

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ 'ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΕΤΟΣ Η'

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1945

ΑΡΙΘ. 52.

ΤΟ ΕΤΟΣ

Με τὸ φύλλον τοῦτο κλείνουν αἱ «Ακτινεὶς» ἄλλο ἓνα ἔτος, ἔτος κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικόν, πού θά πάρῃ ξεχωριστὴν θέσιν εἰς τὴν μνήμην ὄλων μας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Ἦτο τὸ ἔτος τῆς Νίκης πού ὀνειρευόμεθα. Καὶ ἦτο, δι' ὄλον τὸν κόσμον, τὸ ἔτος τῆς ἀπογοητεύσεως.

Τὸ ὀνειρευόμεθα! Τὸ ἐπεριμέναμεν! Πῶς τὸ ἐπεριμέναμεν, τὸ ἔτος αὐτό, τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας, ὅταν μὲ καρδιοχτύπι κάθε τόσο ἐμετρούσαμε, μὲ γνώμονα τὴν ἐκπομπὴν τοῦ ραδιοφώνου, πόσον ἀπέχει ἀκόμη ἡ ἐλευθερία! Πῶς τὸ ὀνειρευόμεθα, πῶς τὸ ἐφραταζόμεθα! Ἔτος ἱεροῦ παραληρήματος! Ἔτος ἐορτῆς συνεχοῦς καὶ χαρᾶς ἔκφρασις καὶ περιπτώσεως ἀλλήλων καὶ τῶν συμμάχων—ὦ, αὐτοὶ οἱ Ἄγγελοι μὲ χαλκί, πού θά ἤρχοντο, παντὸς ἀγαθοῦ κομιστὰ καὶ θεραπευτὰ κάθε τραύματος εἰς τὴν χιλιετηγωμένην τούτην γῶραν—καὶ τοῦ κόσμου. Ἔτος, ὅπου θά ἔορθε τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα, καὶ τῆς Νίκης αἱ ἐκδηλώσεις καὶ αἱ συνέπειαι θά ἔπλεκαν τὸν στέφανον τοῦ πρώτου τούτου ἐνιαυτοῦ τῆς ἐλευθερίας, πρὸς ἐπιβράβεισιν ἐνὸς ἀγῶνος τόσο δικαίου, τόσο τιμίου, ἀλλὰ καὶ τόσο σκληροῦ καὶ ἡρωϊκοῦ!

Καὶ ἡ Νίκη... αὐτὴ ἦλθε! Ἄλλὰ πῶς ἦλθε! Ἦλθε μὲ σύντροφον—ἄς ποῦμε τὴν λέξιν—τὴν δυστυχίαν. Ὑλικῶς, σκεπτόμεθα τὸν λιμὸν τοῦ 1941 καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι κατήγησαν νὰ νοσταλγοῦν τὸν... Τσιρονίκον! Ψυχικῶς, εἴμεθα εἰς τὴν κατὰπτωσιν, τὴν χαίνωσιν ἀκόμη, τοῦ ἠττημένου, τοῦ χαμένου, τοῦ κατεστραμμέ-

νου, χωρὶς καὶ νὰ ἔχομεν τὴν δυνατότητα, νὰ γυρίσωμεν, μὲ μυρίας προφυλάξεις—σιγά, μὴ μᾶς ἀκούσουν οἱ τύραννοι!—τὸ ζουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου καὶ νὰ πάρωμεν μίαν ὑπόσχεσιν.

*

Ἡ Νίκη, πού ἀπελπίζει! Καὶ ὄχι μόνον ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα! Παντοῦ, εἰς ὄλον τὸν κόσμον, ἡ ἀπογοήτευσις, ἡ ἀπελπισία, εἶναι τῆς Νίκης αὐτῆς ὁ συνοδός. Διὰ τί; Μήπως διότι, στρατιωτικῶς, πολιτικῶς, ἡ Νίκη αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε πλήρης; Ἰσα-ἰσα, ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πού γράφει ἡ ἱστορία. Ἀλλὰ τότε, διὰ τί λοιπόν;

Οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ακτινῶν» ξέρουν τὸ διὰ τί! Ἡ Νίκη ἦλθε, ἀλλὰ δὲν εὔρεν ἔδαφος διὰ νὰ σταθῇ, νὰ ἀκουμπήσῃ τὰ ἀτίμητα δῶρά της. Εὔρηκε τὸν ἀρνητικὸν πολιτισμὸν. Εὔρηκε τὴν ἀρνησιν. Εὔρηκε τὸν πνευματικὸν θάνατον. Καὶ ἔδωσε τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν, εἰς τὴν συμφορὰν. Ἡ Πίστις μεταβάλλει τὴν συμφορὰν εἰς Νίκην· τὸ εἶδαμεν εἰς τὰ χρόνια τῆς ροκμασίας. Ἡ ἄρνησις μετατρέπει τὴν Νίκην εἰς συμφορὰν. Τὸ εἶδαμεν εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος τῆς ὀλοκληρωτικῆς Νίκης.

Τί θά ἰδοῦμε εἰς τὰ ἔτη πού ἀκολουθοῦν; Αὐτὸ θά ἐξαρτηθῇ, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, ἀπὸ τὸν προσανατολισμὸν μας.

Καὶ ἡ Νίκη πού ἀπελπίζει, πρέπει, ἀλήθεια, νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸν προσανατολισμὸν μας αὐτόν!

ΠΩΣ ΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ

Α'

"Όταν τὸ δοῦλο Ἑλληνικὸ ἔθνος, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὄνειρευότανε τὴν ἐλευθερία, σύμβολο τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς πρωταρχικὸ εἶχε τὸ σχολεῖο τοῦ ἐλεύθερου Γένους. "Όταν βογγοῦσε γιὰ τὸν ζυγὸ, ξεσποῦσε στὸ παράπονο πὼς δὲν ἀφίνει ὁ τύραννος νὰ ὑπάρξουν σχολεῖα. "Όποιος διαβάξει τὶς διαμαρτυρίες τῶν ραγιαῶδων, καί, ὕστερα ἀπὸ τὸ 1830, τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ, τὶς ἀναφορές, τὰ ψηφίσματα στὴν Πύλη, στὶς Μεγάλες Δυνάμεις, τὶς διαμαρτυρίες στὸν πολιτισμένον κόσμον, θὰ δῆ μέσα σ' αὐτὲς τὸν πόνο τοῦ Ἑθνους γιὰ τὸ σχολεῖο. Γιατί ὁ τύραννος νὰ μὴ μᾶς ἀφρίνη νάχοιμε τὰ σχολεῖά μας; Ἄχ, νὰ γίνουμε ἐλεύθεροι, νάχοιμε ἐλεύθερο τὸ σχολεῖο μας, πού θὰ κἀνὴ τὰ παιδιὰ μας ἀνθρώπους!

Νὰ τὰ κἀμὴ ἀνθρώπους! Δὲν ἤξερε ἀπὸ κἀνθρωπισμὸς, ἀπὸ τὸν περιφημοῦ humanismus ὁ ραγιαῶς, μὰ ἤξερε τί εἶναι ἀνθρώπος ἀληθινός. Γιατί τὸν ἔβλεπε στὸ παιδί του, ποῦχε ξεσκολίσει ἀπὸ τὸ σχολεῖο ὅ,τι σχολεῖο μπόρεσε ὁ ραγιαῶς νὰ παρουσιάσῃ στὰ χρόνια τῆς σλαβιάς, ἀπὸ τὸ αὐτοσχέδιο ἐκεῖνο ἐργαστήρι τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, ποῦταν στημένο, κρυφὰ ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ τυράννου, σ' ἓνα μοναστήρι, στὸν πρόναο μιᾶς ἐκκλησίας, σ' ἓναν ἀχερωῶνα καμιά φορὰ, στὸ ὑπαίθρο ἀκόμα. Ἐκεῖ μὲ τὸ ἀλφαριθμικὸ, μὲ τ' Ὀκτωῆχι, μὲ τὸ ψαλτήρι, μὲ τὴ χῶμα γιὰ θρανίον, μὲ τὴν ἄμμο γιὰ πίνακα. Μὰ μὲ τὸν ἐπιβλητικὸν ἐκεῖνον, ἅγιον ἀνθρώπον, τὸν σεβαστὸ Γέροντα, πού, χωρὶς, ἴσως ἰδέα ἀπὸ παιδαγωγικά, ἔτοι, σὺν μὲ ἄμμοση μετάγγιση, ψυχὴ μὲ ψυχὴ, ἔδινε στὸ παιδί τὸ θησαυρὸ τῆς δικῆς του ἀνώτερης προσωπικότητος. Καὶ ξεσχολίσε τὸ παιδί, σὲ λίγο καιρὸ, ἀγνώριστο κυριολεκτικὰ, ἀνθρώπος σ' ἀλήθεια πού ἦταν ἡ ἐλπίδα, τὸ καμάρι τοῦ Γένους, ὁ φόβος κ' ἡ ἀνησυχία τοῦ κατακτητή.

Πολιτισμένον, μὲ τὸν ἀρελῆ μὰ γερὸ πολιτισμὸ τὸ δασκαλοῦδι αὐτό, στεκόταν ἀγρότερα μπροστὰ στὴν κοινωνία καὶ τὰ ἔβγαζε πέρα. "Όχι μόνο ἐκεῖνος ποῦχε βγῆ ἀπὸ τὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα, πού κατάρφε νὰ ἔχη τὸ δοῦλο γένος μὰ καὶ κείνος πού εἶχε περάσει λίγο διάστημα σὺν μαθητῆς στὸ πρόχειρον «κρυφὸ» σχολεῖο. Μὲ τὰ γραμματάκια του καὶ τὰ ἐφόδια πού τοῦδωσε τὸ σχολεῖο του, τὸ παιδί σὲ λίγο ἦταν σὲ θέση νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ προβλήματα τῆς σκληρῆς ζωῆς τῆς σλαβιάς. Κυβερνοῦσε τὴ φιλία του, μὰ καὶ τὸ χωριὸ του, ὅπου ἡ χρεῖα τὸ καλοῦσε. Πήγαινε κ' ἔβγαине ἀσπροπρόσωπος σὲ ἀρχές, σὲ προξένους, σὲ δυνατοὺς. Καὶ τάβγαζε πέρα, καὶ προκαλοῦσε τὸν σεβασμὸ καὶ τὸν θαυμασμὸ, μ' αὐτὰ τὰ λίγα γραμματάκια καὶ τὴν πολλὴ ψυχικὴ ἀνωτερότητα πού τοῦδωσε ὁ λίγος χρόνος τῆς μαθητείας του στὸ σχολεῖο ἐκεῖνο. Τὸ βλεπε ὁ γονιὸς του κ' ἔλεγε: Ἐγὼ εἶμαι κούτσουρο. Μ' ἀξίωσε ὅμως ὁ Θεὸς νὰ στεῖλω τοῦλάχιστον τὸ παιδί μου στὸ δάσκαλο καὶ νὰ γίνῃ ἀνθρώπος!

Καὶ ὁ «ραγιαῶς» ὄνειρευόταν τὴν ἡμέρα, ὅπου ὄχι σ' ἀχερωῶνες καὶ καταγῆς, μὰ σὲ σχολεῖα μεγάλα, δασκάλιοι σπουδασμένοι, ὀδηγημένοι ἀπὸ τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης, θὰ ἐδίδασκαν τὰ παιδιὰ τοῦ Ἑθνους στὸ σχολεῖο, τὸ μεγάλο σχολεῖο τῆς λευτεριάς. Ἀφοῦ τοῦτο τὸ σχολεῖο, τὸ ψευτοκάλυθο πού σκαρώσαμε μὲ ὅ,τι μᾶς ἄφησε ἡ σλαβιά, ἔφερε τέτοιους καρπούς, φαντάσων τί θαύματα θὰ κἀνὴ τὸ νέο, τὸ συστηματικὸ, τὸ ἐλεύθερο Σχολεῖο!

Β'

Καὶ νὰ το, τὸ σχολεῖο τὸ νέο, νὰ τὰ σχολεῖα τοῦ ἐλεύθερου κράτους! "Όχι τέλεια, βέβαια, μὰ παλάτια μπροστὰ σ' ὅ,τι διέθετε τὸ σχολεῖο τῶν χρόνων τῆς σλαβιάς. Εἰκοσιπέντε χιλιάδες δάσκαλοι καὶ καθηγη-

ταί της μέσης υπηρετούν στο έργο αυτό. Ός για τα έξοδα, δέν έχουμε ακόμα ακριβείς αριθμούς, μά υπολογίζεται πώς θάνα πάνω από τα 4½ δισεκατομμύρια για τούτο τό χρόνο. Έπειτα, ύποτροφίες, σπουδές στο έξωτερικό, μελέτη τών ξένων συστημάτων. Καί τό σχολείο έχει στην διάθεσή του τό παιδί, τόν έφηβο, τόν νέο, έξη, δέκα, πολλές φορές δεκαπέντε χρόνια. Νήπιο μπειναι στο εκπαιδευτήριο, άντρας (ή γυναίκα) καμιά φορά παντρευμένος και με παιδιά βγαίνει άπ' αυτό. Καί ύστερα από όλα αυτά, ύστερα από τόσες θυσίες, θυσίες χρήματος, μά και θυσίες παραγωγικής δύναμης τόσων χιλιάδων νέων πού δέν εργάζονται, για νάναι στη διάθεση του σχολείου μας, ύστερα από όλα αυτά ο γονής καμαρώνει τό παιδί του ξεσκολισμένο, μ' ένα τόσο δά χαρτί, γεμάτο ύπογραφές και πρό πάντων χαρτόσημα. Γεμάτος προσδοκίες κι' ο γονής, ο πατέρας, ή χήρα μάνα, περιμένει την άνταρτιοδή τών θυσιών αυτών. ζητά να καμαρώση τόν άνθρωπο τόν μορφωμένο, πού του αποδίδει τό σχολείο. Καί βλέπει, βλέπομε όλοι μας, τόν απόφοιτο του σχολείου αυτού, να γράφει για τό «έπσο» (μάλιστα!) της σοφίας πού πήρε, κοντά στα τόσο «σημιαίνοντα πρώσοτα», τούς δασκάλους του. Βλέπομε τόν φοιτητή... της φιλολογίας να γράφει, πέντε φορές στη συνέχεια, για τα καθήκοντα τών «επισήμων» και καμαρώνομε όλη τη σύλλογη από τ' άτιμητα, αλήθεια, κι' άμέτοητα μαργαριάρια, πού γεμίζουν κάθε σελίδα γραμμένη από τόν απόφοιτο όχι του δημοτικού, μά του γυμνασίου και του Πανεπιστημίου ακόμα.

Την ανάγκη φιλοτιμίας ποιούμενοι, λέμε τότε, πώς δέν νοιάζομαστε για την ορθογραφία, φθάνει ο μαθητής να παίρνει στο σχολείο άλλες γνώσεις. Καί καμαρώνομε, τότε, τόν Άννίβα πού είναι... ποταμός, τόν Ίουστινιόν πού ήταν... ποιητής (αυθεντικά όλα) και τόν Μεγάλο Άλεξανδρο, πού, δέν ξέρομε ακριβώς σε τί χρονική περίοδο έζησε, βέβαια όμως πώς γεννήθηκε μετά Χριστόν μπορεί, λοιπόν, να ήταν και σύγχρονος του Άλη Πασσά, όπως, άλλως τε, τό λέει και ο καρκαριώσης. Κι' όσο για την ικανότητα τών αποφοίτων (μά και μερικών

διπλωματούχων μας) να εκθέτουν κάπως τις σκέψεις τους, ή για τα εφόδια τους σε πρακτικές γνώσεις, τα βλέπομε κι' αυτά άμα ρωτήσομεν τί τραβάν όσοι θέλουν να χρησιμοποιήσουν τέτοιους απόφοίτους σε τράπεζες, γραφεία, καταστήματα, όπου να τους μάθουν να γράφουν ένα ύποφωτό γράμμα!

Όσο για τό ήθος, για την ήθιοπλαστική δημιουργία πού γίνεται στο σχολείο—κι' αυτή ή ήθιοπλαστική δημιουργία ή ταν τό χτυποζάρδι του έθνους—καλύτερα να μη γίνεται λόγος! Θυμάστε τόν Ούγκώ, πού έλεγε, πώς ανοίγοντας ένα σχολείο κλείνομε μία φυλακή. Τι θά έλεγε τώρα, αν έδλεπε την μαθητική μας έγγληματικότητα! "Ας περιορισθοίμε σ' ένα μόνο έγγλημα, την πλαστογραφία δημοσίων έγγραφων. Συνεργεία δημοσίων ύπαλλήλων άπασχολήθηκαν και ειδικοί νόμοι έγιναν, για να ξεκαθαρίσουν τα γνήσια άπολυτήρια γυμνασίου από τις χιλιάδες πλαστά πού εφίλοτέγησαν ή έχρησιμοποίησαν ισάριθμοι γυμνασιόπαιδες για να μπούν στο Πανεπιστήμιο! "Αν πήτε για την όλη ήθική συγκρότηση... εύτυχώς πού ύπάρχει ή έξωσχολική ήθιοπλαστική ενκαίρια, και πρέπει έδω ν' αναφέρω την κυριώτερη, τό κατηχητικό σχολείο. "Αν περιμέναμε από την ήθιοπλαστική δημιουργία τών δημοσίων μας σχολείων.. μά, αρκεί ν' αναλογισθοίμε, πώς εφθάσαμε ως τό σημείο, να μη γίνεται λόγος για ήθιοπλαστικό έργο του σχολείου. Έσυνήθισαμε πιά με την ιδέα, πώς δέν είναι δουλειά του σχολείου, να μορφώνη τό ήθος και τόν χαρακτήρα και αρχίζομε τώρα να συνηθίζομε με τη σκέψη, πώς, στην Ελλάδα, δίπλα στο σχολείο πρέπει να έχουμε τό ίδρυμα πού θά διορθώνη τις ζημιές πού κάνει τό σχολείο στην ψυχή και τόν χαρακτήρα τών παιδιών μας.

Και ο πατέρας, ή χήρα μάνα, πού τα βλέπουν όλα αυτά, σαν άπάντηση στις τόσες θυσίες και τα τόσα όνειρα ρωτάν: Μά γι' αυτό λοιπόν τάχομε τα σχολεία; "Αν είναι τέτοιους καρπούς να παίρνω με... μά τί μās χρειάζεται σ' αλήθεια τό σχολείο; Τι δίνει στο Έθνος;

Τό ερώτημα αυτό του άπογοητευμένου

γονηοῦ, τῆς πικραμένης χήρας μάννας, εἶναι, βέβαια, ἀπαράδεκτο, ὅσο κι' ἂν εἶναι φυσικό. Ἀντί γι' αὐτό θὰ θέσωμε—πρέπει νὰ θέσωμε—ἓνα ἄλλο ἐρώτημα:

—Μὰ γιατί, λοιπόν, αὐτό τὸ κατάντημα;

Γ'

Ἔνα βασικό λόγο γιὰ τὸ κατάντημα αὐτό, τὴ χρεωκοπία τῶν σχολείων μας, θὰ μᾶς τὸν ποῦν καὶ τὰ παιδιὰ μας ἀκόμα. Ἀπέτυχε τὸ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα, ἡ πλούστια γιὰτὶ δὲν εἶναι σύστημα. Δὲν ὑπάρχει ὁ στοιχειώδης εἰρημός. Ἀρκεῖ νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἀσυναρτησία στοὺς τύπους σχολείων. Τετρατάξια δημοτικά, ἑξατάξια δημοτικά. Τριτάξια ἑλληνικά μὲ τετρατάξια γυμνάσια. Ὁχι, καλύτερα ἑξατάξια γυμνάσια. Ὁχι, καλύτερα ὄκτατάξια γυμνάσια. Ὁχι, πίσω στὰ ἑξατάξια γυμνάσια. Κάθε νέος ὑπουργός (καλὸς καὶ ἀξιόλογος συνήθως κύριος, ποὺ διαθέτει, ἐνίοτε ἀπὸ ἐκπαιδευτικά μόνον τὶς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν του χρόνων) ἔχει τὸν τύπο τῆς προτιμῆσεώς του, ὅπως καὶ τὴν δική του μάγκα σιγαρέττων, καὶ τὶς δικές του ἐμπνεύσεις καὶ πρωτοτυπίες. Καὶ πᾶμε συνέχεια. Μέσες σχολές. Πρακτικά σχολεῖα. Ὁχι, ἀστικά σχολεῖα. Ἡμιγυμνάσια, οἰκονομικά σχολεῖα, μονοτάξια, τριτάξια, τετρατάξια, πεντατάξια, ἑξατάξια. Σχολεῖα κοινά, σχολεῖα πολυτελείας. Σχολεῖα πειραματικά. Διδασκαλεῖα, παιδαγωγικὲς ἀκαδημίαι, παρθεναγωγεῖα μὲ ἀπειρία τύπων, τεχνικά σχολεῖα, ποικιλία τύπων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐναλλάσσονται μὲ τέτοια ταχύτητα, ὥστε ἓνας μαθητῆς, στὸ διάστημα τῆς φοιτησεώς του, τὰ δοκιμᾶει ὅλα ἐπάνω του. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ὅ,τι ἄλλο θὰ ἐπρεπε νὰ εἶναι ἐκπαιδευτικό σύστημα: Ὁρολόγια προγράμματα, ἴλη, μέθοδος διδασκαλίας, γλώσσα—ἐδῶ πιά εἶναι κι' ἂν εἶναι!

Αὐτὴ ἡ ἀσυναρτησία φαίνεται κι' ὅταν παίρνωμε ξένα ἐκπαιδευτικά συστήματα, χωρὶς νὰ ἔχωμε οὔτε τὶς μορφωτικὰς προϋποθέσεις, οὔτε τὶς προσωπικότητες, ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν ἐφαρμογή τους. Βλέπαμε, ἔτσι, πράγματα ποὺ θὰ ἦσαν διασκε-

δαστικά, ἂν δὲν γινόντουσαν στὸ κεφάλαιον τοῦ κασιδι, δηλαδή τῶν παιδιῶν μας. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ περίφημο, στὸν κόσμο ὅλο πιά, «σχολεῖο ἐργασίας» ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα (ἂν βγάλωμε μερικὰς ἐξαιρέσεις) ὁ μὲν δάσκαλος κατὰλαβε τοῦτο, ὅτι θὰ διδάσκη λιγώτερη ἴλη κι' αὐτὴν χωρὶς νὰ χρειάζεται προετοιμασία, ὁ δὲ μαθητῆς, ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ ὑπακούῃ στὸν δάσκαλο. Σ' ἓνα τέτοιον σχολεῖο ἡ «κοινότης» τῶν μαθητῶν ἀξίωσε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα... ἐν ὀνόματι τοῦ Συντάγματος! Παιδικὴ ἀφέλεια, θὰ πῆτε. Δὲν ξέρω, μὰ δὲν ἀποκλείεται τὴν ἰδέαν νὰ τὴν ἔδωσε στοὺς μαθητῆς, γιὰ νὰ δείξη σοφία, κανένας δάσκαλος, ποὺ ἴσως λίγες μέρες πρὶν ἔμαθε πὼς τὸ Σύνταγμα δὲν εἶναι μόνον πλατεῖα τῶν Ἀθηνῶν!

Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀσυναρτησία θὰ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ βγάλῃ οὐκάρτο τὸ σχολεῖο μας. Καὶ ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι οὔτε τὸ μόνον κακό, οὔτε τὸ χειρότερον!

Δ'

Δὲν μπορεῖ ἡ ἐκπαίδευση νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν πρόοδο. Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν συγχρονίζεται ἀδιάκοπα, νὰ μὴν καρπώνεται τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης, τὰ διδάγματα τῆς πείρας. Δὲν μπορεῖ τὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα νὰ μὴν καινοουργιῶν, νὰ μὴ μεταρρυθμίζεται ἀκόμα, ὅπου ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δείξη πὼς ὑπάρχει κάτι τὸ σφαλρό. Μὰ κι' ἡ ἀνανέωση, κι' ἡ ἀλλαγὴ κι' ἡ μεταρρύθμιση εἶναι ἔργο θετικό. Εἶναι δημιουργία καὶ δημιουργία πνευματικῆ. Καὶ γιὰ νὰ πετύχη χρειάζεσθαι τὰ ἐφόδια τῆς πνευματικῆς δημιουργίας. Ἀλλοῶς, καταντᾶ στὴν ἄρνησι, στὸ γκρέμισμα, στὴν κατερείπτωση. Ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ, καταβαρῶθῃ.

Καὶ ἔμεις ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἐξητήσαμε νὰ κάνωμε μιὰν ἀνακαινιστὴν τῆς παιδείας μας. Σωστὸ αὐτό. Μὰ τὴν ἀνακαινιστὴν τὴν εἶδαμε σὰν ἄρνησι. Δὲν εἶχαμε στὸ ἔργο μας τὸ ἔδαφος τὴν πνευματικὴν κοσμοθεωρίαν. Δὲν εἶχαμε τὸν ἐργάτη, τὸν οἰκοδόμῳ τὴν πνευματικὴν προσωπικότητα. Δὲν εἶχαμε τὸ οἰκοδομικὸ ὕλικόν τὴν ἀληθινὰ ἀντικειμενικὴν, ἀμερόληπτην, σοβαρὴν καὶ μελετημένην ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Όχι πώς το Έθνος δέν διέθετε τόν πνευματικό θησαυρό για τή δημιουργία πού χρειαζόταν. Τέτοιο Έθνος μέ τέτοια ιστορία και τέτοιους αγώνες! Μά τόν θησαυρό αυτό δέν ήβελήσαμε νά τόν χρησιμοποιήσωμε. Τόν πετάξαμε σάν άχρηστο, σάν βλαβερό. Κι' ύστερα, δέν είχαμε τίποτε άλλο στη θέση του. Η ίδια γενική ιστορία δηλαδή, μέ τήν άρνηση, έδω όμως στο πιο εύαισθητο σημείο. Στην εκπαίδευση!

Κι' αυτό, όποιαδήποτε κι' άν ήσαν τά ελατήρια, όμως στο άποτέλεσμα ήταν όλεθρο για τό Έθνος. Όλέθριο στην ουσία και όλεθριο στη μορφή.

Όλέθριο στην ουσία, γιατί έφερε ρήξη και χάσμα, ανάμεσα στο δάσκαλο και τή θέληση, τήν ψυχή, τή γραμμή πού έχει χαραξει ή όλότητα, τό Έθνος. Ό εκπαιδευτικός λειτουργός, από τόν άνωτάτο ως τόν κατώτατο, είναι έντολοδόχος του Έθνους και πρέπει νά σεβαστή τήν έντολή πού του δίδεται. Τό Έλληνικό Έθνος δέν είναι οι Ζουλοϋ ή οι Κάφροι, ώστε νά μπορεί όποιοσδήποτε νά του επιβάλλη γραμμή, κατεύθυνση, ιδανικά. Έχει τά ιδανικά του, έχει τήν γραμμή του, έχει τούς πόθους του, έχει τήν πίστη του ακόμα. Στόν εκπαιδευτικό, σάν έντολοδόχο του, δέν του άνέθεσε τό Έθνος νά του βρής πνευματική γραμμή, τού άνέθεσε νά φέρη, μέ τήν έπιστήμη του και τή διδασκαλία του, τήν ελληνική νεολαία σ' έπαφή μέ τή γραμμή αυτή, μέ τά ιδανικά και τούς πόθους του λαού μας. Κι' όποιος δέν συμφωνεί μέ τά ιδανικά αυτά, όποιος δέν νοιώθει μέσα του τόν αντίλογο της πίστεως πού διετήρησε τό Έθνος τόσους αιώνες και τόσες γενεές, αυτός δέν είναι σωστό, θά πω τή λέξη: δέν είναι τίμιο, νά δεχθή, ακόμα περισσότερο, νά επιδώξη, τήν έντολή αυτή. Ό εκπαιδευτικός, όπως κάθε δημόσιος λειτουργός, είναι όργανο, είναι εκτελεστής της γραμμής, των ιδανικών της παιδείας του Έθνους. Δέν μπορεί νά είναι αντίδικος κι' έχθρός τους.

Μά ήταν όλεθριο και στη μορφή. Γιατί έγινε μέ τρόπο πού δέν ήταν ειλικρινής. Ήταν ψεύτικος, άνάξιος για τήν ειλικρινή προσπάθεια, νά δώσωμε στόν τόπο συγχρονισμένο εκπαιδευτικό σύστημα.

Έχομε, αλήθεια, στην Ελλάδα μια πα-

ράξενη ιδέα για τήν ειλικρίνεια και τήν έντιμότητα. Πρόσωπα πού δέν αποκλείεται στην ιδιωτική τους ζωή νά είναι χαρακτηρισ άφογοι, δείχνουν πολλές φορές για σκοπούς ιδεολογικούς μά συμπεριφορά άπαράδεκτη από τούς κανόνες της ειλικρίνειας και έντιμότητας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για κείνους πού έχουν άρμοδιότητα και θέση στην εκπαίδευση, και μάλιστα στους άνωτάτους. Και θά χρειαζόταν, αλήθεια, νά έβγαυνε ένα αλφαριθμητάρι της ειλικρίνειας, της έντιμης συμπεριφοράς, ad usum Delphini, για κείνους πού έχουν τήν προσδοκία νά οδηγήσουν πνευματικά τή νεολαία, σάν καθηγηταί του Πανεπιστημίου, ή ρυθμιστές στην εκπαίδευση. Έκεί θά μάθαιναν, πώς δέν επιτρέπεται νά κάμης κατάχρηση ενός αξιώματος, πού σου εμπιστεύεται ή όλότητα, για νά αντιταχθής στόν καμμό της όλότητας, και νά της επιβάλης, και μάλιστα κάπως στα κρυφά, εκείνο πού δέν είσαι σέ θέση νά τήν πείσης νά παραδεχθή. Ό στρατιωτικός δέν έχει δικαίωμα νά κάνη κατάχρηση των όπλων πού του εμπιστεύθηκε ή όλότητα, για νά της επιβάλη τή θέλησή του θά προσπαθήσει μόνο νά πείση τούς άλλους μέ τά ίδια μέσα, όπως και όλοι οι άλλοι πολίτες. Κι' ό εκπαιδευτικός δέν μπορεί, δέν είναι έντιμο, νά κάνη κατάχρηση της δυνάμεως πού του εμπιστεύεται τό έθνος πάνω στην ψυχή του νέου, της μορφωτικής του επιβολής, για νά δώση στο έθνος μια νεολαία μέ πνευματικό κόσμο όλοτελα αντίθετο από εκείνο πού ύποσχέθηκε στο Έθνος νά δώση.

Κι' όμως αυτό έγινε. Μέ τρόπο πού δέν ήταν συνεπής, δέν ήταν ειλικρινής, έγινε στο σχολείο, μέ τό προκάθυμα της σχολικής άουσίας και της μορφωτικής επιβολής, ό,τι μόνο στο στίβο της έλεύθερης συζητήσεως, μέ δυνατότητα για έλεγχο και αντίκρουση και πάλη ίσων μέ ίσους, μπορούσε νά γίνη. Έγκυτήθηκε ή πνευματική κοσμοθεωρία, δηλαδή, πετάχθηκε εκείνο, πού ό Spranger αυτός, σέ μια διάλεξη πού έκαμε στην Αθήνα, ώνόμασε ακατάλυτες πνευματικές αξίες πού θά τις έχει πάντα βάση στο έργο του ό δάσκαλος.

Χωρίς έρωμα, χωρίς πνευματικό βάθος,

χωρίς έπαφή με την πίστη, με τὰ ιδανικά, με τούς πόθους τής ολόκληρης, του Έθνους, χωρίς καν ειλικρίνεια απέναντί του, πώς μπορούσε να θεμελιωθεί μια προσπάθεια, πού άναφέρεται στον πνευματικώτερο, ίσως, τομέα του πολιτισμού του Έθνους, στην άγωγή τής νεότητας;

Β'

Και να έμενε το πράγμα σε λίγους, πού είναι άνθρωποι διαβασμένοι, ξέρονι τι λέμε και νοιώθουν πού είναι τὰ όρια πού χωρίζουν το άρνητικό από το έξωφρενικό! Άλλά παίρνει έκταση και μαζί μ' αυτήν τον κατήφορο. "Όσο κατεβαίνετε στα σκαλοπάτια τόσο ο τραγέλαφος γίνεται τραγικώτερος. Αρχίζει ή ήμισιάθεια, πού δεν ξέρει επιφωλάξεις, όρια, φρένο. "Όπου ο άνωτερος πάει ένα μέτρο, ο κατώτερος πάει ένα μίλι, κι' άντε να τον σταματήσετε σεις. Θα σας κατακεραυνώση στο όνομα όλων των επιστημών, πού τις αντιπροσωπεύει όλες, αφού τού είναι όλες έξισον άγνωστες. Στην ψυχή του, πρό παντός όμως στην διδασκαλία του, ή επίθεση κατά παντός ό,τι πνευματικό, ή απάρνηση κάθε αιώνιας και άκατάλυτης αξίας, παίρνει μία τέτοια μορφή, πού ούτε τής εύπρεπείας τὰ όρια σέβεται, μα ούτε μπροστά στο γελιού σταματά.

Και όμως αυτός, ο άπλος δάσκαλος πού έγινε άρνητής, χωρίς να προσθήκη καν να χωνέψη την άρνητική διδασκαλία πού έχει άπασπασθή, είναι συνετής, γιατί, με την άφέλεια κι' άπλοϊκότητα τής ήμισιάθειας, δεν ξέρει φραγμούς στη συνέπεια. Την άρνησή του την τραβά πέρα ως πέρα. Ως τον ύλισμό!

Και τί ύλισμό! Τής χονδροειδέστερης μορφής. Σ' εποχή πού άλλου ήταν βρισιά να πής ξυαν, ύλιστή έστω, όπαδό του Büchner, ο Büchner έδω ήταν το άπαντον. Κι' αν πής και για τον Freud (πύ λεπτολογίες, τώρα, σε κοσμοθεωριακές διαφωρές!) είναι ασύλληπτο τί θραύση έκανε το όνομά του σε μεγάλο κύμα των εκπαιδευτικών μας. Έξείνων μάλιστα, πού προτιμούσαν να εφαρμόζουν μέσα στο σχολείο ό,τι νόμιζαν ως θεωρία του, άντι να

χάνουν τον καιρό τους διαβάζοντας τὰ βιβλία του, πού δεν ήσαν, άλλως τε, σε θέση να τὰ διαβάσουν!

Άπάνω σ' αυτήν την όμη πρακτική έφαρμογή του παιύ χονδροειδούς ύλισμού άνατριχιάζει κανεις άμα βλέπει τί αποτελέσματα έφερε στο σώμα των εκπαιδευτικών μας. Πού ή έποχή, όλου ο δάσκαλος ξεχώριζε στην κοινωνία, σαν βράχος ήθικής, με τέτοια μάλιστα σχολαστικότητα, πού γελούσαμε κι' όλες μαζί της, χωρίς να ξεχνάμε τί αξία ήταν για την κοινωνία μας! Σήμερα ο δάσκαλος, ή ή δασκάλα, κάθεται στο έδωλιο του κατηγορουμένου, όπως και κάθε άλλος. Την πειθαρχική όμως δικαιοσύνη την άπασχολεί περισσότερο από κάθε άλλο δημόσιο ύπάλληλο. Αυτό ισχύει, δυστυχώς, και για το άνωτερο πειθαρχικό συμβούλιο, όπου πηγαίνουν εκπαιδευτικοί με βαθμό τμηματάσχου και πάνω. "Όσο για τη βαρύτητα και τη φύση των παραπτώματων, καλύτερα να μη γίνεται λόγος!

ΣΤ'.

Και στο μεταξύ, τὰ παιδιά μας; Τι γίνονται τὰ παιδιά μας, πού τάχει το Έθνος έμπιστευθή σε σχολείο πού εμφανίζει τέτοια κατάσταση;

Μά... και έδώ ή άμειλικτη συνέπεια. Με το να άρνούμαστε, με το να καταπολεμούμε κάθε τι το πνευματικό, κόραμε και κάθε δυνατότητα πνευματικής, ψυχικής έπαρής δασκάλου με μαθητή. Και επειδή σχολείο θα πη ψυχικός σύνδεσμος του δασκάλου προς τον μαθητή, από τότε πού χάθηκε ο σύνδεσμος αυτός δεν έχομε πιά σχολεία. Έπρεπε να το είχαμε σκεφθή αυτό από την αρχή, το βλέπομε τώρα από την πείρα.

Θελήσαμε να κόρνομε την ύπερβολική αυστηρότητα από το σχολείο και να του δώσουμε την άτμόσφαιρα τής χαράς, ώστε ο μαθητής να το χαιρεται το σχολείο και το μάθημα. Καλός και άγιος σκοπός, αλλά για να πραγματοποιηθή χρειάζονται μέσα... ακριβώς τὰ αντίθετα από εκείνα πού έρησιμοποιήθηκαν. Χρειάζεται ή πνευματική άτμόσφαιρα μιας άνωτερότητας, πού θα κάνει το παιύ να ζη μέσα στην άτμόσφαιρα αυτήν, να νοιώση πώς το κάθε τι μέσα στο

σχολείο, καὶ πρῶτ' ἀπὸ ὅλα ὁ δάσκαλος του, εἶναι κάτι τὸ ἀνώτερο καὶ ἀτίμητο καὶ εἶναι εὐτυχημένο τὸ παιδί πού ἔχει στὴν διάθεσιν τοῦ τέτοιου θησαυροῦ. Δασκάλοι, πνευματικοὶ ἄνθρωποι, τὸ κατώρθωσαν καὶ τὸ κατορθώνουν αὐτὸ, καὶ αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἱκανοποίησιν νὰ βλέπουν τὴ χαρὰ στὰ μάτια τῶν μαθητῶν, ἀκόμα καὶ κουρασμένον ἀπὸ μίαν ἐντατικὴν σχολικὴν προσπάθειαν. Ἄμα αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ἀνωτερότητα δὲν μπορεῖς νὰ προσφέρῃς στὸ μαθητὴ δὲν μπορεῖς οὔτε χαρὰ νὰ τοῦ δώσῃς οὔτε τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ σχολεῖο νὰ ἐμπνεύσῃς. Καὶ τὸ βλέπομε αὐτὸ στὴν ἀποτυχία πού ἐσημείωσε ἡ προσπάθεια γιὰ νὰ δοθῇ μιὰ ψυχαγωγία στὸ μαθητὴ. Αὐστραχῶς τὸ σχολεῖο μας πού δὲν δίνει γνώσεις δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ οὔτε ψυχαγωγία, γιατί καὶ αὐτὴ, σὰν δημιουργία παιδαγωγικὴ, χρειάζεται ἐφόδια πνευματικὰ γιὰ νὰ μὴν ἀποτύχῃ. Μόνο μὲ τὴν μπάλα τοῦ φουτ μπόλλ δὲν γίνεται ψυχαγωγία. Τὴν μπάλα τὴν βρίσκει ὁ μαθητὴς καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο, καὶ πολὺ καλύτερα μάλιστα, χωρὶς παραγγελματὰ πού θυμίζουν τὴν κατὰ παραγγελίαν «χαρὰ» τοῦ Χίτλερ.

Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ ζωτικώτατο, μᾶς καλῆς καὶ ἐπιτυχημένης ψυχαγωγίας πού ν' ἀρέσῃ στὸ παιδί, νὰ τοῦ δώσῃ χαρὰ καὶ νὰ τὸ κάμῃ ν' ἀγαπήσῃ τὸ σχολεῖο, ἔγινε τὸ ἴδιο βασικὸ λάθος. Τὸ σχολεῖο μας δὲν μπόρεσε νὰ νοιώσῃ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Ἐκάμε καὶ ἀπέναντι στὸν μαθητὴ, ὅτι ἔκαμε καὶ ἀπέναντι στις πνευματικὰς ἀξίες. Δὲν τὸν ἐσεβάσθη. Δὲν τὸν ἐτίμησε. Δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ τί ἀνεκτίμητη δύναμιν κρύβει μέσα τῆς ἡ παιδικῆς ψυχῆ (μόνο ὁ Χριστιανισμὸς, ἄλλως τε, ἔδειξε στὸν ἄνθρωπον τίς ἀληθινὰς αὐτῆς), δὲν κατάλαβε, ὅτι ὁ μαθητὴς, καὶ τὸ ἀλητόπουλο ἀκόμα, ἔχει μέσα του τὴν τάσιν πρὸς τὰ ἑλάνω, ὅτι ἡ ἄνοση εἶναι γι' αὐτὸν βοιολογικὴ ἀνάγκη καὶ στὸ σχολεῖο ἐρχεται γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀνέθεσμα. Ὅτι τὸ παιδί, ἰδιαιτέρως τὸ Ἑλληνόπουλο, τίποτε ἄλλο ἢ δὲν ἔχει, ὅμως διαθέτει τοῦτο τὸ πολύτιμο δῶρο: Ἐξέρει νὰ σέβεται. Ἐξέρει, ἀκόμα, νὰ περιφρονῇ. Σέβεται — καὶ ἄς γκρινιάξῃ καμμιά φορὰ — τὴν δύναμιν πού τὸ ἀνεβάζει καὶ τὸ θεωρεῖ προ-

σαπικότητα, πού ἀπ' αὐτὴν ἔχει κανεὶς ἀξιώσεις. Περιφρονεῖ ἐκείνον πού τάχα πάει νὰ τοῦ κἀνῃ τὸ γούστο του καὶ νὰ τοῦ δώσῃ στὸ σχολεῖο, ὅτι, τὸ τετραπέρατο Ἑλληνόπουλο βρίσκει καὶ μόνο του στὸ δρόμο. Περιφρονεῖ ἐκείνον, πού ἐνῶ ἡ θέσιν του εἶναι νὰ ἐμπνέῃ σεβασμὸ δὲν θέλει ἢ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐμπνεύσῃ.

Τὸ ἀποτέλεσμα: Ὁ δάσκαλος (καὶ φυσικὰ μιλάμε γιὰ τὸν συνήθη τύπο) δὲν ἔχει πειὰ κῦρος ἀπέναντι στοὺς μαθητῆς του. Μά, τότε, δὲν ἔχει τίποτε. Γιατί χωρὶς τὸ κῦρος καὶ τὸν σεβασμὸ ὁ δάσκαλος οὔτε παιγνίδι δὲν μπορεῖ νὰ κἀνῃ. Γίνεται αὐτὸς παιγνίδι. Καὶ ὑπάρχει κάποια διαφορά...

Μὰ ἔρχεται καὶ ἡ εὐχάριστη, ἡ ἀληθινὰ χαροῦμενη, μὰ ἀπροσδόκητη συνέπεια. Ὁ ἀνώτερος χαρακτήρας τοῦ Ἑλληνόπουλου, τοῦ Ἑλλήνος μαθητοῦ ἢ μαθητριάς, φάνηκε ἐδῶ μὲ τρόπο θανατοῦ. Ἀρχίζει ὁ μαθητὴς νὰ καταλαβαίνει, πὼς ὁ δάσκαλος του δὲν εἶνε ὁ πνευματικὸς του ὁδηγός. Καὶ προσπαθεῖ μόνος του, μὲ ὁδηγὸ τὴν μακαρισμένη πνευματικὴ πείνα καὶ τὴν ἀγνή διάθεσιν, ψάχνει νὰ βρῇ καὶ πνευματικὴ τροφή πού δὲν τοῦ δίνει τὸ σχολεῖο. Καὶ τί καλὰ πού τὰ καταφέρει καμμιά φορὰ! Τόσο, πού φέρνει καὶ στὸ σχολεῖο ἀπὸ τὰ πνευματικὰ ἐφόδια πού βρίσκει, φέρνει καὶ γιὰ τὸ δάσκαλό του. Καὶ «ὁ δάσκαλος ἐκπαιδεύεται»!

Z'

Μά, ἄς γυρίσωμε στὴν πορεία ἀνάμεσα στὴν κατάξερη ἐρημιὰ τοῦ σχολείου μας. Γιατί ἀφήσαμε τελευταῖο τὸ θλιβερότερο θέμα, τὴ στάσιν τοῦ σχολείου τῶν τελευταίων δεκάχρονων ἀπέναντι στὴ θρησκείαν.

Θὰ πῆτε, ἡ στάσιν αὐτὴ φαίνεται μόνη τῆς ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω γιὰ τὸν ὕλισμὸ πού μπῆκε στὸ σχολεῖο. Δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι! Καὶ ὕλισμὸς καὶ ἀθεϊσμὸς φάνηκε στὴν ἀνθρωπότητα, σὰν ἔκφανση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἔκφανση ἀρρωστημένη βέβαια, πού δικαιολογεῖ τίς ἀπαισιόδοξες σκέψεις τοῦ Spengler, μὰ πάντως, ἔκφανση πολιτισμένη κατὰ τοῦτο: Ὅτι διατηρεῖται κάποιος δεσμὸς μὲ τὸν χριστιαν-

κό πολιτισμό, γιατί και ἀθεϊσμό ἀκόμα γιὰ νὰ κάμης πρέπει νὰ χρησιμοποιήσης θρησκαιρό παρμένον ἀπὸ τὸν χριστιανικό πολιτισμό. Ἔτσι, ὁ εὐρωπαϊκὸς ἀθεϊσμός ἔκοψε τὸν κύριο δεσμό μετὰ τὸν Χριστιανισμό, τὴν Πίστη. Διετήρησε ὅμως τὸν δεύτερο. Τὸν σεβασμὸ πρὸς τὴν Πίστη, πού δὲν εἶναι πιά Πίστη τοῦ ἀθέου, εἶναι ὅμως Πίστη τῶν συνανθρώπων του και τῆς ἱστορίας του. Καί μ' αὐτὸν τὸν σεβασμὸ, μένει καί τὸ ἀνθρώπινο στό δίπουν και ἀπτερον ἴν. Μὰ ἐδῶ, στὸν τόπο μας, εἶδαμε δασκάλους και δασκάλες, νὰ δείχνουν τέτοια ἔλλειψη σεβασμοῦ, εὐπρεπειας, ἀνθρωπιᾶς ἀπέναντι στὶς θρησκευτικὰς ἀξίες, πὸν θυμίζον τὸν πρσιχτερό ἐξουδενωτικό ἔλεγχο ὅχι πειὰ Χριστιανῶν, ἀλλὰ ἀρνητῶν ὀλικῆς ὅπως ὁ Βολταῖρος. Ἡ ἑλληνίδα δασκάλα, πὸν μετροστὰ στὶς μαθήτριάς της, ποδοπατᾶει μιὰν ἱερὴν εἰκόνα, ἢ χλευάζει τὴν θρησκευτικὴ Πίστη, και μάλιστα με ἐπιχειρήματα πὸν δείχνουν παχυλότατην ἀγνοια, δὲν κάνει καὶν ἀθεϊσμό μετὰ τὴν, ἀρρωστημένη ἔστω, εὐρωπαϊκὴ μορφή. Κάνει μὰ βδελυρὴν βαρβαρότητα, πὸν ἐπροκάλεσε, ὅπον παρουσιάστηκε στη γαλλικὴ ἐπανάσταση, τῆς διαμαρτυρίας, τοὺς κερανοὺς, μὰ και τὴν ἀμηση και ἀμειλικτὴ ἐπέμβαση ἐνὸς Νταντόν, ἐνὸς Ντεμουλιέν και ἀκόμα ἐνὸς Ροβεσπιέρου, ἢ μᾶλλον ὅλου τοῦ σώματος ἐκείνων πὸν ἐκπροσωποῦσαν τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, στὴν περίφημη «συμβατικὴ».

Αὐτὴ ἡ ἔλλειψη πολιτισμοῦ φάνηκε και στὴν ἐπίθεση πὸν ἔγινε στὴν χριστιανικὴ Πίστη, στο χριστιανικό ἦθος, στὴν ἔννοια τοῦ ἱεροῦ και ὁσίου μετὰ τὸ διδακτικό βιβλίο. Πολλῶν ἀπὸ αὐτὰ τὸ περιεχόμενο ἀντίκειται και στὴ διεθνή σύμβαση πὸν ἡ Ἐλλάς ἀνέλαβε μετὰ τὴ σύμβαση τῆς Γενεύης, τοῦ 1923, γιὰ τὴν καταστολὴ τῶν ἀσέμνων ἀναγνωσμάτων. Δὲν θέλω νὰ ἐκταθῶ στο σημείο αὐτό, και γιὰτὶ ὑπάρχει εἰδικὸ ἀσθρο δημοσιευμένο στὶς «Ἀκτίνες» (1944, σελ. 262 ἐπ.), και γιὰτὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ πὸς, ὕστερα ἀπὸ ἓνα ὑπόμνημα πὸν ἔκαμε ὁ Χριστιανικός Σύλλογος Γονέων τὸ 1937 και τὴν ἐνθερμὴ ὑποστήριξη πὸν ἔδωσε στο ὑπόμνημα ὀλόκληρος ὁ Ἀθηναῖκός Τύπος, ἢ κατὰστασὴ ἐβελτιώθηκε σημαντικᾶ.

Ἀφίνο, πειὰ, τῆς ἄλλες ἐπιθέσεις κατὰ τῆς θρησκείας, με ἀφορμὴ τὴ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα. Αὐτὴ ἢ συζήτηση, ἀν πρέπει νὰ δίδεται ἰθρησκευτικὴ ἀγωγή στο ἑλληνικό σχολεῖο, εἶναι ὀλότελα ἀπαράδεκτη. Πότε ἢ ἔθνικὴ συνείδηση ἐδικάσθηκε, ὅπως σὲ ἄλλα μέρη, γιὰ ζητήματα θρησκευτικά, ὥστε νὰ γεννηθῆ στὸν νοῦ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας ἀμφιβολία, ἀν τὸ ἔθνος θέλῃ νὰ δίδεται τέτοια ἀγωγή στὰ παιδιά του; Ἡ μὴπως φαντάσθηκαν, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ αὐτοί, τὸν ἑαυτὸ τους κριτὴ καὶ ἀντίπαλο τῆς συνείδησεως τοῦ Ἐθνοῦς; Ἐφαριστοῦς και ὄργανα τῆς συνείδησεως αὐτῆς εἶναι, πὸν μέλημά τους ἔπρεπε νὰ ἔχουν, ὅχι τὸ ἀν ἄλλὰ τὸ πὸς θὰ δοθῆ ἢ ἀγωγή αὐτὴ μετὰ τὸν ἐπιστημονικά, παιδαγωγικά, προσφορώτερο τρόπο.

Πρέπει, ὅμως, νάμαστε δίκαιοι και νὰ ἀναγνωρίσωμε, πὸς στο ζήτημα αὐτό φταίει καὶ ὁ τρόπος πὸν γίνεται κατὰ μέγα μέρος ἢ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν, ἢ ἀποτυχία πὸν παρουσίασε ὁ θεολόγος καθηγητῆς. Τιμημένες, σεβαστὲς ἐξαίρεσεις... ὦ, τὸ ἔξομε, ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖ πὸν ὑπάρχουν, κάνον θαύματα, στ' ἀλήθεια. Μὰ στὸν μεγάλο ἀριθμὸ ὁ θεολόγος καθηγητῆς φέροθηκε σὰν «μισθωτός και σὺκ ὦν ποιμὴν», ἔπεσε στὰ μάτια μαθητῶν και συναδέλφων καὶ ἔδωσε ἀφορμὴ σ' ὄποιον γύρευε τὴν ἀφορμὴ!

Η'.

Καὶ ὅμως, ὅλα αὐτὰ, ὅσο ἐγκληματικά καὶ ἀν εἶναι, και ὅση ἔκταση καὶ ἀν πῆραν, δὲν ἔξηγούν τὸ κατάντημα πὸν πῆρε ἢ ἐκπαίδευση στὸν τόπο μας. Γιὰ νὰ βροῦμε τὴ βαθύτερη ἐξήγηση πρέπει νὰ βροῦμε τὸν κύριο φταίχτη, τὸν κύριο ἔνοχο. Καὶ αὐτός, εἶμαστε ἐμεῖς. Ἐμεῖς, ὅλοι μας, πὸν δὲν ἔδωσαμε ὅσην ἔπρεπε προσοχὴ σὲ θέμα πὸν εἶναι τὸ ζωτικώτερο ἴσως γιὰ τὴν ἔθνικὴ μας ὑπόστασιν. Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμε ὅλοι μας. Τὸ σχολεῖο ἔπῃγε στο περιθώριο τοῦ δημόσιου ἐνδιαφέροντος. Δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ, οὔτε ὅσο οἱ καθημερινὲς δηλώσεις τῶν διαφόρων πολιτικῶν

ἀρχηγῶν, πραγματικῶν ἢ τιτουμαριῶν. Δὲν ἐδείξαμε ζωντανὸ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ δοῦμε τί, τέλος πάντων, γίνεται σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο, ὅπου παραδίδομε τὰ παιδιά μας. Δὲν τὸ παρακολοῦθήσαμε, δὲν τὸ ἐνθαρρύνσαμε, δὲν τοῦ δείξαμε τὴν ἀγάπη μας. Δὲν ξέρω, ἂν ὁ Ἑλληνας δάσκαλος δὲν θάταν ἀσύγκριτα ἀνώτερος ἀπὸ ὅ,τι σήμερα εἶναι ἂν αἰσθανόταν ἐπάνω του στραμμένη τὴν κοινὴ γνώμη, τὸν Ἑλληνικὸ λαό, νὰ τὸν παρακολοῦθῃ στό ἔργο του τὸ τόσο εὐγενικό καὶ τόσο ὑψηλό, μὰ καὶ τόσο κρίσιμο γιὰ τὸ ἔθνος. Στὴν πάλη του, στὸν μόχθο του, στὸν ἡρωϊκὸ του ἀγῶνα, στὴς δυσκολίες του, στὴν πείνα του, ὁ καλὸς δάσκαλος δὲν ἔνοιωσε τὴ στοργικὴ μας παρακολοῦθησι, δὲν εἶδε τὴν ἀναγνώριση τῆς συμβολῆς του, τῶν ἐπιτυχιῶν του. Ἐνας καλὸς ἐκπαιδευτικός δὲν δοκιμάζει οὔτε ποσοστὸ τῆς ἀναγνώρισεως, ποῦ ἀπολαμβάνει ἓνας καλός, ἢ καὶ μόνο ὑποφρετός, δικαστὴς, ἢ γιατρός, ἢ δικηγόρος, ἢ συγγραφέας, ἢ ποιητής. Κι' ὁ ἄλλος, πάλι, δάσκαλος, ποῦ στὸ στενὸ μονοπάτι τοῦ χρέους τοῦ ἱεροῦ, τὰ πόδια του ἀρχίζουσι νὰ κλονίζονται καὶ νὰ στραβοπατοῦν, δὲν νοιώθει πάνω του τὴν κοινωνία, τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν του μόνο, ἔστω, νὰ τὸν παρακολοῦθῃ μὲ τὸ βλέμμα ποῦ, αὐτὸ καὶ μόνο πολλὰ φορὲς, θὰ ἤ-

ταν ἕκανὸ νὰ τὸν συγκρατήσῃ στὰ τρωτὰ στραβοπατήματα.

Ἐλπίζω, στὸ ἐπόμενο ἄρθρο νὰ δοθῇ εὐκαιρία γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς θετικῆς πλευρᾶς τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ. Ὅμως, ἔστω καὶ κόποντας στὸ σημεῖο αὐτὸ γιὰ τοῦτο τὸ ἄρθρο τὴν ἔρευνα, δὲν μπορῶ νὰ μὴν τονίσω ἀπὸ τώρα, πὼς ἓνα πρέπει πάντως νὰ γίνῃ: Νὰ ὁμολογήσωμε τὸ λάθος μας καὶ νὰ τὸ ἐπανορθώσωμε. Νὰ πονέσωμε γιὰ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς, δηλαδὴ νὰ πονέσωμε γιὰ τὸ σχολεῖο μας. Νὰ παρακολοῦθῆσωμε τὸ δάσκαλο τῶν παιδιῶν μας, τὸν δάσκαλό μας, ἢ ἀγάπη, μὲ σεβασμό, μὰ καὶ μὲ ἀδιάλειπτη ἐπαγρύπνησι. Ἐνθάρρυνσι ἐμπρακτι, μὰ καὶ ὅπου πρέπει ἔλεγχος. Ἐλεγχος δίκαιος, σοβαρὸς, ἀντικειμενικός, μελετημένος, μὰ καὶ ἔλεγχος δυνατὸς καὶ ἀδυσώπητος. Ἐλεγχος, ποῦ νὰ κόψῃ τὴν ἀσυδοσία ἐκείνων, ποῦ τυχὸν νομίζουσι, πὼς μποροῦν νὰ ἀλωνίζουσι, αἰσίδοτοι κι' ἀνεόχλητοι, σ' ὅ,τι πολυτιμότερο ἔχει τὸ ἔθνος.

Τὸ κατάντημα, ποῦ δείχνει σήμερα τὸ σχολεῖο μας, τὸ ἀφήσαμε ἡμεῖς ὅλοι μας νὰ γίνῃ. Καὶ γιὰ τὴ θερατεία καὶ τὴν ἀνόρθωση εἴμαστε ἡμεῖς ὅλοι μας ὑπεύθυνοι.

Ὅλοι μας. Χωρὶς καμμίαν ἐξαιρέση.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

ΑΦΘΑΡΤΗ ΕΙΚΟΝΑ

Ψυχές καλές, φτωχές κι' ἀγαπημένες·
στὴ θύμησή μου ἀπόψε ἔχετε πάρσι,
τὴν πρωτινὴν ἀγέραστη ὠμορφιά σας,
σὰ λάμψη ἀπὸ χλωμὸ μαργαριτάρι...

Στὸν ἴσκιό τῆς χλωρῆς κληματαριάς
καλὴνι' ἀργοπερνάτε πάλι ἐμπρὸς μου·
καὶ μὲς τὸ δειλινό, δειλά, ἓνα φῶς
μοῦ φέρνετε ἀπ' τὰ βάθη τᾶλλου κόσμου...

Μόλις ροδίζει κι' ἡ παλιὰ χαρὰ,
μικρὰ, λευκὰ, ὡς μὲ παίρνετε ἀγγελοῦδι,
στὴν ἀνοιχτὴ γλυκύτατη ἀγκαλιά,
ποῦ βρέχει ἀσῆμι: στὴς στοργῆς τὸ χνοῦδι.

Κι' ἐγὼ τὸ πρῶτο παίρνω, τ' ἀπαλό,
μὲς τὰ φτεροῦγιά ἀπόψε τὰ πλατειά σας,
στὸ θεῖο τοῦ Λυτρωτῆ μας μπρὸς Σταυρὸ,
τ' ἄβολο φῶς ποῦ μοῦθωσ' ἡ καρδιά σας.

ΧΛΟΗ ΑΧΑΪΚΟΥ

ΓΙΑΤΡΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

“Όποιος θέληση νὰ ἐξετάσῃ τὴν θέσιν κοί ἔχουν πάρει οἱ σημερινοὶ γιατροὶ ἀπέναντι στὴν σύγχρονη ἱατρικὴ, δὲν μπορεῖ παρὰ μὲ τὸ πρῶτο νὰ κάμῃ μιὰ πολὺ εὐχάριστη, καὶ μάλιστα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ πρόοδον μεγάλῃς σπουδαιότητος, διαπίστωση.

Ἡ φανατικὴ προσκόλλησις πρὸς τὶς ἐκείνους παραδεκτὰς ἀντιλήψεις, χαρακτηριστικὴ κάθε παλαιότερης ἐποχῆς, δὲν διακρίνει πειὰ τοὺς σημερινούς γιατρούς. Οἱ δογματισμοὶ ἐκείνοι ποὺ ἐστεῖλαν ἕνα Semmelweis στοὺς φρενοκομεῖο καὶ ἐπικράναν τὸσους ἄλλους ἐρευνητὲς καὶ γιὰ χρόνια πολλὰ ἐστέρησαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ σωτήριες ἀνακαλύψεις, εἶναι ξένοι πρὸς σημερινὸν γιατρό.

Πρὶν προχωρήσωμε ὅμως, ὀφείλομε νὰ ξεκαθαρίσωμε πὼς μὲ τὴν ὀνομασία «σημερινοὶ γιατροὶ», ἐννοοῦμε τοὺς ἀληθινούς ἐκείνους ἐπιστήμονες, ποὺ, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ κάθε σκουριασμένον προκατάληψιν τοῦ 19ου αἰῶνα, παρουσιάζουν ἐκδηλώσεις συγχρονισμένης—ἀληθινὰ συγχρονισμένης—ἐπιστημονικῆς ζωῆς.

Οἱ σημερινοὶ γιατροὶ, ὀδηγημένοι ἀπὸ τὶς σύγχρονες προόδους τῆς ἐπιστήμης τους, γνωρίζουν ὅτι τὰ ἄγνωστα στὴν ἐπιστήμην δὲν εἶναι λίγα. Οὔτε καὶ φροντίζουν νὰ τὰ κρίνουν ἀπ’ τὸ κοινὸ, ἀλλ’ ἀντίθετα τὰ φανερώνουν, κάθε φορὰ πὺν παρουσιάζεται εὐχαίρια. Κι’ ἂν σπαταίουν γιὰ πολλὰ, εἶναι γιὰτὶ δὲν τὰ ξέρον, γιὰτὶ τὰ νομίζουν γνωστά, μέχρις ὅτου ἀντιληφθοῦν τὴν πλάνην τους. «Κάθε φορὰ πὺν ἕνα πρόβλημα φαίνεται νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴ λύσιν του, ἢ κάθε φορὰ πὺν παρουσιάζεται κάποιος δρόμος πὺν δείχνει τὴν διεύθυνσιν πρὸς ἕνα σκοπὸ, ἀμέσως καινούργια ἐμπόδια παρουσιάζονται», λέγει ὁ Huebschmann, ἐμπόδια πὺν μέχρι τῆς στιγμῆς

ἐκείνης φαινόταν ὅτι νὰ μὴν ὑπῆρχαν. Καὶ εἶναι ἡ ὁμολογία αὐτὴ ἀνάλογη πρὸς τὴν σχέση τὸῦ γιατροῦ μὲ τὴν ἐπιστήμην του. Ἡ μεγάλη οἰκειότητις ἔχει ὅταν ἐπακόλουθο μεγάλη ταπεινοφροσύνη. «Ὅσο περισσότερο χρόνο κι’ ὄσο βαθύτερα θὰ ἀσχολῆται ὁ γιατρός μὲ τὸ ἐπάγγελμά του, τόσο περισσότερο θὰ νοιώθῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ σοφοῦ γνωμοκοῦ «ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα», λέει ὁ Holler. Ὁ νεώτερος γιατρός δὲν πιστεύει πιά ὅτι στὶς σημερινὰς τὸν γνώσεις δὲν χωρεῖται καμμιὰ ἀμφισβήτησις, γιὰτὶ ἡ νοσητὴ πείρα τὸν δίδαξε πὼς καὶ τὰ ἱατρικὰ δόγματα ἀκόμα μιᾶς ἐποχῆς ἀποδείχθηκαν, ὅχι στὴν ἀμέσως κατοπινὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ στὸν ἴδιον χρόνον, ἂν μὴ στὸν ἄλλο μῆνα, ὅταν πλάνες. Μέσα σ’ ἕνα χρόνο πὺν πέρασε ἀπ’ τὴν ἐκδοσὴν τῆς φυσιολογικῆς χημείας τοῦ Abderhalden τοῦ 1940 ἕως τὴν ἐκδοσὴν τοῦ 1941 ὁ σ. γράφει πὼς «ἐδῶ κι’ ἐκεῖ ἀναγκάστηκα νὰ χαρακτηρίσω ὡς ἀμφίβολος, θεωρίαις πὺν μέχρι τώρα φαινόταν βασικὰς καὶ γερά θεμελιωμένες». Τέτοιαις γνῶμες θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρατάξῃ πάμπολλες καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς πλέον ἀριστούτους, ὅπως εἶναι οἱ Arpeth, Grotte, Naegeli, Tournier κλπ. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ θέμα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀντιρροσῆσις δὲν κρίνομε ἀναγκαῖον νὰ προχωρήσωμε. Ἄλλὰ, εἶπαμε, αὐτὰ ἰσχύουν γιὰ τοὺς γιατροὺς ἐκείνους πὺν ἐλευθερώθηκαν ἀπ’ τὶς ἀλυσίδες, μὲ τὶς ὁποῖαις γι’ ἀρκετὸν καιρὸ τοὺς εἶχε δέσει ἡ ὕλιστικὴ σκέψις, πρὸς μεγάλη βλάβην τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Ἀεύτερα πούλια πειὰ οἱ γιατροὶ ἐκείνοι, δοκίμαζαν τώρα τὴν χαρὰ πὺν δίνει ἡ ἐρευνα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειαις, ἐλευθερωμένη ἀπὸ τὰ δεσμιὰ, πὺν ἔδινε στὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν ὁ ὕλισμός. Ὑψώνονταν περὶ ἡφανα, μὲ τὰ φτερά τῆς ἀματιώδους προόδου, στὸν ζω-

ογόνο αέρα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, στὸν ξεκάθαρο ἀπὸ τὴν καταχνιά τῆς προκατάληψης ὀρίζοντα τῆς ἐπιστήμης. Κι' ἐβλεπαν νὰ διαλύονται καὶ νὰ φεύγουν τὰ φαντάσματα τῆς ψευτιάς, πού ζοῦν μόνο στὸ πηχτὸ σκοτάδι, γύρω ἀπ' τὰ μεσάνυχτα, πού δημιουργεῖ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ κενότητα.

Καὶ ὁμως, ἐδῶ στὴ χώρα μας, μῶλο πού υπάρχουν, βέβαια, κα' οἱ τιμητικὲς ἐξαιρέσεις, πολλοὶ γιατροὶ εἶναι δεμένοι μετὰ τὴν καλῆς προκατάληψης τῆς ὑλιστικῆς ἐποχῆς, πού ἐβλεπε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἓνα ἄθροισμα ἰσῶν καὶ κυττάρων μόνο μετὰ μιὰ μηχανικὴ συνάρτηση μεταξὺ τους. Εἶναι ἡ μερίδα ἐκείνη τῶν γιατρῶν πού ἀνίσταται ν' ἀκολουθήσῃ τὸ θριαμβευτικὸ ἄρμα τῆς ἐξέλιξης, ζῆ ἀκόμα στὴν ἀτιμώσιμα τοῦ 19ου αἰῶνα, μ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς, ὅπως εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ψυχῆς ἢ τῆς ἀξίας τῆς στὴν σχέση πού πρέπει νάχη πρὸς τὸ σῶμα, ἄρνηση, πού ἀπ' αὐτὴν προήλθαν ὅλες οἱ παρανοήσεις γιὰ τὴ σημασία κάθε ψυχοσωματικῆς λειτουργίας. Ἡ μερίδα αὐτὴ σήμερα χάνεται σιγὰ σιγὰ ἀπ' τὰ ἐπιστημονικὰ κέντρα καὶ μετατοπίζεται στὴν ἐλαρχία, ὅπου, γιὰ συγκάλυψη τῆς ἐπιστημονικῆς τῆς φτώχειας, λασιάζει σὰν ὑψηλὴ ἐπιστήμη ὅ,τι ἔρχεται σ' ἀντίθεση πρὸς τὸ δημόσιο αἶσθημα. Κι' αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ μὴ μπορούμε νὰ κάμωμε τὴν ἴδια εὐχάριστη διαπίστωση τῆς προόδου, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὴν ἀρχή, νὰ μὴ βλέπωμε αὐτὴν τὴν πρόοδο στὶς σχέσεις κοινού καὶ ἰατρικῆς ἢ μᾶλλον κοινού καὶ γιατρῶν σὰν ἐκπροσώπων τῆς ἰατρικῆς.

Βέβαια, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ἡ ἰατρικὴ μπερὸς στὶς ἄλλες ἐπιστήμες, βρίσκεται σὲ μειονεκτικὴ θέση. Κι' ἡ αἰτία ὀφείλεται σὲ τοῦτο: Ὁ Siebeck λέει, ὅτι ὁ ἀσθενὴς δὲν ζητᾷ ἀπ' τὸν γιατρό σοφία, ἀλλὰ πραγματικὴ βοήθεια. Ἡ μετεωρολογία ὁμως δὲν παύει νὰ μᾶς ἱκανοποιῇ, ὅταν μᾶς ἐξηγῆ τοὺς κελῶνες, ἂν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς διαλύσῃ. Οὔτε δὲ καὶ κανεὶς σκέφθηκε ποτὲ νὰ τὴν εἰρωνευθῇ γι' αὐτό. Στὴν ἰατρικὴ ὁμως τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Τὸν ἀσθενῆ λίγο ἐνδιέφεραν τὰ κατὰ τὴν χυμοπαθολογία τοῦ Ἰπποκράτους ἢ τὴν κυτταροπαθολογία τοῦ

Virchow. Ὅπως καὶ τὸν σημερινὸ ἔλκοπαθῆ πολὺ λίγο ἐνδιαφέρει ἡ πεπτικὴ θεωρία τοῦ Büchner ἢ ἡ τῆς γαστρίτιδος θεωρία τοῦ Konjetzky ἢ ἡ θεωρία τῆς ψυχονεύρωσης τοῦ Bergmann. Ἀδιάφορο ἂν γιὰ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς καταναλώθηκε χρόνος καὶ κόπος καὶ καθενὸς ἀπ' τοὺς ἐρευνητῆς αὐτοὺς συνδέθηκε τ' ὄνομα μετὰ τὴν ἐπιστήμη. Ὁ ἀσθενὴς δὲν ἱκανοποιεῖται μετὰ σοφῆς θεωρίας, ἀλλὰ θέλει βοήθεια γιὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια του. Μπορεῖτε νὰ τοῦ τὴν δώσετε; Τότε θὰ καταλάβῃ τὴν ἀποστολή σας. Δὲν μπορεῖτε νὰ τοῦ τὴν δώσετε; Ἀδιάφορο πόσες σοφῆς ἐξηγήσεις τοῦ παρατάξετε, ἐτοιμασθῆτε ν' ἀκούσετε ὅτι ἡ παθολογία βρίσκεται ἀκόμη στὰ σπάργανα.

Ὅστε ἓνας βλαπτικὸς παράγων, ὅπως λένε οἱ γιατροὶ, στὶς σχέσεις ἰατρικῆς καὶ κοινού, βρίσκεται βέβαια καὶ σ' αὐτὴ τὴν φύση τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίδοση ἐκτιμᾶται ἀνάλογα πρὸς τὶς ὠφελιμιστικὰς τῆς κατακτήσεις.

Τὸ κοινὸ ὁμως δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσῃ τὴν ἰατρικὴν ἀλλοίωσιν παρὰ ὡς κάτι, πού ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ γιατροὺς. Σὲ κάθε γιατρό, ἀδιάφορα πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν του κατάρτιση καὶ τὴν ἠθικὴν του ποιότητα, ὁ λαὸς βλέπει ἓνα πληρεξούσιον ἐντεταμένον, σὰν νὰ λέμε, τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Τὸ κοινὸ γενικὰ δὲν μπορεῖ πάντα νὰ ξεχωρίσῃ ἂν ὁ κάθε γιατρός πού ἔχει μπροστά του εἶναι εὐσυνείδητος καὶ θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμη του σὰν λειτουργημὰ στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀλήθειας καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἂν εἶναι ἀσυνείδητος, πού εἴτε ἐμφανίζετο σὰν ἐπιστημονικὰ ντοκουμέντα ἐνὸς ἀμαρτωλοῦ βίου συνήθεις καὶ πάθη, εἴτε μοναδικὴν τὸν ἀπασχόλησιν ἔχει τὴν ἐκμετάλλευσιν κάποιας, ἔστω καὶ τυπικῆς γνωριμίας μετὰ τὴν ἐπιστήμη του. Τὸν τελευταῖον αὐτὸν τύπον, ἂς μὴ νομίση κανεὶς πὼς μπορεῖ ὁ λαὸς εὐκόλῃ νὰ τὸν διακρίνῃ γιὰτὶ δὲν θὰ τὸν συναντήσῃ ἀποκλειστικὰ στὶς φτωχογειτονίαις, νὰ συζητῇ μετὰ τὶς γρηοῦλες τὶς τελευταῖαις κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης. Σιγὰ τὸν εἶδαμε νὰ διαθέτῃ σαλόνι, ὅπου οἱ ἐξετάσεις γίνονται μετὰ δελτίο

προτεραιότητας, τὸν εἶδαμε νὰ γυρίζῃ μὲ λιμουζίνα καὶ ὄχι καὶ τόσο σπάνια, ὅσο νομίζει κανεὶς, τὸν εἶδαμε νὰ ξεπερνᾶ τὰ ὄρια μιᾶς συνειδησιμῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχόλησης καὶ νὰ κἀνῃ τὴν ἐμφάνισή του καὶ στὸ βιβλίο, τὸ ὁποῖον, ἀνάλογα πρὸς τὸ βαθμὸ τῆς δοκησιοφίας τοῦ γραφόντος, ἀπευθύνεται στὸ ἐπιστημονικὸ κοινὸ ἢ στὸ κοινὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς μόρφωσης τοῦ σαλονιοῦ του! Καὶ ἂν οἱ γιατροὶ τοῦ τύπου αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόντουσαν καὶ γίνονται ἀντιληπτοὶ καὶ γελοιοποιοῦνται, ἅς μὴ λησιμονάμε ὁμως πὼς ὑπῆρξαν συχνῆς οἱ περιπτώσεις, πού γιὰ ἄλλοτε ἄλλο χρονικὸ διάστημα ἐνομισθήκε ὅτι ἐκπροσωποῦσαν «τὴν τελευταία λέξη τῆς ἐπιστήμης». Οἱ τύποι αὐτοὶ δὲν ἔλειψαν ἀπὸ καμμιᾶ ἐποχῆ. Καὶ εἶναι ἐκεῖνον τὸ παλαιὰ δὲν ἐδυσκολεύοντο νὰ διακηρύττουν ὅτι ἡ χειρουργικὴ εἶχε δώσει τὸ ἅπαντον καὶ ὅτι περισσότερα δὲν ἔπρεπε ὁ κόσμος νὰ περιμένῃ. Καὶ αὐτὰ σ' ἐποχῆ, πού ἡ μόλυνση ἐθέρριξε (ὁ Newsholme ἀναφέρει πὼς στὸ γαλλογερομανικὸ πόλεμο τοῦ 1870 σὲ 13.000 ἀκρωτηριασμοὺς, τοὺς ὁποίους ἐξέτέλεσαν γάλλοι χειρουργοὶ, περισσότεροὶ ἀπὸ 10.000 πέθαναν ἀπὸ σηψαιμία). Ὅταν ἀκόμη στὴν θέση τῆς γενικῆς καὶ τοπικῆς ἀναισθησίας ἦσαν οἱ χειροῦντες τῶν ἀθλητικῶν νοσοκόμων, πού σὰν ἀρπάγες κρατοῦσαν σφιχτὰ τοὺς ἐγχειριζομένους, πού οὐρλιαζαν ἀπὸ τοὺς πόνο. Καὶ ὅταν, τέλος, ἔλειπαν τόσες καὶ τόσες ἄλλες ἐπιτυχίες τῆς σύγχρονης χειρουργικῆς. Εἶναι ἐκεῖνοι πού ὑστερώτερα ἀφοῦ ἔβλεψαν ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστήμης τους, μὲ τὸ μαχαίριδι καὶ τὸ μικροσκόπιο στὸ χέρι ἀπέδειξαν καὶ τὴν ἀνυπαρξία τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς! Ποτὲ δὲν ὠμολόγησαν στὸ κοινὸ τὰ ὄρια, μέχρι τῶν ὁποίων ἔφτανε ἡ ἐπιστημονικὴ τους γνώση, ὅταν ἦθελαν νὰ καταπιαστοῦν μὲ μιὰ ψυχοθεραπεία, πολλοὶ ἀψυχολόγοι, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν παρεδέχοντο τὴν ὑπαρξὴ ψυχῆς.

Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ὅπως εἶπαμε πάνω πάνω, ἐχρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐπιστήμη, ὄχι γιὰ νὰ ἐξακριβώσουν τὴν ἀλήθεια πάνω στις ψυχοσωματικὰς λειτουργίες ἐνὸς γενοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δικαιολογή-

σουν ἐνὸς ἀνηθίκου βίου τὶς ἀσχήμες καὶ τὰ πάθη.

Εἶναι ἐκεῖνοι, πού καὶ σήμερον δὲν δυσκολεύονται νὰ σᾶς ἐξηγήσουν τὸ γιατί κατὰ τὴν διάρκειά τῆς τετραέχρονης κατοχῆς ὅλα τὰ λοιμώδη νοσήματα, ὡς καὶ τὰ παιδικὰ ἀκόμα, εἶχαν ἐξαφανισθῆ, παρὰ τὴν ὑπαρξὴ ὄλων τῶν παραγόντων, πού θεωροῦνται ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη κατάλληλοι γιὰ τὴν ἐμφάνισή κι' ἐπέκτασή κάθε ἐπιδημίας, ἐνῶ ἀντίθετα ἐφέτος, παρὰ τὴν βελτίωση τόσοσων τῶν δημοσίων ὅσον καὶ τῶν ἀτομικῶν ὑγειονομικῶν μέτρων, ἐγέμισε ὁ τόπος, κατὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα, ἀπὸ ἰλαρά, ἐρυθρά, ἀνεμοειλογία, κοκκύτη κλπ. Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ παραξενευθῆ ἂν ἰσχυρισθοῦν, ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται στὰ μέτρα πού εἶχαν λάβει αὐτοί!

*

Γιὰ ὅλα αὐτὰ ὁμως δὲν φταῖνε λιγώτερον καὶ οἱ ἀληθινοὶ ἐπιστήμονες κάθε ἐποχῆς, πού εἴτε ἀπὸ μιὰν ἀξιοκατάκριτη ἀδιαφορία, εἴτε ἀπὸ κακὸ ὑπολογισμὸ τῆς βλάβης, ἢ ὅποια θὰ γινόταν στὴν ἐπιστήμη, εἴτε τέλος ἀπὸ ὑποτίμησιν τῆς ἐπίδρασης, πού οἱ ἐμπορευόμενοι τὴν ἐπιστήμη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν πάνω στὸ κοινὸ, τοὺς ἄφησαν νὰ εἰποῦν τὶς μεγαλύτερες μωρίες καὶ νὰ βγάξουν ἀπὸ πιθανές, ὅπως, πάντοτε στὴν ἐπιστήμη συμβαίνει, ἐπιστημονικὰς γνώμες, συμπεράσματα, πού οὔτε στιγμή δὲν πέρασαν ἀπὸ τὸ μυαλὸ τῶν ἐρευνητῶν ἐκείνων, πού τὶς εἶχαν διατυπώσει.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ὑπῆρξε καὶ μιὰ μεγάλη τάξη γιατρῶν, στοὺς ὁποίους ἡ ἀλματώδης πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ κατόπιν, προκάλεσαν τόση σύγχυση, ὥστε νὰ χάσουν κάθε προσανατολισμὸ καὶ νὰ παραδέρνονιν παλεύοντας νὰ κάμουν ἐπιστήμη, σὲ σφαίρες ἐντελῶς ξένες πρὸς τὴν ἐπιστήμη.

Ἐδῶ θᾶπρεπε νὰ σταματήσουμε λίγο, σὰν γιὰ μνημόσυνο, καὶ νὰ θυμηθοῦμε τὴν ἐκλεκτὴ ἐκείνη μερίδα τῶν γιατρῶν, πού, ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὰ διάφορα ρεύματα τῆς ἐποχῆς τους, ἐβάδισαν τὸν ἴσιο ἐπιστημονικὸ δρόμο, μὲ βάση τὴν ἀναζητήσιν τῆς ἀλήθειας καὶ στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ὅτι

σήμερα ή επιστήμη έχει να επιδείξει. Αυτοί είναι που καθόρισαν τα όρια της επιστημονικής έρευνας. Αυτοί είναι που μās δίδαξαν να έρευνάμε τα μικρόβια και τους διηθητούς ιούς, να σπουδάζουμε τις σουλφamidες και το Penicillium notatum και να σκεπτόμαστε αν πρέπει να τέμνουμε κατά Haberer ή κατά Reichel-Polya. Αυτοί απέτελεσαν την παχεία γη άπάνω στην όποια καλλιεργήθηκε ή επιστήμη και απέδωσε «καρπών εκατονταπλασίονα». Κι αυτοί συστηματικά ξεριζώνων τα ζιζάνια υπό την μορφή του επιπολαίου συμπεράσματος ή της ύποιας δήποτε ψεύτικης σκοπιμότητας, που συμπνίγουν την επιστημονική αλήθεια.

Σ' όλο αυτό το διάστημα οι αληθινοί επιστήμονες μέσα από τα εργαστήρια όπου άφιέρωναν όλη την ζωή τους, δέν έπαιαν να διαμαρτύρονται για την κακομεταχείριση αυτή της επιστήμης.

«Η δύναμη που είναι μέσα στο ώαριο και που καθορίζει αν απ' αυτό θα βγη θηλαστικό ή πουλί ή ψάρι δέν είναι ούτε φυσική ούτε χημική», έλεγεν ο Claude Bernard. «Και το ιστορικό εκείνο «L' élement ultime est physique, l' arrangement est vital» έβαζε τα πράγματα στην θέση που τους έπρεπε, με μια επιστημονική σκέψη καταπληκτικής διαύγειας για την εποχή εκείνη που μιλάμε. Κι' από την εποχή εκείνη κι' από τον Pasteur και τον Milne Edwards ως σήμερα βεβαιώνεται ή ιδιαίτερη δύναμη και αξία που έχει το φαινόμενο της ζωής. «Η Ιατρική δέν είναι έφηρμοσμένη φυσική, αλλά χρησιμοποιεί την φυσική κατά τον δικό της τρόπο», λέγει ο σύγχρονός μας Siebeck. «Γιατί, προσθέτει, ο άνθρωπος είναι ζωντανός οργανισμός με χαρακτηριστική διαμόρφωση, με ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία, με σώμα και ψυχή. Είναι άκωμη μιá προσωπικότης στη ζωή και βρίσκεται σε κοινωνικό δεσμό με πρόβλήματα και συγκρούσεις». «Ο οργανισμός δέν είναι ένα άθροισμα οργάνων αλλά μια ενιαία ψυχολογική ολότητα», γράφει άλλου ο ίδιος.

Και όσο προχωρεί ή επιστήμη τόσο και μαθαίνουμε, πως σε κάθε λειτουργία του οργανισμού δέν εργάζεται μόνον ένα ορ-

γανο, ούτε ένα οργανικό σύστημα, αλλά συμμετέχει ολόκληρος ο οργανισμός, που με το νευρικό σύστημα, με την κολλοειδή κατάσταση του πλάσματος, με τα ιόντα, με τις ορμόνες, τις παραορμόνες και δέν ξεόρομε άκόμα με τί άλλα ρυθμιστικά μέσα, πληροφορείται για την κατάσταση καθενός οργάνου και άνδρα σαν ενιαίο και θαυμαστό σύνολο, τόσο που μόνον τελεία άγνοια να μπορεί να κάνει λόγο για τυχαία σύμπτωση φυσικών νόμων. Και βλέπομε ότι δέν μπορούμε να εξετάζουμε τον άνθρωπο σαν ένα άψυχο φυσικοχημικό φαινόμενο, άφου διαφέρει κι' απ' αυτά άκόμα τα ζώα, τα όποια σε πάρα πολλά ερεθίσματα παρουσιάζουν διαφορετικές μορφές αντίδρασης από τον άνθρωπο, ούτως ώστε σήμερα να θεωρούμε σε πολλά νοσήματα την κλινική παρατήρηση πάνω στον άνθρωπο διαφορετικής αξίας από το πείραμα πάνω στο ζώο.

*

Και ή επιστήμη προχωρεί και έρχονται οι εργασίες των Liebauff, Bernheim, Pawlow, Heyer κ. ά. για να μās αποκαλύψουν και μιάν άλλη πλευρά του άγνώστου. Στις διάφορες οργανικές λειτουργίες δέν επιδρούν μοναχά παράγοντες σωματικοί, αλλά και ψυχικοί. Μόνον αυτό μπορεί να μās έξηγηθεί γιατί λ. χ. ένα άτομο υπό την επίδραση ύποβολής πως δήθεν πίνει νερό, παρουσιάζει στο αίμα άρραίωση χαρακτηριστική της ύδροποσίας, με άποβολή ούρων, στα όποια τα στερεά συστατικά είναι έλαττωμένα. Και σ' αυτούς τους ψυχικούς παράγοντες άναγνωρίσθηκε μιá ιδιόζουσα δύναμη. Η ιδιόζουσα αυτή ψυχική δύναμη είναι εκδήλωση της ατομικής ιστορίας του ανθρώπου, από της χρονοσωματικής του καταβολής μέχρι της στιγμής που τον έχομε μπροστά μās. Η ιδιόζουσα ψυχική δύναμη, που φανερώνει εκείνο που ονομάζουμε χαρακτήρα. Η ιδιόζουσα ψυχική δύναμη, που είναι μεγάλης σημασίας όχι μόνο στις νευρώσεις και τις ψυχοπάθειες, αλλά και σ' αυτές άκόμη τις οργανικές άρρώστειες, τόσο που ποτέ δέν πρέπει να άρκεσθούμε σε μιá οργανική, δηλ.

σωματικὴ διάγνωση, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσουμε καὶ νὰ μπούμε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀρρώστου.

Ἔτσι, ὁ σημερινὸς γιατρός, μ' ὄλο πού δὲν ψάχνει νὰ βρῆ μὲ τὸ μικροσκόπιο τὸ Θεό, βλέπει μπροστά του μιὰ μεγαλειώδη δημιουργικὴ σοφία. Παρ' ὄλο πού δὲν ψάχνει νὰ βρῆ μὲ τὸ ἀνατομικὸ μαχαίριδίο τὴν ψυχὴ, ἤρθε τὴν ἰδιότητά της νὰ ψυχικὴ δύναμη. Δὲν ἀρκεῖται ν' ἀναγράψῃ φάρμακα, νὰ συσταίνῃ θεραπευτικὰς ἀγωγὰς καὶ νὰ συμβουλεύῃ ἐπειδιόσεις, ἀλλὰ φροντίζει καὶ γιὰ πνευματικὴ βοήθεια, ἣ ὁποία καὶ μόνη ἔκανε μερικοὺς παλινοὺς καλοὺς γιατροὺς νὰ ἰκανοποιοῦν τὶς ἀνάγκες τῶν ἀσθενῶν των, παρὰ τὴν ἔλλειψη τῶν σύγχρονων ἰατρικῶν ἐφοδίων, χωρὶς τὰ ὅποια ὁ μὴ πνευματικὸς σημερινὸς γιατρός θὰ ἦτο μιὰ οὐκρά ἀποτυχία. Κί εἶναι στὸ γιατρό εὐκολώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ σπουδάζῃ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀρρώστου, χάρις στὴν ἰδιάζουσα ψυχικὴ κατάστασι πούχει δημιουργήσει ἡ ἀρρώστεια. Οἱ δυσκολίες πού συναντοῦν πολλοὶ ὀφείλονται σ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, πού ἡ δὲν ἐξετίμησαν ἀρχετὰ τὴ σημασία πού ἔχει ὁ ψυχικὸς παράγων στὴν ἐμφάνισι καὶ πορεία τῶν ὀργανικῶν νόσων ἣ δὲν διαθέτουν τὰ ἴλικά γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ γερυριοῦ, πού θὰ ἐνώσῃ τὴν ψυχὴ τους μὲ τὴν ψυχὴ τῶν ἀρρώστων. Καὶ τὸ γερυρι αὐτὸ δὲν κατασκευάζεται μὲ διαγνωστικὰς φρομοιὰς καὶ ρετσέτες, ἀλλὰ μὲ τὴν συμπόνια καὶ τὴν ἀγάπῃ.

Τὸ ψεύτικο ἐνδιαφέρον καὶ ὁ ἐπαγγελματισμὸς δὲν μποροῦν νὰ στερεώσουν ψυ-

χικὸ γερυρι. Γιατί ὁ ἀρρώστος μὲ τὴν ἀνεπιτημένη διαίτησιν πού τὸν χαρακτηρίζει, ἀντιλαμβάνεται πὼς δὲν βρίσκεται σὲ ψυχικὴ ἐπαρῆ μὲ τὸ γιατρό. Γι' αὐτὸ βλέπουμε συχνὰ ἀρρώστους νὰ γυροῦν χωρὶς νὰ χροῖα, ἀπὸ γιατρό σὲ γιατρό, κί ὁμως νὰ κρατοῦν σφιχτὰ τὸ μυστικὸ κλεισμένο στὴν ψυχὴ τους. Γνώρισα μιὰ κυρία πού ὑπέφερε ἀπὸ ἀκαθορίστους κοιλιακοὺς πόνους καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποβλήθηκε στοῦ κόσμου τὶς συντηρητικὰς θεραπείες καὶ κατόπιν σὲ δυὸ λαπαροτομίες τὴν μιὰ γιὰ retroflexio uteri καὶ τὴν ἄλλη γιὰ nephropexie χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ δίχως νὰ φανερώσῃ τὴν αἰτία, ἣ ὁποία ὁμως βρισκότανε σὲ μιὰ ἀτορπη συμπεριφορὰ ἐνάντια στὴ μητέρα καὶ τὸν ἀντρα της.

Ἄλλὰ κί' ἂν ὑποθέσουμε πὼς ὁ ἀρρώστος φανερώσῃ σὲ κάθε γιατρό τὸ ψυχικὸ αἴτιο τῆς ἀρρώστειας του, (κί' αὐτὸ δὲν συμβαίνει καὶ τόσο σπάνια), πὼς θὰ πάρῃ βοήθεια ἀπὸ 'να γιατρό πού θὰ τοῦ συστήσῃ μονάχα ξεχασιὰ, belladenal καὶ calcibromine, γιατί τίποτα δὲν ξέρει ἀπὸ ὑποχρεώσεις θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἀπὸ μετάνοια καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπανόρθωσι τοῦ κακοῦ, πρᾶγμα πού δίνει τὴν ψυχικὴ γαλήνη καὶ ἀποκατασταίνει τὴ διαταραγμένη ψυχοσωματικὴ ἰσορροπία; Μόνον σ' ἓνα γιατρό πού εἶναι καὶ πνευματικὸς ἀνθρώπος, σ' ἓνα γιατρό φωτισμένο ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστι, ὁ ἀρρώστος θ' ἀνοιξῇ διάπλατα τὶς πόρτες τῆς ψυχῆς του, γιατί μόνον σ' αὐτὸν θὰ βρῆ κατανόησι, εὐκρίνεσι καὶ ἰκανότητα γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ βοήθεια.

Θ. ΤΥΧΙΚΟΣ

ΝΕΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

ΓΙΝΟΥ ΞΑΝΑ ΣΚΟΠΟΣ

Πίστι πού μοῦ συντρόφευες
τὰ πρῶτά μου τὰ χρόνια
κρητῶντας μὲ συμπόνια
τοῦ εἶναι μου τὸ φῶς.

Δύναμι πού ἀθάνατου
στήριγμα τοῦ πᾶντος
τῆς ζῆσις πού πλανεῖται
γίνου ξανά σκοπός.

Κί γίν' ἀστροφῶσιμα
γιὰ τὸ γλαυκὸ λουλοῦδι
πανέμορφο τραγοῦδι
στοῦ πάθους τῆ βοῆ.

Κί' ἀλάφρωνε τὴ σκέψῃ μου
καὶ κάμε τὴ ν' ἀνθῶσι
τὸ πρωτὶνὸ μεθύσι
τὸ γέλοιο, ἣ ζῶσι...

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΜΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

(28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940)

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἱστορικῆς ἐπιστάσεως τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐθεωρήσαμεν δεῖ ἐπαβάλλωτο νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν κατωτέρω ἑμιλίαν ἀπὸ τὴν σειρὰν τῶν ἑμιλιῶν, ποῦ ἐξεπέμποντο ραδιοφωνικῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀλβανικοῦ πολέμου ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ «ἀγὼν μας ὑπὸ τὸ χριστιανικὸν φῶς», ὅπως θὰ ἐνθυμοῦνται ἰσως οἱ ἀναγνώσταί μας. Ἡ ἑμιλία αὕτη εἶχε δοθῆ εἰς τὰς 11 Φεβρουαρίου 1941. Τὴν ἀφιερώνομεν τώρα εἰς ἐκείνους ποῦ ἐθουσιάσθησαν εἰς τὰ Ἀλβανικὰ βουνά, βγῶνται ἡρώως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρετῆς.

Ἐνα σπουδαιότατον θέαμα παρουσιάζεται κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, τὸ ὅποιον ἡ γενεὰ μας ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ τὴν προσοχὴν ποῦ τοῦ ἀξίζει: ἡ κατάρρευσις τῆς Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας. Μία αὐτοκρατορία, ἡ ὅποια εἶχε ἰδρυθῆ μὲ τόσους μύχθους καὶ θυσίας ἐπάνω εἰς τὴν ὅποιαν ἐστηρίχθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν φασιστῶν διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἰταλίας, καὶ ἡ ὅποια δὲν εἶχε κἄν ἀκόμη ἀρχίσει νὰ ἀποδίδῃ τοὺς καρποὺς ποῦ ἀνέμενον ἀπὸ αὐτὴν, καταρρέει. Στρατιαὶ δλόκληροὶ ἀποσυντίθενται, πόλεις καὶ χωρία παραδίδονται, πολῦτμοι ἀποικίαι χάνονται. Ἀλλὰ πρὸ παντός ἐξευτελισμὸς καὶ κατάπτωσις. Εἶναι δυνατὸν βεβαίως ἕνας στρατὸς νὰ ἠττήθῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ ἡ ἦττα τῆς φασιστικῆς τυραννίας φέρει τὴν σφραγίδα τῆς καταπτώσεως. Ὅχι: διότι ἠττήθη, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὅποιον ἠττήθη. Ἦρκεσαν ὀλίγοι μῆνες πολέμου, τὸν ὅποιον ἤρχεισε νὰ αἰσθάνεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φασισμοῦ ἀπ' οὗτου ἕνας μικρὸς λαός, ὠπλισμένος μὲ τεραστίαν δύναμιν ψυχῆς, ἠρνήθη νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν βάρβαρον θουλείαν, διὰ νὰ δεῖξουν πόσον σωθρὰ ἦσαν τὰ στηρίγματα τῆς νέας κατ' ἀπομίμησιν Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ οἱ Ἰταλοὶ πολῖται, ὅταν αἰσθάνονται ἐλεύθερον τὸν ἑαυτὸν των, ἐρωτοῦν ἕως ποῦ θὰ φθάσῃ τὸ κατάντημα τῆς χώρας των. Αὐτοὶ ποῦ δὲν ἐνθουσιάζονται ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ στρατοῦ των «πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῶν κατεχομένων ἐδαφῶν

σύμφωνα μὲ τὴν νέαν τακτικὴν τοῦ Ἰταλικοῦ στρατηγείου, ἤρχισαν νὰ διερωτῶνται διατί ἄρα γε νὰ παρουσιάζεται τὸ φοβερὸν αὐτὸ θέαμα. Οὐδεμία νίκη, οὐδεμία πρόοδος, ἀπὸ πούθεν ἀ ἐλπίς ἀνυψώσεως.

Καὶ ὅμως τὰ ἑκατομμύρια τῶν λογγῶν ἦσαν ἕτοιμα, τὸ ἄνθος τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ πολεμῆ, ὅλοι οἱ ἐγκέφαλοι τῆς Ἰταλίας ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς νέας φασιστικῆς ἐξορμήσεως, ὁ πρῶτος ἀνὴρ τῆς αὐτοκρατορίας ἔκρινε ὅτι: «ἐπέστη ἡ ὥρα τῶν μεγάλων πεπρομημένων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ» καὶ, παρ' ὅλα ταῦτα, δὲν γίνεται τίποτα. Ἀτυχίαί μὴπως; Συμπτώσεις κακαὶ; Ἀσήμαντα γεγονότα, τὰ ὅποια ἕνας κακὸς χειμὼν ἐπεσώρευσε καὶ τὰ ὅποια ἡ ἀνοιξίς, ἀποκλειστικῆ προστασίας τῶν ἰσχυροτέρων δῆθεν ἀνδρῶν τῆς γῆς, θὰ ἔλθῃ νὰ διώξῃ ἐντὸς ὀλίγου διὰ νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχίαν; Δὲν θέλουν βεβαίαι νὰ ἀδικοῦν τὸ λογικόν των οἱ πολῖται τῆς Ἰταλίας ποῦ ἠμποροῦν ἀκόμη νὰ σκέπτονται ἐλεύθερα. Ὅλα τὰ ὕλικά μέσα ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ φασισμοῦ. Καὶ ἐκλήθη νὰ δράσῃ εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ ἠθικόν των λαῶν εἶχε πέσει καὶ ἡ δυναμικότης τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος ἐφαίνετο ἀσύγκριτος. Ἀλλ' ἤλθε μίαν ἡμέραν ἡ Πίνδος νὰ διδάξῃ τοὺς δῆθεν δυνατοὺς ἀνθρώπους τῆς Ρώμης ἐμπρός εἰς ἕνα κόσμον γονατισμένων καὶ καταπληκτων ὅτι ἔλειπε ἀπὸ αὐτοῦ ἡ πνοή, ὅτι τοῦς ἔλειπε τὸ πνεῦμα ποῦ κἀμνεὶ τὸν ἀνθρώπον ἀνώτερον τῆς ὄλης καὶ ἰκανόν

νά κυριαρχήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχεν ἀρχίσει νὰ τρίξῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἰταλικῆς φασιστικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Πίνδος σύμβολον τῆς φωτισμένης δυνάμεως πού πηγάζει ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔδειξεν αὐτῇ πρώτην τὸ ἀδύνατον σημεῖον τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος τῆς Ἰταλίας. Ὅτι ἐπηκολούθησεν ἦτο φυσικὴ συνέπεια.

Ἐσήμανε πράγματι ἡ ὥρα τῶν πεπρωμένων τῆς Αὐτοκρατορίας. Ποιὸς θὰ τὸ ἔλεγε εἰς τὸν τρομερὸν Καίσαρα, ὅταν ἐξήγγελλε τὴν φοδεράν ἀπόφασίν του ἀπὸ τὸ Παλάτιο Βενέτσιαι, ὅτι ἡ ὥρα τῶν πεπρωμένων ἦτο ἡ ὥρα τῆς καταστροφῆς; Ὡστε, σκέπτονται οἱ πολῖται τῆς Ἰταλίας πού ἔμμεμπορουν ἀκόμη νὰ μένουν ἡσυχοὶ καὶ ἐλεύθεροὶ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν των ἄσυλον, ὁ Ντούτσε ἐπλανήθη; Ὡστε ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει, ὅπως μᾶς ἔλεγαν, πάντοτε τὸ δίκαιον, πού ὁδηγεῖ ἀλλάνηστα τὸν λαόν του, πού δὲν φοβεῖται κανένα, κάμνει λάθη, λάθη μάλιστα ἀσυγχώρητα; Καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχονται τὰ φοδερά πλήγηματα διὰ νὰ κάμουν τὰ λάθη αὐτὰ τρομακτικὰ, καταστρεπτικὰ διὰ τὴν ἀτυχῆ χώραν. Καὶ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ λαθῶν τὰ ὅποια μπαίνουν φανερά στὰ ὄρια τοῦ ἐγκλήματος. Τὰ ἐγέννησεν ἕνας ἀθεράπευτος καὶ ἀχαλίνωτος ἐγωϊσμός, ὁ ὅποιος ἀφοῦ δὲν ἐγνώρισεν ὄρια εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας, ἠθέλησε νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τέτοιου εἶδους ἀπεπειράθη νὰ κάμῃ ἐξαγωγὴν τὸ φασιστικὸν καθεστῶς, διότι αὐτοῦ εἶχε κάμει πλουσίαν καλλιέργειαν ἐπὶ μίαν εἰκόσάδα ἐτῶν εἰς τὴν ἀτυχῆ χώραν πού ἐκυβέρνα. Ἐνδὲ τυφλοῦ ἐγωϊσμοῦ πού ὠδήγησεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ἔτσι ἀπεκαλύφθη τὸ σαθρὸν κατασκευασμα τῆς Ἰταλικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ εἰκόσιν ἐτῶν ὁ Ἰταλικὸς λαὸς καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν τὰ παραρτήματα τῆς νέας αὐτοκρατορίας ἐκαλοῦντο νὰ ὑποτάσσωνται εἰδωλολατρικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον πού ἐξήγησε νὰ θεοποιήσῃ σχεδὸν τὸν ἑαυτὸν του. Προτομαὶ καὶ ἀγάλματα ἐστήθησαν, θυμιάματα ἀνεπέμποντο, νέα χρονολογικὴ περίοδος

ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ φασιστικοῦ ἀστέρος. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φασισμοῦ ἐγένινεν ὁ ἐπίγειος θεός, καὶ διεκηρύχθη εἰς τὸν κόσμον ὅλον ὅτι ὁ δυναμισμὸς τῆς νέας τάξεως πραγμάτων ἐν Ἰταλίᾳ εἶναι ἀφάνταστος. Ἐξω οἱ ἀσθενικοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι. Ἦσαν δὲ ἀσθενικοὶ καὶ ἀδύνατοι κατὰ τὴν κρίσιν τῶν νέων ἀστρῶν τοῦ φασισμοῦ ὅσοι δὲν ἤθελαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν εἰδωλολατρείαν τοῦ Ντούτσε, ὅσοι ἐπίστευον ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῆς δυνάμεως διὰ μίαν νέαν ζωὴν ἔμπορεῖ νὰ προκύψῃ μόνον ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν ζῶντα Θεόν, ὁ ὅποιος καὶ μόνον διακαίεται λατρείας. Καὶ ὁ νέος ἐπίγειος θεὸς ἐξήγησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν φυσικὸν ὁδηγητὴν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πού εἶναι ὁ Παντοδύναμος κυρίαρχος τοῦ κόσμου καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸς μὲ μόνον ἐφόδιον τὴν δύναμιν ἐνδὲς τερατιώδους ἐγῶ. Ἡ φιλοσοφία του δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὄρια ἐνδὲς τέτοιου ἐγῶ. Ἐζήτει ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του νὰ μαζέψουν ὅπως-ὅπως δυνάμεις ἀπὸ τὰς ἰδιότητας ἐκείνας τοῦ ἀνθρώπου, πού κάθε εὐγενῆς καρδιά τὰς ἀπορρίπτει εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κακοῦ. Καὶ ἐδημιούργησαν πράγματι ἕνα τύπον ἐγωϊσμοῦ ἀφορήτου πού προσέβαλλε τὴν εὐγένειαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Δὲν ὑπῆρχε καμμία ἠθικὴ τάξις, διότι ἄπλοστατα, καὶ ἡ ἠθικὴ ἐθεωρήθη ἀδυναμία. Ἡμποροῦσε νὰ παραβίησεν τὸν λόγον σου καὶ ὅς ἄτομον καὶ ὡς σύνολον, νὰ θεωρῆς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἱερά καὶ ὅσα τοῦ ἄλλου ὡς ἄνευ περιεχομένου, ὅταν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετηθῇ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ συμφέρον τῆς νέας εἰδωλολατρείας, πού ἐξεπροσώπει ἡ φασιστικὴ τυραννία τῆς Ρώμης.

Νομίζετε ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Ἀθησυνίας, ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἀλβανίας, τὴν ἡμέραν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ὁ τροπικισμὸς τῆς «Ἑλλης» κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Παναγίας καὶ ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπόπειρα ἐσχεδιάσθησαν, καθ' ὃν χρόνον ἐξεδηλώθησαν; Αὐτὰ ὅλα ἦσαν μέσα εἰς τὰς ρίζας τοῦ φασιστικοῦ δένδρου τοῦ Ντούτσε. Εἶναι ἄπλως ἡ ὠρίμανσις τῶν καρπῶν, πού ἀπὸ καιρὸν εἶχαν ἀνθίσει εἰς τὸ ἠθικὸν φυτώριον τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. Εἶναι τὸ

μέτρον τῆς ἠθικῆς τῆς νέας τάξεως τῶν πραγματικῶν πού ἦλθε νὰ δώσῃ στὸν κόσμον.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἠθικὴν τάξιν ἐνὸς ὀλεθρίου καὶ ἀκράτου ἐγωϊσμοῦ ἐκλήθη νὰ ζήσῃ ἡ νεότης τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. Ἐδιδάχθη νὰ ἀντλή διαρκῶς ἀπὸ τὸ ἐγὼ, ἔνα κατώτερον ἐγὼ, καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἐξαντλή τὴν δυναμικότητά της ἀνθρωπίνης ψυχῆς. «Εἶναι ἡ ἰδική μας περίοδος, ἡ περίοδος τοῦ νέου ἰδεώδους, πού κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς τὴν ἀρνηθῇ καὶ πού ἡ νίκη θὰ στεφανώσῃ τὰ ὅπλα», ἐκραυγάζε κομπάζων ὁ Ντούτσε, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1933 εἰς τὸ Ἑθνικὸν Συμβούλιον τῶν Συντεχνιῶν. Τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1934, ἐν ἔτει 12ῳ ἀπὸ τῆς ἰθρύσεως τῆς Μουσσολινικῆς τυραννίας, ἐθεβαίωνεν ὅτι «τὸ σύστημά του θὰ εἶναι τὸ πρότυπον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ». Πρότυπον, ὅπου τὸ «ἐγὼ» μὲ τὰς κατωτέρας του τάσεις ἔλαβε τεραστίως διαστάσεις καταστρέφον πᾶσαν ἀνωτέραν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον αὐτό, μόνον εἰς τὴν ὕλην δύναμιν ἀνεπαύετο. Περί πνευματικῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται εἰς τὰ ἐλεύθερα καὶ λογικὰ ὄντα, πού λατρεύουν τὸν Δημιουργόν των, δὲν ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ λόγος. Μὲ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς ἔζησαν οἱ νέοι τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας.

Συνεπῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτὰς ὁ υἱὸς τοῦ Καίσαρος τῆς Ρώμης, «ἔκανε γούστο», ὅπως ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος, νὰ βομβαρδίξῃ τὰ ἄθωα γυναικόπαιδα τῆς Αἰθιοπίας. Εἰς αὐτὸ τὸ περιβάλλον ἀνεπτύχθησαν οἱ Μπαλλίλα καὶ οἱ Ἀβανγκουαρντίστι, οἱ βλαστοὶ τῆς νέας φασιστικῆς γενεᾶς, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἐξαπεστάλησαν νὰ πολεμήσῃν τὴν Ἑλλάδα, ὡς Κένταυροι, Λύκοι καὶ Ἀλπίνοι. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὸ ἐγὼ ἐτρέφετο εἰς ἄνετον περιβάλλον καὶ θυμιάματα ἀνεδίδοντο, αἰγλή καὶ λαμπρότης ἐδασίλευεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς κενοδοξίας. Ἄλλ' ὅταν διὰ

πρώτην φοράν εἰς τὴν Πίνδον ἐχρειάσθη νὰ θυσιασθῇ, ἐκεῖ ἐπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ ἀπειλή τοῦ περιστρόφου διὰ νὰ συγκρατηθοῦν τὰ ναυάγια.

Μὲ ποῖαν πίστιν καὶ μὲ ποῖαν ψυχικὴν δύναμιν θὰ ἐπολεμοῦσαν οἱ νέοι τῆς Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι ὡς μόνην ἀποστολὴν εἶχαν νὰ ἐπεκτείνουσαν τὸν ἀφόρητον ἐγωϊσμόν ἐνὸς αὐταρχικοῦ δικτάτορος; Δὲν τοὺς εἶδατε; Εἰς πόλεμον ἐξήλθον. Καὶ εἶχαν πάρε μὰζι των ὡς πολεμικὰ ἐφόδια, καλλυντικά, ἀσέμνους φωτογραφίας καὶ ὅλα τὰ ἐξαρτήματα μιᾶς ἐκφύλου ζωῆς. Καὶ εἰς τὴν ὥραν τῆς ἀνάγκης ἐζήτησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς καταστροφῆς ὀλίγην ψυχικὴν δύναμιν ἀπὸ τοὺς μαχητὰς των. Ἄλλ' ἦτο ἀργά. Ἡ δύναμις αὐτὴ εἶχε κατατραφεθῆ ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς ὕλης. Καὶ τὸ περιστροφον δὲν ἠμπόρεσε νὰ σταματήσῃ τὸν κατήφορον τοῦ ἐκφυλισμοῦ.

*

Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοιτάσῃ οἱ οἰκοδομοῦντες». Ὅταν οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν Πίνδον, διὰ τὸν ἀγῶνά των, προσέφερον τὴν πνευματικὴν των προσφοράν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, πού ἀνήγγειραν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐκεῖ μπροστὰ εἰς τὰ μάτια των ἐγένεν ἡ ἀρχὴ τῆς καταρρέσεως τοῦ ἄνευ Κυρίου οἰκοδομήματος τῆς φασιστικῆς αὐτοκρατορίας. Δι' αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες θὰ προσέξωμεν ἰδιαίτερος τὸ θέαμα τοῦτο, πού θὰ μείνῃ ἱστορικόν. Ἡμεῖς θὰ χρησιμοποίησωμεν τὰ διδάγματα τῶν ἡμερῶν μας καὶ θὰ στραφῶμεν θερμιότεροι πρὸς τὴν Πίστιν μας διὰ νὰ ἐμπνευσθῶμεν καὶ νὰ προχωρήσωμεν, μὲ τὴν χριστιανικὴν Πίστιν ὡς ἐφόδιον, πρὸς ἕνα καλύτερον κόσμον, παρ' ὅλας τὰς δοκιμασίας, πού θὰ χρειασθῇ νὰ ὑπερπηδήσωμεν.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΑΣ ΚΕΝΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΝ

Β.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

Όνομαστή διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμιάτων, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸν πολὺν αὐτῆς πλοῦτον ὑπῆρξεν ἡ Μοσχόπολις. Κτισμένη εἰς λεκανοπέδιον ἐπὶ ὕψους 1240 μ. εἰκοσιπέντε περίπου χιλιόμετρα νοτίως τῆς Ἀχρίδος καὶ εἴκοσι χιλ. δυτ. τῆς Κορυθαῶς, διαρροισμένη ἀπὸ τρία ἐκεῖ ἀναβλύζοντα ρυάκια, ἔχουσα πρὸ αὐτῆς ἐξαιρέτον κοιλάδα, περιστεφομένη ἀπὸ καταφύτους λόφους ὕψηλοτάτων ἐλάτων καὶ πεύκων μὲ κλίμα ὑγιεινότατον ὅπως ἐμαρτύρει ἡ ὑγεία καὶ εὐεξία τῶν κατοίκων τῆς, μὲ τὰς πολυαριθμοὺς πολυτελεῖς καὶ ἀμφιθεατρικῶς κτισμένας οἰκίας, μὲ τοὺς εἴκοσι μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς τῆς, ὑπῆρξεν ὁμολογουμένης μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας πόλεις τῆς Μακεδονίας. Βοσκόπολις τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη, μετωνομάσθη τῇ 1610, κατὰ τινὰ παράδοσιν, Μοσχόπολις ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τοῦ θαυμάσαντος τὰς πλουσίας εἰσφοράς τῶν κατοίκων τῆς ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου. Πότε ἐκτίσθη ἡ πόλις δὲν εἶναι ἀκριδῶς γνωστόν. Κατὰ ἓνα κώδικα μελετηθέντα τῇ 1843 καὶ ἀπολεσθέντα ἔκτοτε καὶ κατὰ πληροφориαν τοῦ κώδικος τῆς παρὰ τὴν Μοσχόπολιν Μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὁ πρῶτος ἐποικισμὸς ἔγινε περὶ τὸ 1350. Ἄλλ' ὁ κύριος ἐποικισμὸς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1500 καὶ ἐντεῦθεν, ὅποτε πατριαὶ ποιμένων ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς αὐτήν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ 13' αἰῶνος ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠῤῥῆσε καὶ κατ' ἄλλους μὲν προσήγγισε κατ' ἄλλους δὲ ὑπερέβη τὰς 50 χιλιάδας πάντως ὑπῆρξεν ἡ πρώτη εἰς πληθυσμιὸν μετὰ τὴν Θεσσαλονικίην πόλις τῆς τότε εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον κατέστησε περιώνυμον τὴν πόλιν εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ

ἐμπορίου, τῆς βιοτεχνίας καὶ ἰδίως τῶν γραμμιάτων καὶ τῆς τυπογραφίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 13' ἑκατονταετηρίδος ἐλειτούργει εἰς αὐτὴν Ἑλληνικὴ Σχολή. Κατὰ τὸ 1700 ἀναφέρεται ὡς διδάξας ἐν αὐτῇ ὁ ἐκ Ζίτσης Ἡπειροῦ Χρυσανθος. Κατὰ τὸν κώδικα τῆς πόλεως ἡ Σχολή αὐτῆ ἦτο «ὁ ἄκρος στολισμὸς τῆς πολιτείας, ἡ εὐκοσμία τῶν ἡθῶν, τὸ φῶς τῆς Ἐκκλησίας». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κτίριον ἀπεδείχθη ἀνεπαρκές διὰ τοὺς πληθυσσομένους μαθητάς, ἀπεφασίσθη ἡ ἀνέγερσις νέου, εὐρυτέρου καὶ μεγαλοπρεπεστέρου, κτιρίου. Εἰς τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ τὰ μέγιστα συνέβαλεν ὁ ἐνεργητικώτατος Πατριάρχης Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ ὁ Μοσχολίτης, ὁ ὅποιος ἤνοιξε κατάλογον εἰσφορῶν καὶ ἐπεστάτησεν εἰς τὴν οἰκοδομήν. Πρῶτος αὐτὸς ἔδωκε 60.000 ἄσπρα καὶ τὸ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἐκ τῆς ἀφορίας καὶ τῶν βαρέων φόρων, οικονομικὴν καχεξίαν, συνεισέφερον ἀξιόλογα ποσά. Οὕτω ὁ ἠγούμενος τῆς 1. Μονῆς τοῦ Προφήτου Ναοῦμ ἔδωκε 12.000 ἄσπρα, οἱ πρόκριτοι Μοσχολίται 250.000 καὶ αἱ συντεχνίαι 312.000. Ὁ θεμέλιος λίθος ἐτέθη, ὅπως μαρτυρεῖ κάποιο σημεῖωμα, τῇ 1741 καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις ἐπερατώθη, καθὼς ἐξ ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖται, τῇ 1750. Περιελάμβανε 40 μεγάλας ὡραίας αἰθούσας, ἄλλας μὲν πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἄλλας πρὸς κοιτωνισμὸν τῶν τροφίμων. Τὸ ἄξιον προσοχῆς εἶναι, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνοικοδομήθη καὶ τριώροφον Προπαιδευτήριον τῆς Ἀκαδημίας, ὀνομασθὲν Ὀρφανοδοικητήριον, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ «ἀρίστου ἐξάρχου» Κωνστ. Βρέτα. Εἰς αὐτὸ προσήρχοντο καὶ ἐλλέμβανον τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν ὅλοι οἱ ἐκ τῆς ὑποδοῦλου χώρας «οἱ

ἐπιφύενοι παιδείας» καὶ ἐξ αὐτῶν κυρίως ἐξελέγοντο παρὰ τῶν συντεχνιῶν οἱ ὑπότροφοι σπουδασταὶ τῆς Ἀκαδημίας.

Παρὰ τῇ Ἀκαδημίᾳ ὑπῆρχε πλουσιωτάτη βιβλιοθήκη, περιέχουσα πολλὰ καὶ διάφορα βιβλία καὶ ἰδίως Ἑλλήνας συγγραφεῖς ἀρχαίους καὶ νέους, Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅχι ὀλίγα σπουδαῖα ξενόγλωσσα ἔργα καὶ πολλὰ χειρόγραφα. Τὰ βιβλία ἠγοράζοντο καὶ ἐδιωρίζοντο ὑπὸ πλουσίων Μοσχοπολιτῶν, ἐκ τῶν εὐρισκομένων κυρίως εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Εἰς τὴν Σχολὴν ἐδώρῃσεν ἐπίσης τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην του καὶ ὁ λόγιος καὶ πολλῶν ἔργων συγγραφεὺς Γρηγόριος ὁ Μοσχοπολίτης, ἐπιφανὴς «τυπογράφος», διδάσκαλος τῆς Σχολῆς καὶ κατόπιν ἐπίσκοπος Δυρραχίου.

Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην κατεῖχον αἱ ἐκδόσεις τοῦ τυπογραφείου τῆς Μοσχόπολεως. Διότι—καὶ αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον—ἐλιτεύοντο εἰς τὴν πόλιν τυπογραφείον, ἴσως ἀπὸ τοῦ 1710, ἀσφαλῶς ἄνωγρον πρὸ τοῦ 1731, δεδομένου ὅτι τὸ πρῶτον τυπωθὲν καὶ γνωστὸν σήμερον βιβλίον ἀναγράφει ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1731 (*). Τὸ τυπογραφεῖον αὐτὸ ἦτο τὸ δεύτερον κατὰ χρονολογικὴν σειράν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μοῆν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, πράγμα τὸ ὅποιον ὑποδηλώνει ὅτι εἰς τὴν ἄγοράν τῶν σπουδαίων συνεσέφερε καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἄλλως τε ἀπὸ τοῦ 1744 τὸ τυπογραφεῖον περιήλθεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν διεύθυνσιν καὶ ἰδιοκτησίαν τῆς περιφήμου παρὰ τὴν Ἀχρίδα Μοῆς τοῦ ὀσίου Ναοῦμ. Εἰς ἐκδοσὶν τοῦ 1746 ἀναγράφεται «Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ ὀσίου καὶ θαυματουργοῦ, θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν ὀσίου Ναοῦμ Μοσχόπολη». Εἰς ἄλλην δὲ ἐκδοσὶν ὁ ὀσιος Ναοῦμ ὀνομάζεται καὶ «τυπογράφος». Ποῖος ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου δὲν εἶναι ἐξηκριδωμένον. Εἰς τὰς πρώτας ἡμῶς ἐκδόσεις ἀναγράφεται ὅτι ἐγένοντο αὐταὶ «παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου Γρηγορίου Μοσχοπολίτου». Αὐτὸς δὲ δὲν εἶναι ἄλλος εἰμὴ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντινίδης, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1745 διωρίσθη κα-

θηγητὴς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ κατὰ τὸ 1757 ἐχειροτονήθη, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἐπίσκοπος Δυρραχίου. Φαίνεται ἄρα ὅτι ἀπ' ἀρχῆς διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου ὑπῆρξε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Γρηγόριος Μοσχοπολίτης. Οὕτω λοιπὸν ἡ Μοσχόπολις εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγαλοπρεπῆ Ἀκαδημίαν, ὠραῖον εὐρύχωρον Ὀρφανοτροφεῖον καὶ σπουδαῖον τυπογραφεῖον. Δὲν εἶναι, συνεπῶς, παράδοξον τὸ ὅτι προήχθη εἰς ἐπίσημον μορφωτικὸν κέντρον.

Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς ἐδίδασαν καὶ ἐμορφώθησαν πολλοὶ σπουδαῖοι ἄνδρες. Οὕτω τὸ 1744 σχολάρχης τῆς Ἀκαδημίας ἦτο ὁ Σεβαστὸς Λεοντιάδης, ἔχων ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ὡς συνδιδάσκαλον καὶ τὸν ἱερομ. Γρηγόριον Μοσχοπολίτην. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ζαβίρα, ὁ Γρηγόριος Μοσχοπολίτης «μετέφερε τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Διαθήκην καὶ ἔγραψεν αὐτὴν με στοιχεῖα Ἀλβανικὰ, τὰ ὅποια αὐτὸς ἐφεύρε». Ἡ αὐτὴ πληροφορία ἀπαντᾷται καὶ εἰς τὸν κώδικα τοῦ ἐν Μοσχόπολει Ναοῦ τῆς Παναγίας. Κατὰ τὸ 1760 ἀναφέρεται ὡς διδάσκων ὁ ἱερεὺς Θεόδωρος ἡ Θεοδώρητος Καβαλλιώτης, συγγραφεὺς ἀξιολόγου Γραμματικῆς, ἐκδοθείσης εἰς τὸ ἐκεῖ τυπογραφεῖον, καὶ Λεξικοῦ Ἑλληνο-Ἀλβανο-Βλαχικῶ. Αὐτὸς ἀνεδείχθη δραστήριος καὶ ἐξόχως μεταδοτικὸς καὶ ἐξύψωσε πολὺ τὴν Ἀκαδημίαν. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται παρὰ τοῦ Σάθα καὶ μετάφρασις τῆς Ἀγ. Γραφῆς εἰς τὴν Ἀλβανικὴν. Μετ' αὐτὸν καὶ μέχρι τοῦ 1769 ἐδίδασεν ὁ λόγιος ἱερομόναχος Κωνσταντῖνος ὁ Μοσχοπολίτης, πρῶτον μαθητὴς τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς. Περί δὲ τὸ 1800 ἐδίδασεν ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ Μοσχοπολίτης, ἱεροκήρυξ καὶ διδάσκαλος ἐκ τῶν ὀλίγων, ὅστις χάριν τῶν μαθητῶν του συνέγραψεν «Εἰσαγωγικὴν διδασκαλίαν, περιέχουσαν Λεξικὸν τετραγλωσσον... τῆς ἀπλῆς Ρωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισίᾳ Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς».

Ἐκ τῆς Μοσχόπολεως ἀνεδείχθησαν ἐπιστήμονες, ποιηταί, λόγιοι, ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς ὡς ὁ Ἀμβρόσιος ὁ Πάμπερις (1733) ὁ Μοσχοπολίτης, μαθητὴς τοῦ Καβαλλιώτου, φιλόλογος καὶ θεολόγος δοκιμώτατος, ὁ ὁποῖος περιήλθε τὴν Ρουμανίαν, Οὐγγαρίαν, Γερμανίαν διδάσκων καὶ συνετέλεσεν

(*) Βλέπε «Ἀκτίνας» 1943, τεύχος 36, σελ. 137.

εἰς τὴν ἐν Λευφία ἀνέγερσιν ὀρθοδόξου Ναοῦ. Διονύσιος Μάντουκας, (1670) φιλόσοφος, θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ, βαθύς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, μητροπολίτης Καστορίας καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Καστορίᾳ Ἱερατ. Σχολῆς. Ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Χαλκεὺς (1690), καθηγητὴς τοῦ ἐν Βενετίας Φλαγγινεοῦ Φροντιστηρίου. Νεκτάριος ὁ Τέρκος συγγράφας τὴν «Πίστιν», ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετία τὸ 1750. Ἰ. Ἀδάμης, ἱατροφιλόσοφος δημοσιεύσας ἱατρικὸν σύγγραμμα τῷ 1772, καὶ ἕτεροι ἱκανοί.

Τὸ δὲ τυπογραφεῖον προσέφερε ὁμολογούμενος ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, διότι εἰς αὐτὸ ἐτυπώθη πλῆθος ἐκδόσεων οἰκοδομητικῶν καὶ μορφωτικῶν. Διὰ τῶν ἐκδοθεμένων βιβλίων ἐσκοπεῖτο ἡ κατασφάλισις καὶ τόνωσις τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἔθνικοῦ φρονήματος, ἡ μόρφωσις καὶ τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἕθους καὶ ἀκρότη ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς ἀλλοθρήσκους καὶ ἀλλοθνηεῖς ἐκεῖ λαοὺς.

Δυστυχῶς ἡ ὥραία καὶ ἀνεπτυγμένη αὐτὴ πόλις δὲν ἔζησεν ἐπὶ πολὺ. Ὑπέστη ἀγρίας ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς. Οἱ Τουρκαλθανοί, ὡς πρόσχημα λαθόντες τὴν βοήθειαν τὴν ὅποιαν παρέσχον οἱ Μοσχοπολίται εἰς τοὺς Χειμαριώτας κατὰ τὴν Ὀρλωφικά, ὤρμησαν ἐναντίον τῆς Μοσχολέως τῷ 1761 καὶ τὴν ἐδήλωσαν ἀγρίως. Τῷ 1784 ἐπανελήφθη ἀγριωτέρα ἡ δήμεσις καὶ ἡ ἐρήμωσις. Ἐπειδὴ τῷ 1914 οἱ Μοσχοπολίται ἠνδύσαν τὸ αὐτονομιστικὸν κίνημα τῆς Β. Ἠπείρου ὑπέστησαν τῷ 1916 νέαν προμεριωτάτην ἐπιδρομὴν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς. Τότε ἐδηλώθη, ἐπυρπολήθη καὶ μετεβλήθη εἰς ἑρείπια. Οἱ κάτοικοι τῆς ἐσφάγησαν· οἱ δὲ ἐλάχιστοι διασωθέντες διεσκορπίσθησαν ἔντρομοι εἰς ἄλλας πόλεις. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἐπέβραμον οἱ Γάλλοι, οἱ ὅποιοι ἐσίγησαν καὶ μετέφεραν εἰς Γαλλίαν ὅσα εἶχον περισωθῆ ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν πυρκαϊάν καὶ δήμεσιν, κειμήλια ναῶν καὶ μονῶν, βυζυγγλυπτα καὶ εἰκόνας καὶ πᾶν δ.τ. πολύτιμον.

Ὅτι, σήμερον, ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἔλαμπεν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν παιδείαν τῆς ἡ ὥραία πόλις, δὲν ὑπάρχουν παρά ὀλίγοι καλύβαι καὶ πολλοὶ σωροὶ ἑρειπίων. Τὰ

ρυάκια ρέουν διὰ μέσου γυμνῶν πετρῶν. Οἱ ἄλλοτε ὠρατοὶ δασυὶδες λόφοι ἔχουν ἀποφιλιωθῆ καὶ ἡ κατάφυτὸς ποτε πεδιάς μένει σχεδὸν ἀκαλλιέργητος. Τὸ πᾶν μαρτυρεῖ τὴν τραγικὴν ἐρήμωσιν τὴν ὅποιαν γνωρίζει τόσον ἀριστοτεχνικῶς νὰ ἐπιφέρει ἡ ἀπληστία καὶ ἡ κακουργία τῶν ἀνθρώπων.

ΣΧΟΛΑΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ πόλις ὅμως ἡ ὅποια ἔλαμψεν ὡς ἀστήρ πρώτου μεγέθους εἰς τὸ πνευματικὸν στερέωμα τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὴν ὅποιαν κατὰ τὸν Κούμαν ὀφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας, ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων.

Γιάννενα πρώτα στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα ἔλεγεν ἐπιγραμματικώτατα λαϊκὸν δίστιχον. Πολὺ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐλειτούργουν εἰς τὰ Ἰωάννενα ἀξιόλογοι Σχολαί. Τοιαύτη π. χ. ἦτο ἡ εἰς τὴν Νῆσον, ἐν τῇ Ἰεραῇ Μονῇ τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ Σπανοῦ, ἡ γνωστὴ περισσότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Σχολῆ τῆς Μονῆς τῶν Φιλανθρωπικῶν. Αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ Φροντιστήριον καὶ ἐλειτούργησε μέ τινας διακοπὰς μέχρι τοῦ 1756. Ἀπὸ τοῦ 1292 μέχρι τοῦ 1542 ἡ σχολὴ εὕρισκετο ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν σχεδὸν διεύθυνσιν καὶ προστασίαν τῶν περιφήμων Φιλανθρωπινῶν, οἵτινες ἐχρημάτισαν κήτορες καὶ προνομιούχοι ἡγούμενοι τῆς φερωνόμενου Μονῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ διδάσκαλοι τῆς Σχολῆς. Ἀνέδειξεν ἡ Σχολὴ ἱκανοὺς εἰς ἀριθμὸν καὶ μόρφωσιν λογίους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν μοναχὸν Πράκλον τὸν Κομνηνὸν (1410) τὸν συντάκτην τῶν Χρονικῶν τῶν Ἰωαννίνων, Μακάριον τὸν Φιλανθρωπινόν, τοὺς ἀδελφοὺς Νεκτάριον καὶ Θεοφάνην Ἀφσράδες, τοὺς καὶ ἰδρυτὰς τῆς εἰς Μετέωρα Μονῆς Βαρλαάμ, τὸν Νήφωνα Μεταξῆν (1510), Παρθένιον τὸν Μικρόν, χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον Ἰωαννίνων καὶ μετατεθέντα κατόπιν εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀδριανουπόλεως (1643), Ἐπιφάνιον τὸν Ἠγούμενον καὶ ἄλλους. Μεταξὺ τῶν ἐπισήμων σχολαρχῶν τῆς εἶχε καὶ τὸν Ἀλέξιον τὸν Σπανόν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα προσέλα-

θεν ἡ ἱερά Μονή τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Ἐντός τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων φαίνεται ὅτι ἐλειτούργει ἄλλη Σχολή, πρὸ τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου Ἀγγέλων, ἧτις καὶ διατηρήθη μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τῆς ἀναφέρεται ὁ ἱερομόναχος Μακάριος Τσεκούλης μέχρι τοῦ 1543 καὶ ὁ Μανασσῆς Πλέσσας μέχρι τοῦ 1555. Ἐκ δὲ τῶν μαθητῶν τῆς μνημονεύονται ὁ Σωφρόνιος ἐπίσκοπος Χειμάρρας (1500) Ἰωάσαφ (1555) πατριάρχης Κ' πόλεως, ὁ Νικόλαος Γλυκῆς (1610), ὁ Νικόλαος Κεραμεύς (1630), ὁ Νικηφόρος—καὶ κατὰ κόσμον Νικόλαος—Πριγγιεύς ὁ Ἀθηναῖος (1645) καὶ ἄλλοι.

Μεγαλυτέρας σπουδαιότητος Σχολὴ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἐπιφανίου τοῦ Ἡγουμένου (1648-1758). Ὁ Ἐπιφάνιος, μορφωθείς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν, ἐμπροσθεν δὲ ἔπειτα καὶ πλουτίσας εἰς Βενετίαν, προέβη εἰς τὴν Ἰδρυσιν τῆς φερωνύμου Σχολῆς, διότι διεπίστωσεν ὅτι τὸ Γέροντος εὐρίσκειτο ἐστερημένον ἀπὸ τὸν μέγαν θησαυρὸν τῆς σοφίας καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καταφρονεμένον». Ὀρίσθη δὲ εἰς τὸ καταστατικὸν τῆς Σχολῆς, νὰ διδάσκωνται ἐκτὸς τῆς Γραμματικῆς καὶ τῶν Σχολαστικῶν μαθημάτων καὶ αἱ Ἐπιστήμαι, ὑπονοῶν προφανῶς ὑπὸ τὴν τελευταίαν λέξιν τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο δύσκολος ἡ εὕρεσις ἀρτίως μορφωμένων διδασκάλων, ὁ Ἐπιφάνιος, εὐρείας ἀντιλήψεως ἀνθρώπος, ἀπέστειλεν μὲ ἰδικὰ του ἐξοδα εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης νέους Ἑλληνας σπουδαστάς, διὰ νὰ ἀπαρτίσῃ ἐξ αὐτῶν τὸ διδακτικὸν προσωπικόν. Εἰς ἀπὸ τοὺς σπουδαστάς ἐκείνους ἦτο καὶ ὁ Μιχαὴλ Μῆτρος, ὁ μετὰ τὴν σπουδὴν του ὀνομαστός διδάσκαλος τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀκολούθως μητροπολίτης Ἄρτης (1691) καὶ ἔπειτα Ἀθηνῶν (1703) γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Μελέτιος ὁ Β', διακριθεὶς ὄχι μόνον ὡς θεολόγος καὶ φιλόσοφος καὶ μαθηματικός, ἀλλὰ καὶ ὡς ρήτωρ ἄριστος καὶ ἀστρονόμος. Συνέγραψεν ἀνέκδοτον Ἀστρονομίαν, ἀξιολογητάτην τρίτομον Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν καὶ ἄλ-

λα ἔργα. Σοφὸς ἐπιστήμων καὶ ἄριστος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παιδαγωγός, ἐμόρφωσε πλῆθος ἐκλεκτῶν μαθητῶν καὶ ἀνέδειξε μεγάλως τὴν Σχολὴν. Τὸν Μελέτιον διεδέχθη ὁ Παρθένιος Κατσούλης (1692-1696), γνωστός διὰ τὴν συλλογὴν τῶν παρομιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀντιπαραβολὴν αὐτῶν πρὸς τὰς παροιμίας τῶν ἀρχαίων. Ἡ Σχολὴ συνετηρεῖτο ἀπὸ τὰς δωρεὰς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς καὶ ἄλλων φιλομούσων ὁμογενῶν. Ἐδέχετο δὲ καὶ μερικoὺς μαθητὰς δωρεάν.

Ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν Σχολὴν τοῦ Ἐπιφανίου διὰ τὴν ἐπάρκειαν τῶν πόρων καὶ τῶν διδακτικῶν μέσων, διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς διδασκάλους, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καὶ τὴν μακροτέραν ζωὴν τῆς (1675-1821) ἀνεδείχθη ἡ Σχολὴ τοῦ Γκούμα ἢ Γκιούμα Λεονταρίτου, ἡ ὁποία καὶ Πρώτη ὠνομάσθη. Διὰ τὴν ἀνεγερσίν τῆς ἐχορήγησεν ὁ Λεονταρίτης Γκούμας 20.000 δουκάτα καὶ ἑτέρας 20.000 ὁ Ἐμμανουὴλ Γκούμας.

Τῇ ἐνεργείᾳ μάλιστα τοῦ Ἐμ. Γκούμα ἐξεδόθη πατριαρχικὸν σιγγίλιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο μὲ ἀράς καὶ ἐπιτίμια οὐδαμῶς ἀνάμειξις εἰς τὰ τῆς Σχολῆς τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, παρέιχετο δὲ εἰς τὸν σχολάρχην τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐποπτείας τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, τῆς ἐπιλύσεως καὶ τακτοποιήσεως τῶν ἀναφυομένων ἐν τῇ Σχολῇ ζητημάτων.

Οἱ μαθηταὶ προσελαμβάνοντο κατόπιν αὐστηροῦ διαγωνισμοῦ καὶ ἐτρέφοντο, ἐνεδύοντο καὶ ἐλάμβανον βιβλία καὶ γραφικὴν ὕλην διὰ δαπάνης τῆς Σχολῆς. Ἐδιδάσκοντο ἱεράς καὶ κοσμικὰς ἐπιστήμας ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ, ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, Γραμματικὴν, Ἀριθμητικὴν, Φυσικὴν, Λογικὴν, Ἀριστοτελικὴν καὶ νεωτέραν Φιλοσοφίαν, Γεωμετρίαν, Ἀλγεβραν, Τριγωνομετρίαν καὶ Θεολογίαν. Διὰ τὴν ἑρμηνεῖαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐτέθη κατὰ μέρος ἡ ψυχολογικὴ μέθοδος, ἡ ἐπιδιώκουσα τὴν ἑρμηνεῖαν τοῦ κειμένου διὰ πολλῶν συνωνύμων λέξεων, καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἡ μονολεκτικὴ μέθοδος, ἡ ἐρμηνεύουσα ἐκάστην ἀγνωστον λέξιν διὰ μιᾶς καὶ μόνον γνωστῆς.

Ἡ Σχολὴ χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἱ-

δρυτών της ητύχησε νά αποκτήση πολ-
 λούς καί καλούς διδασκάλους, ὡς τὸν ἱερο-
 μάναχον Βησσαρίωνα Μακρῆν, βαθὺν γνω-
 στην καί τῶν συγχρόνων του φιλοσοφικῶν
 κινήσεων καί συγγραφέα τῆς τελειότερας
 διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Γραμματικῆς, τῆς
 ἀνατυπωθεῖσης πολλάκις πρὸς χάριν τῶν
 μαθητῶν. Τὸν πολὺγλωσσον ἐπιστήμονα Ἰ-
 σρέα Γεώργιον Σουγδουρῆν, ὅστις παρέδι-
 δεν ἄριστα τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα, φιλο-
 σοφίαν καί θεολογίαν καί «πᾶσαν τὴν ὑπὸ
 τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων οὖσαν Εὐρώπην
 καταβαρῶσθευσαν ἐξεπαίδευσεν, διασπα-
 ρέντων τῶν ἰδίων μαθητῶν κατὰ πᾶσαν γῶ-
 ραν καί πόλιν». Τοῦτον παραιτηθέντα διεδέ-
 χθη ὁ μαθητῆς του ἱεροῦ. Μεθόδιος Ἀνθρα-
 κίτης, τελειόφοτος καί τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σχο-
 λῶν. Κάτοχος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Descar-
 tes καί Malebranche, τῶν ὁποίων καί με-
 τέφρασε τὰ ἔργα, ὑπῆρξε κατὰ τὸν Σάββα
 «ἀνὴρ σοφὸς καί πολυμαθὴς φιλόσοφος, θε-
 ολόγος καί μαθηματικὸς, εἰδήμων τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς, Λατινικῆς καί Ἰταλικῆς, ἔμπει-
 ρος τῆς θείας Γραφῆς καί ἱεροκλήρου». Τὸν
 Μεθόδιον διεδέχθη ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν
 του Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος (1723-1760)
 ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποῖο καί μετωνομά-
 σθη ἡ Σχολὴ Μπαλαναία. Καί ἄλλοι ἀξιό-
 λογοὶ διδάσκαλοι ἐδίδαξαν μέχρι τοῦ 1821,
 ὅποτε καί κατεστράφη ἡ Σχολὴ κατὰ τὴν
 πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀξιόλογος ἐπίσης, ἀλλὰ βραχύβιος, Σχο-
 λὴ ἐν Ἰωαννίνοις ὑπῆρξεν ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ
 τῶν μεγαλεμπόρων Ἰωαννιτῶν τῆς Βενε-
 τίας Σίμμωνος καί Λάμπρου Μαρούτση, ἡ
 Μαρούτσειος ἀποκληθεῖσα. Ἡ Σχολὴ αὕτη
 ἔγινεν ἀπ' ἀρχῆς περιώνυμος ὡς ἐκ τοῦ
 διετυχόντος αὐτὴν Εὐγενίου Βουλγάρου
 (1742-1746, 1750-1753). Ὁ Βούλγαρις,
 μαθητῆς χρηματίσας τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρα-
 κίτου καί ὕστερον μὲ συνδρομὴν τῶν ἀδελ-
 φῶν Μαρούτση καί εἰς Εὐρώπην ἐπὶ πολὺ
 σπουδάζας, εἶχεν ἰδιαίτους δεσμοὺς μὲ
 τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων. Πολυμαθὴς, ἐκ-
 λεκτικὸς, φιλόσοφος, βαθὺς θεολόγος καί
 συναρπαστικὸς ρήτωρ, διεκρίθη κατ' ἀρχὰς
 ὡς ἱεροκλήρου εἰς τὸν ἐν Βενετίᾳ Ναὸν τοῦ
 ἁγ. Γεωργίου καί διέπρεψεν ἀκολούθως ὡς
 διδάσκαλος ἐν Ἰωαννίνοις. Πρωτότυπος εἰς

παιδαγωγικὰς μεθόδους, πολυγραφώτατος,
 «τριμείσιτος» κατὰ Σέργιον τὸν Μακρῆν,
 ὑπῆρξε, παρὰ τὰς ἀκρότητας αὐτοῦ εἰς
 τὴν γλῶσσαν, ὁ ἀναμορφωτῆς τῆς παιδεί-
 ας ἐν τῇ Ἀνατολῇ (*). Τὸν Βούλγαριν δι-
 εδέχθησαν μερικὸι ἄλλοι. Ἄλλ' ἡ Σχολὴ
 ἤρχισε φθίνουσα μέχρις οὗτο ὁ Ἀθανάσιος
 Φαλίδας ἔπεισε τὸν ἐν Ρωσίᾳ πλούσιον ἔμ-
 πορον Ζώην Καπλάνην καί ἐπανίδρυσεν τὴν
 Μαρούτσειον, τὴν ἔκτοτε Καπλάνειον μετο-
 νομασθεῖσαν. Διὰ συγγιλιῦ τοῦ πατριάρ-
 χου Καλλινίκου Ε' ὀνομάσθη κατὰ τὸ
 1806 πατριαρχικὴ, ἐπλουτίσθη δὲ τότε καί
 μὲ σπουδαίαν βιβλιοθήκην. Κατὰ τὸ 1828
 οἱ ἐξαιρέτοι ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαί, οἱ μοχθη-
 σαντες διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνόρθωσιν καί
 ὀλικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἔθνους, οἱ ἀποτελέ-
 σαντες «σπανιώτατον παράδειγμα μεταξὺ
 τῶν Χριστιανῶν τῆς Οἰκουμένης», ἰδρυσαν
 καί ἐπρουκοδότησαν πλουσιώτατα τὴν Ζω-
 σιμαίαν Σχολὴν.

Ὅτω τὰ Ἰωάννινα καθ' ὅλον τὸ μακρὸν
 διάστημα τῆς δουλείας διετήρουν συνεχῶς
 ἀξιόλογα διδασκῆρια, ἐξαιρέτους διδασκά-
 λους καί παρείχον πολυμερῆ καί βαθεῖαν
 μόρφωσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ φοιτῶντας σπουδα-
 στάς. Ἀνέδειξαν ὑπὲρ τὰς δύο ἑκατοντάδας
 συγγραφεῖς, πλείστους διδασκάλους, ἱερεῖς,
 ἀρχιερεῖς καί ἐπιστήμονας. Κατὰ τὸν Νεό-
 φυτον Δούκαν «ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰω-
 αννίνων ἐξεργήσαν ρύακες ἱκανοὶ νά πο-
 τίσωσι τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα καί μάλιστα
 ἐν τῷ μεγίστῳ ἐκείνῳ αὐχμῷ. Οἱ μαθηταὶ
 αὐτῆς ὡς ἀπὸ μέσου τοῦ ποταμοῦ ὄχθοι
 ἐχέοντο ἀνά πάσας τὰς πόλεις καί καταρ-
 δεύοντες αὐτάς μὲ τῶν λόγων τὰ πολύτιμα
 νάματα ἀνέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια». Ὁ δὲ περιηγητῆς Leake, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰ
 Ἰωάννινα τῷ 1805, ἔγραφεν «ἡ Ἑλληνικὴ
 γλῶσσα ὁμιλεῖται ἐν Ἰωαννίνοις καθαρώ-
 τερον πάσης Ἑλληνικῆς γωνίας... ἕνεκα
 τῆς συστάσεως Ἑλληνικῶν Σχολείων πρὸ
 πολλῶν ἐτῶν. Καί οἱ Ἰθαγενεῖς Ὀθωμανοὶ
 ἑλληνιστὶ ὁμιλοῦν. Διότι μόνον ὀλίγας τουρ-
 κικὰς λέξεις γινώσκουν».

I. ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ

(*) Βλ. «οἱ εἰσηγηταὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστη-
 μῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα» Ἀκτίνες 1943, σ. 92.

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗΝ

Μία σοβαρωτάτη παρεξήγησις είχε γίνει εις βάρος της επιστήμης της Φύσεως, όταν ώρισμένοι από τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς θεωρίας της παρουσιάσθησαν ἀπὸ μερικοὺς ὡς ἀναμφισβήτητα ἐπιστημονικὰ πορίσματα. Ἡ προσεκτικὴ ὅμως μελέτη τοῦ ζητήματος τῶν ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν τῆς Φυσικῆς καταποτίζει τὸν κάθε ἀπροκατάληπτον ἐρευνητὴν ποία εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἀλήθεια. Δεικνύει ποίον κύρον προτάσεις εἶναι αἱ ἐπιστημονικαὶ ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι, χωρὶς νὰ παραθεωρῇ τὴν σημαντικὴν αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Φύσεως καὶ μᾶς βοηθεῖ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης νὰ ἐξαγάγωμεν μερικὰ χαρακτηριστικὰ συμπεράσματα.

Αἱ ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι εἶναι κἄτι, πού τὸ ἐπιβάλλει αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης. Μὲ τὴν παρατήρησιν καὶ μὲ τὸ πείραμα, πού διὰ τὴν Φυσικὴν εἶναι ἀσφαλεῖς πηγὰί τῆς ἀληθείας, συλλέγεται πλούσιον πράγματι ἐπιστημονικὸν ὕλικόν. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ εἰς τὴν ἐπιστήμην νὰ παρατηρῇ κανεὶς μόνον καὶ νὰ πειραματίζεται. Δὲν ἀρκεῖ νὰ βιέλη τὰ φαινόμενα καὶ νὰ τὰ καταγράψῃ. Πρέπει κάποτε νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκτηθείσης ἐμπειρίας, διὰ νὰ προχωρήσῃ βαθύτερον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως. Εἶναι ἀνάγκη κάποτε νὰ ἀνασύρῃ τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου πού καλύπτει τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἀναζητήσῃ κάτω ἀπ' αὐτὸν τὰς βαθύτερας αὐτῶν αἰτίας. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἡ Φυσικὴ χρειάζεται τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς θεωρίας.

Ἐπειδὴ εἰς τὰ περισσότερα φυσικὰ φαινόμενα ἡ αἰτία παραμένει κρυμμένη ἔξω ἀπὸ τὸ πεδίον τῶν αἰσθησέων μας, ἀναγκάζονται οἱ ἐπιστήμονες φυσικοὶ, νὰ καταφύγουν εἰς τὸ λογικὸν τὸν, διὰ νὰ μαντεύ-

σουν τρόπον τινὰ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐκάστης ομάδος φαινομένων. Καὶ διατυλώνουν τότε τὰς διαφόρους φυσικὰς ὑποθέσεις καὶ θεωρίας πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ καθαρῶς νοητικὰ κατασκευάσματα, μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουν ὀρισμένα φαινόμενα, τοποθετοῦντες ἐκ τῶν προτέρων τὴν πιθανωτέραν αἰτίαν αὐτῶν. Ἀκριβῶς δέ, διότι πρόκειται περὶ κατασκευασμάτων καθαρῶς ἐπινοήσεως, ἐπιβάλλεται νὰ μὴ δεχόμεθα ποτὲ καμίαν ἐπιστημονικὴν ὑπόθεσιν ἢ θεωρίαν, ἂν αὕτη δὲν ἐκκληροῖ τοὺς ἀκολουθοῦντας δύο ἀπαρατήτους ὅρους: Πρῶτον. Κάθε προτεινομένη ὑπόθεσις, ὅπως καὶ κάθε θεωρία, πρέπει πάντως νὰ μὴ συγκρούεται πρὸς τὰς μέχρι τῆς στιγμῆς κεκυρωμένας ὑπὸ τοῦ πειράματος προτάσεις. Δεύτερον. Κάθε τοιαύτη ὑπόθεσις ἢ θεωρία πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἔλλογον προσδοκίαν ὅτι κάποτε θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξελεγχθῇ ἐπιστημονικῶς.

Ἡ ἐπιστήμη ἐφευρίσκει τὰς ὑποθέσεις, διὰ νὰ τοποθετήσῃ ἀ priori τὴν ἀγνωστον αἰτίαν μᾶς ομάδος φαινομένων, προκειμένου νὰ δώσῃ ἐρμηνείαν εἰς αὐτά. Παρεδέχθη π. χ. ἄλλοτε τὴν περὶ αἰθέρος ὑπόθεσιν, πού δὲν τὴν ἐδικαιολόγει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τὰ πράγματα συνέβαιναν, ὡς ἔάν ὑπῆρχε πράγματι αἰθήρ, ἔτοιμος νὰ μεταβιβάσῃ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον τὰ φωτεινὰ κίματα. Ἐκαμην ἐπίσης τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἀβαρῶν μαγνητικῶν ρευστῶν διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ὁμάδα τῶν φαινομένων τοῦ μαγνητισμοῦ, χωρὶς καὶ ἐδῶ νὰ εἶναι βεβαία περὶ τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τῶν ἐν λόγῳ ρευστῶν, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν εἶδε.

Μεταξὺ τῶν ὑποθέσεων δυνάμεθα νὰ

κατατάξομεν και τὰς ἐπεκτάσεις ἢ γενικεύσεις πού κάμνομεν ἐπὶ γνωστῶν προτάσεων. Ἡ ἐπέκτασις μιᾶς προτάσεως τῆς Φυσικῆς ἐπὶ φαινομένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν ἐπειραματίσθημεν ἀκόμη, ὅσον καὶ ἂν ἡ πρότασις αὐτὴ ἔχει ἐξελεγχθῆ ἐπὶ ἄλλου πεδίου, ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἐρημνείας τῶν φαινομένων αὐτῶν. Ἀποτελεῖ ἐπομένως ὑπόθεσιν, πού τὴν κρατοῦμεν ὅπως θὰ ἐκάμνομεν καὶ μετὰ κάθε ἄλλην, ἐφ' ὅσον τὰ πειράματα δὲν φαίνονται νὰ διαφωνοῦν μαζί της. Μετὰ τὴν ἀποφιν δὲ αὐτὴν, ὡς ὑποθέσεις πρέπει νὰ ἀντιμετωπιζῶνται καὶ τὰ γενικὰ τῆς φυσικῆς ἀξιώματα, πού φέρονται συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς Μηχανικῆς, τῆς Θερμοδυναμικῆς κλπ. Ἡ ἰδέα τῆς ἀναλύσεως μιᾶς ἰσχύσεως π.χ. εἰς τὰς συνιστώσας αὐτῆς, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ τὸ διαλυτικὸν ἀξίωμα, εἶναι κατὰ πού τὸ ἐπενόησαμεν διὰ τὴν ἀπλουστεράν καὶ ἐπιμελεστεράν ἐρημνείαν τῶν φαινομένων τῆς Φύσεως. Τὸ γεγονός, ὅτι ποτὲ μέχρι τώρα δὲν διεφύσθη ἀπὸ τὸ πείραμα ἡ ἰδέα αὐτή, δὲν εἶναι ἰκανὸν νὰ μιᾶς τὴν ἐπιβάλη ἀπολύτως, ὡς κατὰ τὸ ἀληθές καὶ βέβαιον. Πάντοτε ὁσάκις θέλομεν νὰ τὴν ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ νέων γεγονότων, πρέπει νὰ τὴν θεωροῦμεν ὡς ὑπόθεσιν, πού, τὸ πολὺ πολὺ, συγκεντρώνει πολλὰς ψήφους ὑπὲρ αὐτῆς⁽¹⁾.

Μετὰ τὸ ἴδιον πρῶσιμα πρέπει νὰ ἀντικρούωμεν καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς φυσικοὺς νόμους, διὰ τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἐπιστεύθη ὅτι ἦσαν ἀκαίτητοι καὶ ἀναλλοίωτοι. Ὅταν οἱ νόμοι ἐπεκτείνωνται πέραν τοῦ πεδίου τῆς ἐπιθεβαιώσεώς των μεταπίπτουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑποθέσεων. Ὁ μόλις πρό τινον μυθῶν ἀποθανῶν ἀστρονόμος Sir A. S. Eddington⁽²⁾ γράφει σχετικῶς περὶ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος ὅτι «εἶναι ἄθροισμα πιστοποιήσεων ἐκείνου, ὅπερ παρετηρήσαμεν μετὰ ὀρισμένα ὄρια προσεγγίσεως. Ὁ νόμος οὗτος γίνεται ὑπόθεσις, ὅταν ἐξαγγέλλομεν ὅτι εἶναι ἀκριβὴς καὶ παγκόσμιος»⁽³⁾.

(1) Βλέπε καὶ Γ. Καργαζοῦνη: Φυσικοχημεία. Ἀθήναι 1937 σ. 5.

(2) Βλ. «Ἀκτίνες» 1945 σ. 34.

*
Παραλλήλως πρὸς τὰς ὑποθέσεις ἢ Φυσικὴ δέχεται καὶ τὰς θεωρίας. Αἱ θεωρίαι εἶναι γενικευμένα ὑποθέσεις. Ἄν καὶ δὲν γίνεται συνήθως διάκρισις μεταξὺ ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν, ἐν τούτοις αἱ θεωρίαι εἶναι γενικώτεροι καὶ πολυπλοκώτεροι. Διὰ τῶν θεωριῶν προσπαθοῦμεν ἐνὰ ἐρημνεύομεν μετ' ἄκρας πιθανότητος πλείστα φαινόμενα⁽⁴⁾, νὰ ὑπαγάγωμεν ὑπὸ κοινὴν αἰτίαν καὶ ἐρημνείαν πολλὰς ὁμάδας φαινομένων, πού φαίνονται ἀνόμοια μέχρι τῆς στιγμῆς. Διὰ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας τοῦ Maxwell π.χ. ἀπεδοθήσαν εἰς κοινὴν αἰτίαν τὰ ὀπτικά, τὰ ἠλεκτρικὰ καὶ τὰ μαγνητικὰ φαινόμενα. Διὰ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος τοῦ Einstein ἔχασεν ὁ χρόνος τὴν ἰδιαιτέραν ὄντοτητα, πού ἐθεωροῦτο ὅτι εἶχε μέσα εἰς τὸν κόσμον. Συνεδέθη ἀναποσπαστως μετὰ τὸν χωρὸν τῆς Κλασσικῆς Φυσικῆς μέσα εἰς τὴν νεωτέραν ἔνοιαν «τοῦ τετραδιαστάτου χωρὸν ἢ χωροχρόνου» ὡς μία διάστασις ἰσότητος πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ διαστάσεις, δυναμένη νὰ ἐναλλάσσεται μετ' αὐτῶν, ὅπως ἀκριβῶς ἐπὶ ἐνὸς ἐπιπέδου δύναται νὰ ἐναλλαχθῆ τὸ μῆκος μετὰ τὸ πλάτος. Μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐδόθη ὁμοίμορφος ἐξήγησις εἰς πλείστα φαινόμενα. Διὰ τῶν νεωτέρων ἐπίσης περὶ ἐσωτερικῆς ὑφῆς τοῦ ἀτόμου θεωριῶν ἐπιζητεῖται ἡ κοινὴ ἐρημνεία τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν φαινομένων.

Αἱ θεωρίαι ἀνταποκρίνονται εἰς μίαν ἐνδόμυχον τάσιν πού ἔχει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, τὴν τάσιν νὰ βλέπῃ τὸ σίμπταν ἐνιαίον καὶ ἀπλοῦν. Ὑπὸ αὐστηράν λογικὴν καὶ μαθηματικὴν διάφθορον διατυποῦμενα ἀποτελοῦν μεγαλειώδη ἀληθῶς νοητικὰ δημιουργήματα, πού ἀποσκοποῦν τὴν ἐνιαίαν καὶ ἀρμονικὴν ἐξήγησιν ἐνὸς πλήθους φαινομένων, ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου.

Ὁ ρόλος τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν θεωριῶν μέσα εἰς τὴν Φυσικὴν εἶναι μεγάλος. Μετὰ τὴν βοήθειαν αὐτῶν, τὸ ἀνθρώπινον λο-

(3) A. S. Eddington. The Philosophy of Physical Science. Cambridge 1939 p. 44.

(4) Θ. Βορέα. Λογική. Ἀθήναι 1932 σ. 244.

γικόν ταξινομεῖ τὰς γνώσεις, πού ἀποκτᾷ ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα, διὰ τὴν σχηματισμὴν ἐπιστήμην. «Κατασκευάζουν δὲ τὴν ἐπιστήμην» ὅπως γράφει ὁ γάλλος μαθηματικὸς Η. Poincaré ἀπὸ φαινόμενα, ὅπως οἰκίαν τινὰ μὲ λίθους. Ἄλλὰ συσσωρευθεὶς φαινομένων δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ὅπως σωρὸς λίθων δὲν εἶναι οἰκία»⁽⁵⁾. Διὰ τὴν συναρμοσθῆναι λοιπὸν εἰς «οἰκίαν» τὸ πλούσιον μὲν, ἀλλ' ἀκατέργαστον ὑλικὸν τῆς ἐμπειρίας, χρειάζεται κάποιος νὰ ἐποπτεύῃ ἐπάνω εἰς αὐτὸ. Καὶ τὴν ἐποπτείαν αὐτὴν τὴν κάμνει τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς ὑποθέσεις καὶ θεωρίας πού κατὰ καιροὺς ἐπινοεῖ.

Μὲ τὴν μαθηματικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν, μὲ τὴν τελειοτέραν δηλ. λογικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν κατορθώνει τὸ λογικὸν μας ἐν πολλοῖς νὰ δικαιολογῆ ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς πλεονείας τοῖς πειραματικῶς ἀποκαλυφθέντας νόμους⁽⁶⁾, ὅπως ἐπίσης ἐπιτυγχάνει νὰ προβλέπῃ πλῆθος φυσικῶν φαινομένων, χωρὶς βέβαια μὲ τοῦτο νὰ δύναται νὰ προεξοφλήσῃ τὴν ἀτόλυτον ἐπιβεβαίωσιν κάθε προβλέψεως. Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις τῆς προβλέψεως, ἔχομεν πάντως εἰς τὰς χεῖράς μας ἓνα ἄριστον μέσον νὰ ἐλέγξωμεν κατὰ πόσον αἱ ἐπιστημονικαὶ μας ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, κατὰ πόσον ἐπροσοποῦν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν. Καὶ αὐτὸ εἶναι μία πολὺ σημαντικὴ συμβολὴ εἰς τὸ ἔργον τῶν προνομιούχων ἐκείνων πνευμάτων, πού περνοῦν ἀπὸ τὸν πλανήτην, μὲ τὴν ἀποστολὴν νὰ ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν. Αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ θεωρίαι εἶναι ἐν γένει πολύτιμοι σύμβουλοι καὶ καθοδηροὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως. Θέτουν προβλήματα καὶ ἐρωτήματα, διὰ τὰ ὅποια ὁ κάθε σοβαρὸς ἐπιστήμων, ἀντὶ νὰ προσφεύγῃ εἰς αὐθαρέτους φαντα-

στικὰς λύσεις, ὅπως συνηθίζουσιν ἄλλοι, ἀναγκάζεται νὰ ζητῇ πάντοτε τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν φύσιν.

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ

Κάθε ὑπόθεσις ἢ θεωρία, ὅπως ἐλέχθη, περιμένει τὸν πειραματικὸν ἐλεγχόν της. Τὸ πείραμα, πού ἔρχεται νὰ συμφωνήσῃ μαζὺ τῆς, τῆς ἐπανξάνει τὴν ἐπιστημονικὴν πιθανότητα⁽⁷⁾. Καὶ ὅσον τὰ νέα πειράματα δίδουν ἐξαγόμενα σύμφωνα μὲ τὰ θεωρητικὰ πορίσματα μᾶς ὑποθέσεως ἢ θεωρίας, ἐπὶ τοσοῦτον ἢ ὑπερ αὐτῆς πιθανότης προσεγγίζει τὴν βεβαιότητα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐνισχύεται μέσα μας τὸ αἶσθημα ἐπὶ τοῦ κύρους αὐτῆς. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον μετὰ περισσοτέρας ἐμπιστοσύνης ἀποβλέπομεν πρὸς μίαν ὑπόθεσιν δοκιμασμένην ἐπὶ μακρὰ ἔτη, παρὰ πρὸς μίαν ὑπόθεσιν πού δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπαρκῶς δοκιμασθῆναι.

Υπάρχουν καὶ περιπτώσεις, ὅπου αἱ ὑποθέσεις ἐπικυροῦνται κατὰ τρόπον πανηγυρικόν, ὅποτε χαρακτηρίζονται ὡς ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι. Ἡ περὶ ἡμιόκεντρικὸν συστήματος π. χ. ὑπόθεσις τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου, καὶ τοῦ Κοπερνίκου εὐρήχη τὴν πλήρη αὐτῆς ἐπακύρωσιν χάρις εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Kepler καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Ἡ περὶ Πουσειδανὸς ὑπόθεσις τοῦ Arago καὶ τοῦ Leverrier ἀπεδείχθη ἐπίσης ἀλήθεια ἐπιστημονικὴ ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τοῦ Galle. Ἄλλ' αἱ περιπτώσεις αὐταί, ἀναφερόμεναι εἰς εἰδικὰ φαινόμενα, εἶναι σπάνια. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ θεωρίαι παραμένουν προτάσεις πιθαναί, διαφόρων βαθμῶν πιθανότητος, προτάσεις ἐστερημέναι τῆς βεβαιότητος, πού ἔχουν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι.

Ἄν ὅμως τὰ πειράματα διαφωνοῦν, ἐπιβάλλεται μία τροποποίησις ἢ καὶ ὁλοκληρωτικὴ ἀντικατάστασις τῆς ὑποθέσεως ἢ τῆς θεωρίας, πού ἔχει ἐπινοηθῆ δι' αὐτά. Ὅπως γράφει ὁ καθηγητὴς Ζερβὸς «ἡ φύσις δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς θεωρίας, τὰς ὁποίας ἡμεῖς κάμνομεν ἐπὶ τῶν φυσικῶν

(5) Poincaré: Ἐπιστήμη καὶ ὑπόθεσις. Μετάφρασις Π. Ζερβού. σ. 110.

(6) Βλέπε Γ. Ἀθανασιάδου: «Ἐπιτομὸς Φυσικῆς». Ἀθήναι 1941 σ. 456, ὅπου γίνεται ἡ θεωρητικὴ ἀπόδειξις, μὲ τὴν θεωρίαν τῶν κυμάτων, τῶν νόμων τῆς διαθλάσεως.

Καὶ Luc. Picard: «Astronomie générale», Paris 1940 p. 110, ὅπου οἱ νόμοι τοῦ Kepler ἀποδεικνύονται ὡς ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς παγκοσμίου ἕλξεως.

(7) Βλέπε ἄρθρον: Πιθανότης καὶ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. «Ἀκτίνες» 1943 σ. 43.

φαινομένων, ούτε διά την λογικήν μας ή μᾶλλον εἶναι ἐπιφορτισμένη νά δεικνύη ἡμῶς ἐνίοτε παραλογίζομενος»⁽⁸⁾. Τά διαφρονούντα λοιπόν πειράματα ἐτροποποίησαν πάλαιότερας ὑποθέσεις, εἰς πολλάς δὲ περιπτώσεις τὰς ἐξετόπισαν τελείως ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν στίβον. Ἀφθινοῦν τὰ παραδείγματα ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν, ποῦ κατεδικάσθησαν ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἔρευναν καὶ ἐγκατελείφθησαν.

Ἡ περὶ αἰθέρος ὑπόθεσις, ποῦ ὑπῆρξεν ἀναγκαία διὰ τὴν θεωρίαν τῶν κυμάτων, ἔχει σήμερον καταδικασθῆ. Ἡ γεωκεντρικὴ θεωρία τοῦ Πτολεμαίου, μετὰ τὴν ὅποιαν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπὶ αἰῶνας ἀπεπειράθη νά λύσῃ τὰ ἀστρονομικὰ προβλήματα δὲν ἰδρίσται πλέον. Ἡ περὶ φλογιστοῦ ὑπόθεσις τῶν ἀχημιστῶν, ἔχει ἀντικατασταθῆ πρὸ πολλοῦ ἀπὸ τὴν μηχανικὴν θεωρίαν τῆς θερμότητος καὶ αἱ ἄλλοτε κρατούσαι ἀντιλήψεις περὶ ἀθαρόν μαγνητικῶν καὶ ἠλεκτρικῶν ρευστῶν δὲν ἔχουν σήμερον καμμίαν πέρασιν. Ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Χημεία ἐστηρίχον ἄλλοτε τὰ οἰκοδομήματά των, ἐπάνω εἰς τὴν περὶ ἀτόμων ὑπόθεσιν τοῦ Δημοκρίτου. Ἄλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἀπερρίφθη, καθ' ὅσον δὲν ἠμπόρουσε νά ἐξηγήσῃ τὰ ἀπὸ τινος ἐπὶ παρατηρηθέντα φαινόμενα τῆς ἀκτινοβολίας. Πολλὰ ἀκόμη παραδείγματα δύναται κανεῖς νά παρατάξῃ, ποῦ βεβαιώνουν τὴν ἰδίαν ἀλήθειαν, ὅτι δηλ. αἱ ὑποθέσεις, ὅπως καὶ αἱ θεωρίαι, καθ' ὅ προτάσεις πιθαναί, συμπληρώνονται μετὰ τὸν πειραματικὸν ἔλεγχον, τροποποιοῦνται ἢ καὶ ἀπορρίπτονται.

ΕΝΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΑ ΘΕΩΡΙΑΙ

Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν μᾶς ὑποθέσεως ἢ μᾶς θεωρίας, ἡ ἐπιστήμη τοποθετεῖ ἄλλην εἰς τὴν θέσιν τῆς. Μετὰ τὸν τρόπον δὲ αὐτὸν συμβαίνει γύρω ἀπὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος φυσικῶν φαινομένων νά ἐναλλάσσονται διαρκῶς ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ θεωρίαι, ποῦ προτείνονται ἐκάστοτε μετὰ ἀξιώσεις με-

γαλύτερας πρὸς τὴν ἀλήθειαν προσεγγίσεως. Μία ἀνασκόπησις τῶν θεωριῶν, ποῦ ἔγιναν γύρω ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ φωτός, παρέχει χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς διαρκούς αὐτῆς ἐναλλαγῆς, εἰς τὴν ὅποιαν προσφεύγει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἀπογοητευμένος κάθε φοράν, ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν θεωριῶν, ποῦ τὸν ὑπηρετήσαν μέχρι τότε.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἴσχυσεν ἡ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς, τοῦ Νεύτωνος. Μετὰ αὐτὴν ἐξηγήθησαν τὰ φαινόμενα τῆς εὐθυγράμμου διαδόσεως τοῦ φωτός, τῆς ἀνακλάσεως καὶ ἐν γένει τὰ φαινόμενα τῆς γεωμετρικῆς Ὀπτικῆς. Ἄλλ' ἡ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς δὲν ἠδυνήθη νά δώσῃ ἐξήγησιν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς συμβολῆς τοῦ φωτός, τῆς παραθλάσεως, τῆς πολώσεως, τῆς διπλῆς διαθλάσεως, ποῦ παρατηρήθησαν, χάρις εἰς τὰ πειράματα τοῦ Young (1799), Fresnel κλπ. Δι' αὐτὸ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν κυμάτων (Huygens). Τόση ὑπῆρξεν ἡ αἰσίτις τῶν φυσικῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπὶ τὴν νέαν θεωρίαν, ὥστε εἶχε καταστήσει νά νομιζέται ἀπὸ τοὺς ἄλλους παράφρον, ὅπως δὲν τὴν ἐδέχτο.

Μετὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ἐπετείχθη νά ἐρμηνευθῶν ὅλα τὰ γνωστά φαινόμενα τῆς γεωμετρικῆς καὶ Φυσικῆς Ὀπτικῆς. Ἄλλ' ὁ αἰθῆρ, ποῦ ἦτο ἀπαραίτητος, νά μεταβιβάσῃ τὰ φωτεινὰ κύματα τῆς νέας θεωρίας, ἀπεδεικνύετο κατέχων ἀσυμβίβαστους ιδιότητας.

Ὡς τρίτην ἀναφέρομεν τὴν περίφημον ἠλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ Maxwell, ἡ ὅποια, ἂν καὶ θαυμασιωτέρα τῆς προηγουμένης, δὲν κατώρθωσε νά ἀπαλλαγῇ τῆς παρουσίας τοῦ αἰθέρος. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, μετὰ εἰρηγερτὴν «τὸν θεμελιωτὴν τῆς νεωτέρας Φυσικῆς» Max Planck, ἔχομεν τὴν θεωρίαν τῶν quanta, διὰ τῆς ὁποίας, ὑπὸ νέον ἔνδυμα, προβάλλει καὶ πάλιν ἡ παλαιὰ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς.

Ἄλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναφύεται ἓνα ζήτημα σοβαρόν. Τὸ φῶς ἐμφανίζεται μετὰ διπλῆν φύσιν. Οἱ ἔρευνηταὶ μετὰ μίαν μόνην θεωρίαν δὲν ἠδύναντο νά ἐξηγήσουν ὅλα τὰ φωτεινὰ φαινόμενα. Ἡ μὲν θεωρία τῆς ἐκπομπῆς παρείχεν ἱκανοποιητικὴν ἐξήγησιν εἰς μίαν σειρὰν φαινομένων, ἡ δὲ τῶν

(8) Π. Ζεφροῦ. Νεώτεροι ἀντιλήψεις εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν φιλοσοφίαν. Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας ἐπιστημῶν. Τόμος Β' 1931 τεῦχος 2ον.

κιμάνσεων (μηχανικῶν ἢ ἠλεκτρομαγνητικῶν) ἠρμίνευεν ἄλλην σειράν, πού δὲν κατόρθωνε νὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ ἢ πρώτη θεωρία. Οἰδέμια ἐκ τῶν θεωριῶν ἐπετίγγχανε νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν ἄλλην. Καὶ τὸ φῶς προέβαλλεν ἄλλοτε ὡς ἐκπομπὴ καὶ ἄλλοτε ὡς κῆμα. Ποία ὅμως ἀπὸ τὰς ἐκδοχὰς αὐτὰς εἶναι ἡ ἀληθεστέρα; Ἐπειδὴ τὰ γεγονότα ἀπῆρτον καὶ τὰς δύο, ἐτέθη τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὅποιον θὰ συνδεδυάζοντο αἱ δύο ἰδιότητες τοῦ φωτός ἐντὸς μιᾶς ἄλλης ἐνιαίας θεωρίας.

Μὲ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀτησολιθήσαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δύο διαστρεπῆς φυσικοὶ ὁ Louis de Broglie καὶ ὁ Schrödinger, ἰδρύσαντες πρὸς συμπιθασμὸν τῶν δύο θεωριῶν τὴν Κυματοθεωρίαν τῆς ὕλης καὶ τὴν Κυματομηχανικὴν. Εἰς τὴν σύγχρονον Φυσικὴν καὶ αἱ δύο θεωρίαι—ἐκπομπῆς καὶ κιμάνσεων—εἶναι ἐξ ἴσου σεβασταί, καίτοι κατὰ βάσιν ἐντελῶς διάφοροι. Τὸ πῶς συμβαίνει αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ τόσον δύσκολον νὰ τὸ κατανοήσῃ, ὅποιος λάβῃ ὑπ' ὄψιν του, ὅτι τὸ φῶς δὲν εἶναι μηχανικὸν φαινόμενον καὶ ὅτι αἱ θεωρίαι πού δεχόμεθα πρὸς ἐρμηνείαν τῶν φωτεινῶν φαινομένων δὲν εἶναι παρὰ τὰ μηχανικὰ ὑποδείγματα, εἰς τὰ ὅποια προσφεύγομεν, ὡς εἰς βοηθητικὰ μέσα τῆς σκέψεως.

Ἐγκεῖται εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπως γράφει ὁ καθηγητῆς W. Westphal, τὸ ὅτι, προκειμένου τοῦτο νὰ ἐργασθῇ ἐρευνητικῶς καὶ νοητικῶς, ξεκινᾷ ἔχον πάντοτε μιάν ἐσωτερικὴν θεωρίαν τῶν πραγμάτων.... Προκειμένου περὶ τοῦ φωτός, συνεχίζει, ἡ Φυσικὴ διὰ πρώτην φοράν—ὅχι ὅμως καὶ διὰ τελευταίαν—εὐρίσκειται ἐνώπιον τοῦ γεγονότος νὰ μὴ χρησιμοποιῇ ἓνα μοναδικὸν ὑπόδειγμα πρὸς ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων μιᾶς περιοχῆς, ἀλλὰ δύο ἐντελῶς διάφορα ὑποδείγματα. Τοῦτο σημαίνει μιᾶν ἐξαιρετικὴν πρόοδον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, διότι βλέπει κανεὶς τελικῶς τὸ ἀκίνδυνον αὐτοῦ τοῦ δυναμοῦ τῶν κυμάτων καὶ τῶν σωματίων. Εἶναι δὲ ἐντελῶς ακίνδυνον, ἐπειδὴ αἱ παραστάσεις τῶν ὑποδειγμάτων «δὲν ἐρμηνεύουσιν», καθ' ὅσον τὸ φῶς οὔτε κῆμα εἶναι οὔτε σωματίον ἀλλὰ καὶ ἄτι ἐντελῶς ἀπόροιστον

εἰς παραστατικὴν περιγραφὴν⁽⁹⁾.

Ἄλλο πρόβλημα, γύρω ἀπὸ τὸ ὅποιον κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐνηλλάγησαν πλείοσαι θεωρίαι εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς συστάσεως τῆς ὕλης. Ἀπὸ τὰ ἄτομα τοῦ Δημοκρίτου, πού συμπίπτουν μὲ τὰ σημερινὰ μόρια, μετεπέσαμεν εἰς τὰ ἄτομα, ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν, εἰς τὰ ἄτομα δηλ. τῶν στοιχείων, ἐκ τῶν ὁποίων συγκροτεῖται ὁ ὕλικὸς κόσμος. Καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν ὑποθέσεων ἔχομεν τὰς θεωρίας τῆς νεωτέρας Φυσικῆς τῶν Rutherford, Bohr κ. ἄ. πού μᾶς παρουσιάζουν τὸ ἄτομον ὡς πολύπλοκον συγκρότημα μικροτέρων μονιδῶν ἠλεκτρικῆς φύσεως.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ σπουδαιότατος ρόλος, τὸν ὅποιον εἶδομεν, ὅτι παίζουν αἱ ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μαρτυρεῖ μιάν οσοβαρὰν συνεργασίαν τοῦ λογικοῦ μὲ τὴν ἐμπειρίαν. Εὐτυχῶς ὅτι αὐτὸ τὸ σπουδαῖον ζήτημα ἤρχισε νὰ κατανοῆται ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων. Δὲν ζῶμεν σημερον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν νεωτέρων θετικῶν ἐπιστημῶν, ὅσον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία ἐθεωροῦντο ξένα, ἂν μὴ ἀνταγωνιζόμενα, πρὸς ἀλλήλας. Ὑπὸ τὸ κράτος μᾶς δικαίως ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ ἀριστοτελικοῦ πνεύματος, πού ἐθεώρει ὡς μόνην πηγὴν τῆς γνώσεως τὸν λόγον, ἡ Φυσικὴ εἰς τὰ πρώτα βήματά της ἐζήτησε τὴν ολοκληρωτικὴν αὐτῆς ἀποξένωσιν ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως καὶ ἐνόμισε πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κατεσκεύαζε τὸ οἰκοδόμημά της διὰ μόνης τῆς ἐμπειρίας. Εὐτυχῶς ἡ ἐποχὴ ἐκείνη παρῆλθεν. Ἡ Φυσικὴ κατενόησεν ἤδη ὅτι χρειάζεται τὴν συνδρομὴν τοῦ λογικοῦ εἰς τὸ ἔργον της καὶ φιλοσοφικὴν χειραγωγίαν. Ἴδου καὶ μία ἀθροιστικὴ ἐπ' αὐτοῦ πιστοποιήσις τοῦ A. Rossiter. «Ἡ νεωτέρα πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐξηρητήθη ἐκ τῶν δεδομέ-

(9) W. Westphal: Physik 8 Aufl. 1941 S. 575.

νων τῆς ἔμπειρίας καὶ ἔγινε μακρὰν ἀπὸ τὰς ἐπὶ τοῦ λόγου στηριζόμενας ἀποδείξεις. Ἄλλ' αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ παρατηρήσεις δὲν κáινουν ἐπιστήμην. Ἡ ταξινομήσις τῶν φυσικῶν φαινομένων γίνεται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ» (10). Πράγματι, πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης παίζουν αἱ ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι, δηλ. τὰ κατασκευάσματα τοῦ λογικοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα συνεργάζεται ἡ δημιουργικὴ φαντασία, ἡ διαίσθησις καὶ ἡ πίστις.

Ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν, γράφει ὁ E. Mach, δεικνύει ὅτι κάθε ἐρευνητής, πού μετέσχεν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τελειοποίησιν αὐτῶν, ἐπέδρασεν διὰ τῶν διανοητικῶν του ιδιοτήτων. Ὁ Mayer θεωρεῖται ὡς ὁ φιλόσοφος τῆς διδασκαλίας τῆς θερμότητος καὶ τῆς ἐνεργείας. Ὁ Joule διὰ φιλοσοφικῆς ἐπίσης ὁδοῦ ἀδηγῆθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας. Παρομοίως ἐπροχώρησαν καὶ οἱ Helmholtz, Clausius, Thomson, Carnot (11).

Ἐκεῖνος ὁμως, πού περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον μᾶς παρουσιάζει τὰς σημερινὰς φιλικὰς τάσεις τῶν ἐρευνητῶν τῆς φύσεως πρὸς τὴν ἄλλοτε περιφρονηθεῖσαν φιλοσοφίαν εἶναι ὁ Max Planck. «Οἱ φυσιοδίφαι ἕμειθον πλέον, γράφει, ὅτι ἡ ἀφρηγία τῶν ἐρευνητῶν τῶν δὲν ἔδρασε μόνον εἰς τὰς ἀντιλήψεις, αὐτίνες προσέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις καὶ ὅτι ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς νὰ ἔχη ὀρισμένην δόσιν Μεταφυσικῆς» (12).

Ἡ ἐξέλιξις, ἀφ' ἑτέρου, τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν θεωριῶν ἀποτελεῖ χειροπιαστὴν μαρτυρίαν, ὅτι τὰ νοητικὰ αὐτὰ κατασκευάσματα, πού ἐπινοοῦμεν πρὸς ἐξηγητικὴν τῶν φαινομένων τῆς Φύσεως δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικοῦν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν τίτλον, ὅτι εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια.

Δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβάλλῃ ὡς ἐπιστημονικῶς ἀληθὲς κάτι, πού ἔχει μέσα του πιθανότητα, κάτι πού τροποποιεῖται, πού συμ-

πληρώνεται ἀπὸ τὴν μεταγενεστέραν πείραν ἢ καὶ ἀπορρίπτεται. Ἄλλο ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι καὶ ἄλλο ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. Ἴδου ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ γραφῆ καὶ νὰ λεχθῆ πολλάς φορές, μέχρις ὅτου διασαφηνισθῆ μέσα εἰς τὸν νοῦν μας ἡ τόσον ἀπλῆ μεταξὺ ὑποθέσεων καὶ ἀληθειῶν διάκρισις, πού ὁμως εἶναι τόσον οὐσιώδης. Διότι, δυστυχῶς, ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπάρχουν ἀρκετοὶ γύρω μας, πού δὲν ἔχουν καταλάβει τὸ πρᾶγμα. Ζοῦν ἀκόμη μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν, πού ἐδημιούργησεν ἡ ἀρνητικὴ προπαγάνδα, ὅταν ὑπὸ τὸ πρῶσιμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκλαϊκέσεως, παρουσιάσθη μέσα εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ σαλόνια, τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ πανεπιστήμια, ὑποθέσεις καὶ θεωρίαι, πού μόλις εἶχαν ἐμφανισθῆ, ὡς ἀποδεδειγμένα ἐπιστημονικὰ πορίσματα. Ἐπάνω εἰς αὐτὰς τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς θεωρίας ἐζήτησαν νὰ στηριχθοῦν ὅσοι ἤθελαν νὰ ἐξηγητοῦσαν κατὰ τρόπον μηχανιστικόν ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ πνευματικὰ. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἐλέγχεται ἡ ἐσφαλμένη κατεύθυνσις. Σήμερον μία τοιαυτὴ ἀντίληψις δὲν ἔχει τὴν θέσιν της. Ἐμπρὸς εἰς τὸ φῶς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ὑποχωρεῖ. «Εἰς μίαν τελείως ἀντικειμενικὴν ἐπισκόπησιν τῆς καταστάσεως» γράφει ὁ πολὺς Sir James Jeans «ἐὰν φανῆ, ὅτι ἡ μηχανιστικὴ ἐξηγητικὴ ἔχει οἷσι πλέον ὅλα τὰ βέλη της καὶ ἔχει ἀποτύχει καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ ἀπὸ φιλοσοφικῆς πλευρᾶς.... Σήμερον ὑπάρχει μέγα ποσοστὸν συμφωνίας, πού εἰς τὴν φυσικὴν πλευρὰν τῆς ἐπιστήμης πλησιάζει σχεδὸν τὴν ὁμοφωνίαν, ὅτι τὸ ρεῦμα τῆς γνώσεως κατευθύνεται πρὸς μίαν μὴ μηχανιστικὴν πραγματικότητα. Τὸ Σύμπαν ἀρχίζει νὰ ὁμοιάξῃ περισσότερον πρὸς μίαν μεγάλην Σκέψιν παρὰ πρὸς μίαν μεγάλην Μηχανήν» (13).

P. ΔΑΜΙΑΝΟΣ

(10) A. P. Possiter: The Growth of Science. London 1943. p. 39.

(11) E. Mach: Die Mechanik in ihrer Entwicklung, 9 Aufl. Leipzig 1933 S. 478.

(12) Βλέπε ἄρθρον: «Ἡ νεωτέρα Φυσικὴ καὶ ἡ Βιολογικὴ θεωρία». Ἀκτίνες 1940 σ. 69.

(13) J. Jeans: The Mysterious Universe. 1937 p. 185. Βλέπε καὶ «Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν». Μετάφρασις ὑπὸ Α. Λιόκη. 1945. σ. 121, 122.

ΦΡΙΧΤΟ ΤΕΛΟΣ

Σε παλιὰ χρόνια, τὸν καιρὸ τῶν Τούρκων, κάποια μέρα, στὸν Ἄη-Λιά, στὴ Ράχη ἀπάνω, φτάσαν μὲ τὸ σούρπο οἱ πειρατές. Ἀγριόμουτρα μαύρα, μὲ χατζάρους, καρσοφύλλια, σπαθιά, προβάλανε ξάφου κει-δὰ στὴν αὐλὴ βιαστικοί.— Πουὺ νὰ τοὺς βασιτῆξη—χάρτινο φύλλο—τὸ σανιδένιο πορτόνι, τὸ σπρῶχαν ἕνας-ἕνας καὶ μπαίνουν ἀράδα. Τοὺς φύσαγε λὲς ἀέρας, χνώτο βαρὺ, μολεμένη ἀνάσα ἀπὸ βρώμικο στόμα ποὺ προβάλλουσε τώρα τὰ δόντια του: Ἐτοῦτοι ἐδῶ μὲ τ' ἀγριμίσια μάτια, σκληρὰ κι' ἀνήσυχα.

Ἔτσι τοὺς εἶδε ὁ Καλόγερος. Ὅμως ἀμέσως σὲ κάτι μέσα τους ἔγνεψε νὰ σωπάση.
—Τί κι' ἄν...; Καὶ πῶς...; Καὶ τί μ' αὐτό...;
Μποροῦσε νὰ τοῦ πάρουν τὸ σταμνὶ μὲ τὸ νερὸ καὶ τὰ στρωσίδια καὶ τὸ ρούχο, ἢ καὶ τὴ ζωὴ ἐτούτη. Τίποτ' ἄλλο.—Ἐ, λοιπόν, τοὺς τάδωσε ἀπὸ τώρα ὁ Γέροντας κι' ὡς τοὺς κυττάζει ἀκόμα νὰ μπαίνουν, νοιώθει κάτι μέσα του ὅπου χαμογελά μὲ εἰρήνη.
Ἔτσι ἀέρας λευτεριάς—ἀπὸ δυὸ τρία πράματα κι' ἀπ' τὴ ζωὴ— ἔγινε ὡς κι' ἡ μολερὴ ἀνάσα.

Κι' ὕστερα, δὲν εἶν' ἄλλο παρ' ἀνθρώποι φοβισμένοι. Ἡ ἀγριάδα, κι' ἡ ὄργη, ἡ παλληκαριά κι' ἡ δύναμη, φόβος ἀλλοιώτικα μεταπλασμένος. Τὰ μάτια τὸ φωνάζουν.— Ψάχνουνε τὰ περίγυρα, βάζουσε βάρδιες —γιατί τὴ νύχτα ἀπόψε ἐδῶ θὲ νὰ περάσουν— κι' οἱ ἄλλοι, καμμιά δεκαριά, στοῦ Καλόγερου τὸ κελλὶ μαζώνονται, νὰ ποῦνε κάτι καὶ ν' ἀκούσουν.

Ὅμως σωπαίνουν ὄλοι γερμένοι στὸ σανίδι χάμω.— Ἀπὸ τὴ μπούκα τοῦ παραθυριοῦ, στὸ χοντρὸ τοῖχο, ἡ νύχτα μπαίνει ἀλαφροπάτητη κι' ὅσα μπορεῖ καταλαγιαίνει. Μέσα στὸ σκοτάδι πνίγει τίς ἀγριεὺς φάτσες, χερουκλές, πόδια καὶ κορμιά —πρὸς τί ὄλ' αὐτά;—κι' ἀνάβει μόνο τίς φωτιὲς στὰ μάτια.
Ἔτσι ὁ Καλόγερος δὲ βλέπει τώρα παρὰ δέκα φλόγες ποὺ κλώθουν πάνω ἀπὸ ἀφρισμένες θάλασσες καυμοῦς ἀκοίμητους καὶ τρόμους κι' ἔγνοια μαύρη.

—Μωρέ, πῶς χάθη ὁ καπετάνιος! Βγάξει τέλος κάποιος μιά φωνή, φωνὴ ποὺ στάθηκεν ὀλόρθη στοῦ κελλιοῦ τῆ μέση, στὸ σκοτάδι κι' ἐκύτταξε μπροστά της μὲ μεράκι καὶ φαρμάκι.— Πάλι σιωπὴ, κι' ὕστερα ὁ Γέροντας: «Ἐχάθη ὁ καπετάνιος;» «Ναί», τοῦ ἀπαντήσανε.—Καὶ πῶς; Τὸν πιάσαν;
—Ὅχι. Παλληκαρισίο βρῆκε θάνατο, παράξενο. Τὴν ὥρα ποὺ νὰ σκοτώσουν διάταξε ὄλα τ' ἀμούστακα παιδιὰ —ἀπ' τοὺς αἰχμαλώτους ποῦχαμε πιάσει—καὶ νὰ στείλουν γιὰ τόπια τὰ κεφάλια τους σ' ἐκείνους ποῦπρεπε τὰ λύτρα νὰ πληρώσουν,

τὴν ὥρα ἐκείνη, ὡς λύσσαγεν ἀπὸ θυμὸ κι' ἐχθρότη
 κι' ὀλόρθος στάθη πάνω στ' ἄλογο—στὸ χέρι τὸ χαντζάρι—
 μὲ δίχως βόλι ἢ ἀρρωστειά τὸν χάσαμε,
 λὲς καὶ τὸν κάλεσε μὲ γνέφι τοῦ ὀ χάρος:
 Τινάχτη ἀπάνω τ' ἄτι του,
 φτεράκισε σὰν τὸ πουλί
 κι' ὤρμησεν ἴσα στὸ γκρεμὸ καὶ πῆδησε
 —μαζὶ κι' ὁ καθαλλάρης, στὸ χέρι ἀκόμη τὸ χαντζάρι!

Καί... τί ἐκάματε ὕστερα; (ὁ Γέροντας ρωτᾷ)
 —Νά... Ἄφησαμε ὅλους ὄσους εἶχαμε δεμένους,
 νὰ πᾶνε σπίτια τους.—Ἀλήθεια, λέει κάποιος ἄλλος,
 ἐσὺ μᾶς τὸ πρωτόπες. Μὰ γιατί; Τί τρέλλα ἦταν τούτη,
 ἔτοιμη τὴ δουλειὰ νὰ τὴν ἀφήσουμε στὸ βρόντο...
 —Τρέλλα δὲν ἦταν, δὲν τὸ ξέρω ὁ ἴδιος.
 Πῆς τε το ἐσεῖς ποῦ τὸ δεχτήκατε.—

Ἄλλὰ κανεῖς δὲν μίλησε.

Ἦραϊο θάνατο εὐρήκε ὁ καπτα-Μπάλικας...
 Ἐμεῖς, ποιὸς ξέρει πῶς θὲ νὰ τελέψουμε...
 Εἶν' ἓνας ἄλλος ἀπ' τοὺς πειρατές, στὴν κώχη,
 ποῦ μουμουρίζει μὲς' στὰ δόντια, ὕστερ' ἀπὸ λίγο.
 Κι' ἀπὸ κοντὰ ἓνας ἄλλος:—Ποιὸς νὰ ξέρη σὰν τί θάνατος
 μᾶς περιμένει. Ὅσχοιμο καλὸ βόλι ἢ θὰ ρέψουμε σὲ κάτεργα.
 Σ' ἄγριο βυθὸ θὰ βροῦμε τάφο ἢ θὰ μᾶς πιλατέψουνε,
 ἂν πέσουμε στὰ χέρια τους, οἱ ἐχθροὶ μας...
 —Αὐτὸ κι' ἐμένα, λέει ἄλλος, μὲ παιδεύει.
 —Ἀλήθεια, ρὲ παιδιὰ, δὲν εἶναι γιὰ τὸ θάνατο,
 ἀλλὰ τὸ πῶς καὶ ποῦ θὲ νᾶρθη...
 —Καὶ ποιὸς εἶν' ὁ χειρότερος δὲν ξέρεις. Δὲν εἶν' ἔτσι, Γέρο;

—Καλὰ τὸ λέτε πῶς δὲν ξέρετε... (Ὁ Καλόγερος μιλάει)
 Τὸ μαῦρο γι' ἄσπρο ἐφάνταξε στὰ μάτια σας.
 τ' ἄσπρο γιὰ μαῦρο... Καὶ γιατί; ρωτᾶνε.
 —Ἀκοῦστε: Ἄν μὲ πιλατέματα ὁ θάνατος ἐρῆθι,
 μπορεῖ οἱ πόνοι σὲ μετάνοια νὰ σὲ φέρουν.
 Ὅμως ἄλλοι σὲ κείνον ὅπου ξαφνικὰ
 τὸν ἀρπαξαν ἀπ' τὸ κακὸ, ζεστὸν ἀκόμα,
 κι' ἀμέσως στὸν Κριτὴ τὸν στήσαν, μὲ τὰ χέρια
 βαμένα ἀκόμα στὰ αἵματα μὲ φλομωμένο νοῦ
 ἀπ' τῆς ἀκολασίας τὸν οἴστρο καὶ κλειστὰ τὰ μάτια...

Εἶπε ἡ φωνὴ κι' ἐσώπασε. Τριγύρω οἱ φάτσες πνίγηκαν
 μὲς' στὸ σκοτάδι. Ἄνασεμιὰ καμμιὰ.
 Φοβοῦνται μὴ μαρτυρηθοῦν πῶς εἶν' ἐκεῖ κι' ἀκούσαν
 τὰ λόγια τὰ φριχτά. Μόν' ἓνας-ἓνας
 γλυστράνε σιωπηλὰ ὄξω στὴ νύχτα.

Κάποιος ἀπόμεινε. Ὁ τελευταῖος. Πρὶ νὰ βγῆ,
 πᾶει σιμὰ στὸ Γέροντα, Σκύθει στ' αὐτὶ του
 καὶ κρυφὰ τὸ μυστικὸ τοῦ ψιθυρίζει:
 —Ἐχουν πεθάνει κἂν καὶ κἂν στὰ χέρια μας, ὁμως ποτὲ
 δὲ βουθαθήκαμε. Ἐνῶ τώρα,
 μᾶς ρῆμαξε ὁ «εὐτυχισμένος» θάνατος! Γιὰ τοῦτο
 τ' ἀπαρτήσαμε ὄλα. Ποῦ κουράγιο καὶ ψυχὴ
 γιὰ νὰ πατήσης στὸ καράβι τὴν κουθέρτα
 καὶ ν' ἀνοιχτῆς στὴ θάλασσα! Καὶ νά, γι' αὐτὸ
 μᾶς ἐμαγνήτησε τῆς Ράχης τὸ ξωκκλήσι ἀπόψε:
 ...Τὸ ξέραμε ὄλοι ὅτι τὸ φριχτότερον
 εὐρήκε θάνατον ὁ καπετάνιος!

ΕΙΚΟΣΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ένα καμión—λεωφορείο τής εποχής—φεύγει για μιὰ επαρχιακή πόλι. Είκοσι Έλληνες μέσα, με τις άποσκευές τους. Τό αυτοκίνητο ξεκινά. Τό φορτίο, έμμηχο και άμμηχο κλυδωνίζεται μπρός-πίσω άπ' τήν άδράνεια, ρυθμίζεται έπειτα με τήν κίνηση του αυτοκινήτου και ή κοινωνία των επιβατών του άρχίζει τή ζωή της. "Όλοι συμφωνοῦν ότι, όπως μαθαίνουμε κάθε μέρα, με τέτοια ταξίδια, πώς δέν πώς γερός στο τέμα, κι' όλοι γκρινιάζουν για τις θέσεις...

Τό αυτοκίνητο περνά τώρα από ώραία τοπεία, περνά και από θλιβερά έρείπια τής καταστροφής του τόπου. Η γκρίνια όμως έξακολουθεί για τις θέσεις, μία ώρα τώρα μετά τό ξεκίνημα. Βρέθηκε ένας βολικός άνθρωπος που σκέφτηκε ένα σχέδιο για να συγγριστούν καλύτερα. Υπήρξαν όμως ειζοσιμία γινώμες γι' αυτό τό σχέδιο και ένανήγησε.

Σ' ένα γεφύρι γλάντωσαν όλοι παρα τρίχα από φοβερή σύγκρουση μι' ένα πελώριο στρατιωτικό. Η ψυχή τους ήλθε στα δόντια. Από τό σημείο αυτό σταμάτησε για λίγο ή γκρίνια κι' άρχισε ή συζήτηση που κράτησε με διακοπές, ως τό τέλος του ταξιδιού. Τήν άρχισαν μερικοί που κáθονται άναταντικά. Είναι στενοχωρημένοι από τις δουλειές τους στην πρωτεύουσα. Είναι και άδικημένοι στις προσπάθειές τους, συμφωνοῦν τώρα:

—Φταίει τό κράτος!...

Ένα άλλο αυτοκίνητο προπορεύεται. Πυκνά σύννεφα σκόνης κατακλύζουν τό δεύτερο. Ό σωφέρ προσπαθεί να τό περάσει. Χτυπάει τό κλάξον. Ό άλλος, τίποτε! Και τότε διακόπτουν οι επιβάτες τή συζήτηση για να βρίσουν τον άσυνείδητο που προηγείται. Κάποτε έφυγε εκείνος από ένα σταυροδρόμι, φορτωμένος κατάρες.

Τρείς ώρες περνούν. Τό φορτηγό άνέβηκε έπειτα ψηλά στο βουνό. Στη συζήτηση για τό τί φταίει στην Ελλάδα περνουν με-

ρος κι' άλλοι. Πώς θά πάνουν οι άδικίες;

—Ό Νόμος! Μωρέ πρέπει ό Νόμος!...

Ό Νόμος φταίει.

Άπό τό ψηγείο βγαίνουν πυκνοί άτμοί. Ά, άκόμη δέν είχε χαλάσει τό αυτοκίνητο. Σταμάτησε. Τό νερό τής μηχανής κοχλάζει. Ό σωφέρ κι' ό βοηθός του ξεσκεπάζουν τή μηχανή και σάβουν μέσα. Θ' άρχισή, άποφαινόνται. Οι δεκαοχτώ από τους είκοσι επιβάτες αποτιβάζονται στο γειτονικό άμπέλι και άρχίζουν με άφέλεια να τρυγούν άγρια τά σταφύλια, που είναι στην εποχή τους. Δέν υπάσχει δραγάτης. Έπειτα από λίγο, ό σωφέρ σκρώνεται από τή μηχανή και δείχνει ένδιαφέρον για τήν ξένη ιδιοκτησία. Φωνάζει στους επιβάτες ότι δέν είναι σωστό να μπαίνουν στο ξένο πράμα, αλλά να έλθουν να σπρώξουν λίγο τό αυτοκίνητο. Τότε γυρίζουν οι επιβάτες... περνώντας σταφύλια και για τό δρόμο.

Άφου έγινε ή μανούθρα, φεύγει και ό σωφέρ και μπαίνει στο ξένο πράγμα, να φάη κι' αυτός. Γυρίζει έπειτα από λίγο, κρατώντας διπλά σταφύλια άπ' τους άλλους. Έπειτα πάει κι' ό βοηθός του.

Τώρα σπρώχνουν όλοι για να ξεκινήση τό αυτοκίνητο. Ό φιλότιμος επιβάτης που μοιράστηκε τή θέση του με τους άλλους δυό, μένει τελευταίος να σπρώχνη. Άνεβαίνει τέλος στο αυτοκίνητο και τώρα πρέπει να μείνη όρθιος. Οι πλαινοί του στενοχωρέθηκαν να κάθονται σφιχτά—σφιχτά κι' άπλώθηκαν σ' όλόκληρη τή θέση. Τό ταξίδι συνεχίζεται.

Ένα άλλο αυτοκίνητο, βιαστικό, ζητεί να προσπεράση και κορνάει. Τώρα οι επιβάτες φωνάζουν στον οδηγό να μην του ζίνει τόπο. Γεμίζουν άγαλλίαση, βλέποντας ότι ό σωφέρ τους υπακούει κι' ή σκόνη πνίγει τό δεύτερο αυτοκίνητο. Από αυτό τώρα φωνάζουν βρίζουν με τή σειρά τους. Άγρία χαρά στο προηγούμενο αυτοκίνητο. Έκδικούντα έτσι τό σκόνημα που τους έκανε... Ένα άλλο αυτοκίνητο, πριν από δυό ώρες!

Περνούν άλλες τρείς ώρες. Μέσα γκρινιάζουν πάλι για τις θέσεις και τις άποσκευές. Είναι φανερό τώρα σε πολλούς ότι

οἱ μισοὶ κάνουν κατάχρηση τοῦ χώρου. Καὶ ἔρχεται ἡ ὥρα νὰ πάθει πάλι βλάβη τὸ αὐτοκίνητο. Τέσσερα χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ κατοικημένο τόπο. Χρειάζονται ἀπαραίτητως ἓνα εἰδικὸ κλειδί, πὺν αὐτὸ ἀκριβῶς λείπει ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ σωφῆρ. Ὁ σωφῆρ καὶ ὁ βοηθὸς του προσπαθοῦν μὲ ἀπεγνωσμένες χειρονομίες καὶ φωνές νὰ σταματήσουν δυό-τρὶα αὐτοκίνητα πὺν περνοῦν κατάφορα.

—Ἐνα γαλλικὸ κλειδί! Ἐνα γαλλικὸ κλειδί!

Τοὺς ἀκοῦνε καὶ προσπερνοῦν χωρὶς νὰ κόψουν ταχύτητα.

—Κύττα τους μωρὲ, κύττα τους! ἀγανακτεῖ ἀνίσχυρο τὸ πλήρωμα τοῦ χαλασμένου.

Ἐδνυχῶς, διακόσια μέτρα πίσω, σταματᾷ κάποτε ἓνα ἄλλο φορτηγὸ, ἀπὸ λάστιχο. Μεταφέρεται ἀπὸ ἐκεῖ τὸ γαλλικὸ κλειδί. Γίνεται ἡ ἐπισκευή. Ὅσο νὰ τελειώσῃ, οἱ ἐπιβάτες ξαναρχίζουν τὴ συζήτηση γιὰ τὸ τί φταίει στὸ Ρωμαϊκὸ. Βοῖσκονται, τώρα στὴν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης.

—Τὸ σύστημα, πὺν δουλεύουν τὰ Δικαστήρια ἐπιμένει ἓνας ἀκόμη. Θάπτετε...

Ἡ ἐπισκευή τελειώσε. Ἐνας πεζοπόρος, πὺν τοὺς ἔφτασε καὶ χάζεσε παρακολουθώντας τὴν ἐπισκευή, παρακάλεσε νὰ τὴν πάρουν στὸ μαρσιέ νὰ παρακάτω. Τοῦ ἔκαναν τὴ χάρι καὶ ξεκινοῦνε. Τὸ αὐτοκίνητο τρέχει ὀλοταχῶς μερικὰ χιλιόμετρα. Σὲ μιὰ διασταύρωση νὰ ἓνα σταματημένο ταξί. Τὸ ἔχει πιᾶσει λάστιχο.

—Σολυσοιόν!... ἔχεις λίγη σολυσοιόν; χειρονομοῦν ἱκετευτικὰ ἀπὸ τὸ ταξί.

—Στάσον νὰ τὸν βοηθήσωμε, φωνάζει ὁ καλόβολος ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτες στὸν ὁδηγό.

Οἱ ἄλλοι τοῦ ἐπιτίθενται.

—Σ' ἐμᾶς στεκόντουσαν; Τράβα σωφῆρ! Φεύγουν. Καὶ θυμοῦνται πάλι τί φταίει στὴν Ἑλλάδα.

—Τὸ διοικητικὸ σύστημα! Ἐδῶ χρειάζεται ἔτσι καὶ ἔτσι...

Σ' ἓνα χωριὸ σταματοῦνε, ν' ἀνισπᾶν ἀπὸ τὸν ἀνήφορο ἢ μηχανή. Ἐνας χωριάτης πλησιάζει παρακλητικὰ καὶ ζητάει νὰ τὸν πάρουνε, γιὰτὶ βιάζεται, ζωὸς τὸ ἐλόμενο χωριό. Μερικοὶ συνηγοροῦν. Ἐνας ὁμῶς εἶναι ἀκαμπτος.

—Ἀδύνατο. Δὲ χωροῦμε πατριώτη.

Εἶναι αὐτὸς πὺν τὸν πῆραν χωριστικὰ στὸ μαρσιέ.

*

Τὸ ταξίδι τῶν εἴκοσι Ἑλλήνων πλησιάζει στὸ τέλος του. Ἐκεῖ πὺν τελειώνει ὁ ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος πὺν κόβει τὸν κάμπο στὰ δύο, μέσα στὶς πρωσινάδες, ἀσπρίζουν τὰ σπίτια τῆς πόλης τοῦ προορισμοῦ των. Τώρα θὰ τελειώσῃ καὶ ἡ συζήτησις γιὰ τὸ ποῖος φταίει.

—Νὰ σᾶς πῶ ἐγὼ μωρὲ τί φταίει; φώναξε τότε γιὰ πρώτη φορὰ, πέρνοντας μέρος, ὁ καλόβολος χωριάτης.

—Γιὰ πὲς πατριώτη!

—Μωρὲ φταίει ἡκεῖος πὺν δὲν μᾶς ἄφηκε νὰ βολευτοῦμε, εἴκοσι νομάτοι ἐδῶ μέσα, καὶ νὰ ταξιδεύομε ὁμοσφα σὰν οἰκογένεια, μόνο μᾶς ἔφαγε ἡ γκρίνια καὶ ἡ κακομοιριά. Ἐμεῖς φταίμε ὅλοι μας γιὰτὶ ἔχομε τὸ διάολο μέσα μας! Ἄπ' ἀνθρωπιὰ ἔχομε ἀνίγχη. Τὸ κράτος καὶ ὁ νόμος ψυχὴ δὲν ἔχουνε, οἱ ἄνθρωποι τὰ φτιάτουνε, καὶ οἱ ἄνθρωποι τὰ ἐφαρμῶζουν. Ἄνθρωποι μωρὲ ξαναγινόμαστε;

Θὰ ζήσῃ ἡ Ἑλλάς!

Οἱ εἴκοσι Ἑλληνες μὲ τὰ ἐλαττώματα—δὲν σᾶς παρουσιάσαμε καὶ τοὺς καλλίτερος—καὶ τὶς ἀδυναμίες, οἱ ἀμαρτωλοὶ Ἑλληνες πὺν ὅμως τὴν ἀλήθεια τὴν ἀκοῦνε, τὸν κύτταξαν στοχαστικοί.

—Μωρὲ μπάριμα ἐσὺ βλὲς τὴν ἀλήθεια! Ξέρισι νὰ μιλάς ὁμοσφα λόγια, γιὰτὶ δὲν τίλλεγες τόσῃν ὥρα;

Τὸ αὐτοκίνητο σταμάτησε αἶσια στὸ τέλος του.

—Κάναμε τὸ σταυρὸ μας νὰ φτάσωμε γεροί, ἀντε βρὲ παιδιὰ νὰ κάνομε τὸ σταυρὸ μας νὰ γενοῦμε καὶ ἄνθρωποι ξανάειπε συμπερασματικὰ ὁ φιλόσοφος χωριάτης.

Ἄλλοιχὸς αὐτὸς χωριάτης ἔλεγε—μὲ τὸν τρόπο του—καὶ πὺν συμφωνοῦσε ἀπόλυτα μὲ τὴ σοφώτερη διάγνωση ἐκείνων τῶν κοινωνιολόγων, πὺν βλέπουν στὴν Πίστη τὴ μοναδικὴ ἐλπίδα γιὰ νὰ βγοῦμε σήμερα ἀπὸ τὸν ἐπὸλεμο τῶν πάντων ἐναντίον πάντων.

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΑΠΟΨΕΙΣ

Τὸ ἄρθρο τοῦ Π. Μελίτη «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ» ἐπροκάλεσε κάμποση συζήτηση, ὅπως βλέπομε ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία μας, κι' ὅπως φαίνεται κι' ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ συνεργάτη μας, ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω. Αὐτὸ μᾶς δίνει τὴν ἀφορμὴ νὰ τονίσωμε στοὺς ἀναγνώστες μας, πῶς τέτοια συζήτηση, διατύπωση ἀποριῶν, ἀντιρρήσεων, ἄλλων ἀπόψεων, ὅχι μόνον δὲν δυσαρρεστὴ, μὰ εἶναι καὶ εὐπρόσδεκτη. Ἡ συζήτηση, ἡ πολὺπλευρὴ ἔρευνα μὲ βάση τὴν χριστιανικὴ κοσμοθεωρία εἶναι χρέος ἱερὸ στοὺς κοσμογονικοὺς καιροὺς ποὺ περνᾶμε. Βέβαια, μὲ τὸν ἐλάχιστο χώρο ποὺ διαθέτομε, δὲν θὰ μπορούμε πάντα νὰ δημοσιεύωμε τίς διάφορες ἀπόψεις. Ὅλες ὅμως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν στὴν συνθετικὴ ἀπρόσωπη προσπάθεια ποὺ ἀποτελεῖ ἡ σύνταξη τῶν «Ἀκτιῶν» καὶ πολλὰς φορὲς ὁ ἐπιστολογράφος μας συνεργάσθηκε στὸ περιοδικό, χωρὶς, ἴσως νὰ τὸ καταλάβῃ.

Αὐτὸ ἰσχύει, ἀκόμα περισσότερο, γιὰ τὴν ἔρευνα ποὺ ἀρχίζει σὲ τοῦτο τὸ φύλλο, σχετικὰ μὲ τὴν μόρφωση ποὺ δίδεται στὰ παιδιά μᾶς. Ἐκεῖ ὁ ἀναγνώστης, ποὺ εἶχει στοιχεῖα, ἀπόψεις, ὕλικό ποὺ θὰ βοηθήσῃ στὴν ἔρευνα τοῦ θέματος αὐτοῦ στὸ χριστιανικό πολιτιστικὸ πλαίσιο πρέπει νὰ μιλήσῃ. Κι' ὅπου δὲν μπορῶσθε ὁ χώρος νὰ δώσῃ δημοσιότητα σ' ὅ,τι μᾶς πῆ ὁ ἀναγνώστης, μὴ περιλήψῃ θὰ δοθῇ, γιὰ νὰναί ἡ ἔρευνα ποὺ θέλωμε—ποὺ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι—νὰ κάμωμε, ὅσο εἶναι δυνατό, πληρέστερη κι' ἀντικειμενικώτερη.

*

Τὸ Ἀγγλικὸ περιοδικό «Newsweek», δὲν μπορεῖ, βέβαια, νὰ κατηγορηθῇ ὡς θρησκώληπτο. Κι' ὅμως, σ' ἓνα τοῦ τελευταίου φύλλο, ἀναφέρεται στὴν αὐξήσῃ τῆς θρησκευτικότητος ποὺ ἀρχίζει πᾶ νὰ γίνεται κι' ἀπὸ τὴ στατιστικὴ αἰσθητῇ, στίς ἐυρωπαϊκὰς χώρες μὰ καὶ στὴν Ἀμερική. Ἐκεῖ, στὴν χώρα ὅπου ἡ στατιστικὴ κυριαρχεῖ, διαπιστώνεται πῶς, ἡ ἐπιστροφή στὴν ἐκκλησία, ποὺ ἐκδηλώνεται καὶ μὲ ἔγγραφῇ σ' αὐτὴν—δηλαδή χωρὶς νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν περιπτώσεις ἀνθρώπων ποὺ ξαναρχίζουν τίς σχέσεις τους μὲ τὴν ἐκκλησίαν, χωρὶς ὅμως νὰ «ὀργανωθοῦν» σ' αὐτὴν, ἡ ἐπιστροφή λοιπὸν αὐτῆ ὅλο καὶ αὐξάνει. Ἀπὸ τὸ 1943 ὡς τώρα ἔχομε αὐξήσῃ κατὰ... τέσσερα ἑκατομῦρια (γιὰ τὴν ἀκρίβεια: 3.991.483)!

*

Κι' ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ θρησκώληπι τοῦ ἢ μὴ τοῦ Newsweek—ἂν τυχὸν ἤθελε ὑποτεθῇ πῶς τὸ μαθαίνει ἡ διεύθυνση του, ἄς μᾶς συγχωρήσῃ γι' αὐτὸ—μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ κάποιο περιστατικὸ τοῦ τόπου μας, ποὺ θυμίζει «θέατρο τῆς ζωῆς». Ὁ «Ὄστις» θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ—νὰ προσπαθῶσῃ κάπως νὰ τὸν μιμηθῶ μὲ δύο γραμμές.

Λοιπὸν: Σ' ἓνα χριστιανικὸ ἴδρυμα στὴν Ἑλλάδα—ἄς μὴν ποῦμε ποιὸ—πρόσωπα ἀπὸ ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας μας, μὰ πρὸ παντὸς μορφωμένοι ἄνθρωποι, ἐπιστήμονες ἢ φοιτηταί, καταπιάνονται σὲ μιὰ πολιτιστικὴ, μορφωτικὴ προσπάθεια—ἄς μὴν ποῦμε ποιᾶν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας ἀναπάντεχη, οἱ ἐκδηλώσεις συγχαρητηρίων, εὐγνωμοσύνης, ἐνθαρρύνσεως, ἢ μιὰ ἀπάνω στὴν ἄλλη. Τὰ γραφεῖα, ὅπου τὸ ἔργο αὐτὸ στεγάζεται, δέχονται συνεχεῖς ἐπισκέψεις, κι' ὅσοι δουλεύουν σ' αὐτό, δὲν προφθάνουν νὰ ἀκούσῃ τὰ ἐνθαρρυντικὰ λόγια ποὺ φέρνουν ὡς τὸ γραφεῖο, σύμβολο συμμετοχῆς στὴν προσπάθεια, ἄνθρωποι, κύριοι καὶ κυρίες, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐκπρόσωποι αὐτοῦ ποὺ λέμε «κοσμικὸς τύπος».

Μὰ νὰ καὶ ἓνας διαφορετικὸς. Μπαίνει μέσα γιὰ κάποια δουλειά. Βλέπει κι' ἀναγνωρίζει ἓναν νέο, φοιτητῆ, ποὺ ἀνήκει σὲ γνωστὴ τοῦ οἰκογένειας. Δυὸ λέξεις ξερεῖ, μᾶλλον ἀποδοκιμασίας λέξεις, καὶ ὁ ἐπισκέπτης φευγεῖ... γιὰ νὰ πάη νὰ συναντήσῃ τὸν πατέρα τοῦ νέου.

—Βρὲ ἀδελφέ, τί εἶν' αὐτὰ; Τὸ παιδί σου ἐκεῖ κατῆντησε; Ἔτσι θρησκώληπτος ἔγινε λοιπὸν; Νὰ τὸ βγάλῃς γρήγορα ἀπ' αὐτὲς τίς θρησκώληπιες!

Λοιπὸν, ἀναγνώστες μου,—καὶ τώρα θὰ μιμηθῶ τὰ περιοδικὰ μὲ γρίφους κι' αἰνίγματα—σὰς καλὸ τώρα νὰ μαντεύσετε, νὰ μοῦ βρῆτε ἀπάντηση στὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Τί ἐπάγγελμα ἔκανε ὁ ἐπισκέπτης αὐτός, ὁ μοναδικὸς ἀνάμεσα σὲ τόσες ἐκδηλώσεις ἐπιδοκιμασίας καὶ θαυμασμοῦ, ποὺ μίλησε γιὰ «θρησκώληπιαν»; Ὅποιος τὸ βρῆθῇ θὰ πάρῃ βραβεῖο.

Μὴν ματαιοπονητέε ὅμως, δὲν θὰ τὸ βρῆτε. Θὰ σὰς τὸ πῶ ἐγὼ λοιπὸν «νὰ τὸ πάρῃ τὸ ποτάμι».

Λοιπὸν, ὁ ἐπισκέπτης αὐτός εἶναι... Μητροπολίτης!

Τὸ ζήτημα, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἠθικὴν στὰ προβλήματα τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων, τὸ λεγόμενον σεξουαλικὸ ζήτημα, εἶναι, βέβαια, πολὺπλευρο καὶ ἐνδιαφέρει τὸν ἐρευνητῆ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις: Ἠθικῆ, φιλοσοφικῆ, κοινωνιολογικῆ, μὰ καὶ βιολογικῆ, ψυχολογικῆ καὶ ψυχιατρικῆ. Ἐχουν γραφῆ ἄρθρα

στὶς «'Ακτίνες» ἀπὸ εἰδικούς γιὰ τὸ θέμα αὐτό, καὶ ἐλπίζομε νὰ μὴ ἀργήσῃ νὰ ἐμφανισθῇ εἰδικότερη καὶ συστηματικότερη μελέτη τοῦ θέματος στὸ περιοδικό τοῦτο.

Ὅσοι δὲν θὰ ἤθελαν ν' ἀφήσω ἀπαρτήρητες δύο νέες ἐκδόσεις γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἡ μία εἶναι βιβλίο ἐνὸς ἱατροῦ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη, τοῦ κ. Γ. Ζουράρι. Ἡ δευτέρα εἶναι... ἕνας τοπογραφικὸς χάρτης τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς!

Τὸ βιβλίο πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ πὼς παρουσιάζει κάποια μικρὴ πρόοδο μὲρὸς σὲ προηγούμενα παρόμοια. Γιατὶ ἀρχίζει πᾶ νὰ ἐγκαταλείπεται ἡ σχολὴ τοῦ πανσεξουαλισμοῦ. Κατὰ τὰ λοιπὰ, ὅμως, μένομε στὰ ἴδια. Ταυτισμὸς χαρὰς καὶ σεξουαλικῆς ἀκρατείας, σύγχυση τῆς «ἡδονῆς», ὅπως τὴν ἐννοοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι, μὲ τὴν ἡδονή, ὅπως τὴν νοιῶθει ὁ σημερινὸς ἐκδοτὸς ἡδονιστῆς, ὁ Ἀριστοτέλης διπλά στὸν Hirschfeld, πού ἀκόμα, θεωρεῖται σάν ἡ μοναδικὴ τάχα αὐθεντία στὸ σεξουαλικὸ ζήτημα καὶ τὰ τέτοια! Κάποιον ἐμφανίζειται ὅμως ἡ ἐλπίδα, ὅτι κινεῖται νὰ τ' ἀφήσωμε αὐτὰ νὰ νοιώσωμε ἀληθινὰ τὴν ἀλοκλήρωμένη προσωπικότητα, πού χωρὶς αὐτὴν δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ «σεξολογία».

Ἄς ἔλθω ὅμως καὶ στὸν τοπογραφικὸ χάρτη. Λοιπὸν, εἶναι ἕνας χάρτης Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ὅπως κάθε ἄλλος. Στὴ θέση ὅμως τοῦ ὑπομνήματος, ὅπου συνήθως ἐξηγοῦνται τὰ διάφορα σημεῖα, εἶναι ἡ κλίμαξ κλπ., ὑπάρχουν καὶ «ἔνωμα καὶ ὑποδείξεις» τῆς «Ἑλληνικῆς χαρτογραφίας». Ἐκεῖ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης διαβάσει τὸ ἐξῆς.. χαρτογραφικόν: «Διώξατε τὴν σεμνοτυφίαν καὶ διδάξατε... τὴν σχέσιν τῶν φύλλων» (sic) κλπ. κλπ. Ὁ τοπογραφικὸς χάρτης ἔλυσε τὸ πρόβλημα!

Δὲν εἶναι χαριτωμένο:

Κι' ἄς τελειώσωμε μὲ μιὰ κάθαρση. Θὰ μᾶς τὴν δώσῃ σεβαστὴ διεθνῆς προσωπικότης, ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Καναδά ὁ Mackenzie King. Ἡ δύναμή του, ἡ ἐπιβολή του, τὸ κύρος του ξεπερνῶν τὴν διεθνῆ δυναμικότητα τῆς χώρας του—χώρας, πρέπει νὰ τοισθῇ, ἀληθινὰ πολιτισμένης—καὶ προβάλλει στὴ διεθνή σκηνὴ μὲ ξεχωριστὴ ἐπιβλητικότητα. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν μεγάλον, ἀλήθεια, αὐτὸν ἄνθρωπο. Παίρνω, στὴν τύχη, ἕνα ἄρθρο τοῦ Stanley High, δημοσιευμένο στὸ Readers Digest. Διαβάσωμε ἐκεῖ:

«Πέρα πολλὰ Κυριακάτικα βραδυνὰ βρίσκουν τὸν King στὴ θέση του, στὴν Πρεσβυτεριανὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, στὴν Ottawa. Ἡ πρῶνὴ ἀκολουθία εἶναι, ἐπίσης, ἡ συνήθειά του. Ἡ προσευχή... ὁ κανὼνας στὸ γεῦμα του. Στὸ σπίτι του, ἢ στὸ ταξίδι, διαβάσει τούλάχιστο ἕνα κεφάλαιο ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφὴ κάθε μέρα.

Ὅχι! ὁ πολιτισμὸς δὲν θὰ πεθάνῃ! θὰ ζήσῃ!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἄγαπητές μου «'Ακτίνες»

Καὶ ἀπὸ τὰ γράμματα πού ἔστειλαν ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀπὸ διάφορα σχόλια πού εἶδα ἢ ἀκουσα, βλέπω, πὼς τὸ ἄρθρο μου «Χριστιανισμὸς καὶ πολιτικὴ», πού δημοσιεύθηκε στὸ περασμένο φύλλο, ἐπροκάλεσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις ἀνεπιφύλακτις συμφωνίας, καὶ ἀντιρροήσεις καὶ ἀπὸ μέρους Χριστιανῶν, πού δὲν θάβηλον νὰ θυσίασαν τὸ ὄνειρο ἐνὸς χριστιανικοῦ κόμματος, προωθούμενου νὰ βάλῃ ἐλὸς στὰ δευτὰ τοῦ τόλου. Τὸ καταλαβαίνω πὼς θὰ ὑπάρχουν τέτοιες ἀντιλογίες, σὲ θέμα, μάλιστα, πού σηκώνει συζήτηση ἀπὸ χριστιανικὴ πλευρὰ καὶ ἀναγνωρίζω τὴν καλὴ προαίρεση πού ἐμπνέει τὶς ἀντιρροήσεις καὶ διαμαρτυρίες. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση μοῦ ἔκαμε τὸ γράμμα ἐνὸς ἐπιστήμονος ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη—τὶ κρίμα, πού ἡ ἐκτασὴ του δὲν ἐπιτρέπει νὰ δημοσιευθῇ—πού, μὲ ἀληθινὰ χριστιανικὸ πόνο, μὰ χωρὶς νὰ μὲ ἔχη καταλάβει, διαμαρτυρεῖται γιὰ τὴν ἀποψη μου, νομίζοντας πὼς αὐτὴ ἡ ἀποψη ὀδηγεῖ στὴν ἀδράνεια. Ἡ σκέψη αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ βῆσι τῆς διαφωνίας καὶ στὸν ἀναγνώστη αὐτὸν καὶ σ' ἄλλους, πού τοὺς νοιώθω τόσο κοντὰ μᾶς, ὥστε δὲν θέλω νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὴν ἰδέα, νὰ δώσω, ἔστω καὶ σὲ δύο γράμματα, μιὰ δυνατότητα νὰ ἐννοηθοῦμε καλύτερα. Λοιπὸν: Τὸ λάθος, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι, πὼς ταυτίζομε τὸ «χριστιανικὸ κόμμα» μὲ τὴν ἐνεργὸ καὶ ὀργανωμένη ἐπίδραση τῶν χριστιανῶν στὴ σημερινὴ κοινωνία. Τὸ δεῦτερο δὲν προϋποθέτει τὸ πρῶτο. Τὸ πρῶτο θέτει σὲ κίνδυνο τὸ δεῦτερο. Μιὰ ὀργανωμένη χριστιανικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γίνῃ, δὲν χρειάζεται καθόλου νὰ ἀνακατευθῇ στοὺς κινδύνους καὶ τὶς κακοτοπιὰς τοῦ πολιτικοῦ κόμματος. Ἀρνούμαστε, λοιπὸν, τὸ κόμμα, ὄχι γιὰ νὰ ἐμποδίσωμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ διασφαλίσωμε τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα. Ὅτι χριστιανὸς θὰ πῆ ἀγωνιστῆς—μὰ ποῖος μπορεῖ νὰ τὸ ἀρνήθῃ; Ὅτι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ δεῖξουν περὶ ζωντανὰ τὴν ἐνότητά τους, στὴν εὐεργετικὴ δράσιν τους μέσα στὴ σημερινὴ κοινωνία—μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἀμετάβλητο motto τῶν «'Ακτίνων»;

Μοῦ φαίνεται, ὅμως, πὼς ἡ δυσκολία στὴν συνεννόησιν ὀφείλεται καὶ στὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ προσπάθεια γιὰ τὴ σύγχρονη κοινωνία, γιὰ τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν, εἶναι ἀκόμα στὸν τόπο μᾶς πρόγραμμα καὶ λιγώτερο πραγματικότητα. Μὰ βλέπω τὴν πραγματικότητα πού σιγά-σιγά ἀπλώνεται. Καὶ βλέπω, ἔτσι, νὰ ἐρ-

(*) E. H. Cotton: Has Science discovered God? New York 1931.

χειται ἢ ἐξηγήσῃ ἐκείνων, πού, πῶς τὰ θέλε-
τε, δὲν ἐξηγοῦνται μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ «ἐν
δυνάμει».

Μὲ ἀγάπη
Π. Μελίτης

Η ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Ἐγαπητές «Ἀκτινές»

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς θὰ κριθῆ ἀπὸ μιὰ
εἰδικότερη σχολιά (Χριστιανισμὸς καὶ πολι-
τικὴ) ἢ πρόσφατη μεγάλη ἐπιτυχία τῆς χρι-
στιανικῆς πολιτικῆς παρατάξεως τῆς Γαλλίας,
ποῦ χαρακτηρίστηκε σὰν τὸ «γεγονός» τῶν
Γαλλικῶν ἐκλογῶν, ὑπάρχει ὁμοῦ καὶ ἡ γενι-
κότερη ἀποψη τοῦ ζητήματος, ποῦ εἶναι κι' ἡ
πιο σημαντικὴ. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ, ἡ ἀπροσ-
δόκητη γιὰ πολλοὺς, δὲν εἶναι ὡστόσο ἓνα τυ-
χαῖο καὶ ἀνεξήγητο γεγονός. Εἶναι καρπὸς τῆς
ἀκούραστης ἐκείνης κι' ἐντατικῆς ἐργασίας,
ποῦ ἔκαμαν ἑκατοντάδες ὀλόκληρες χριστιανοὶ
λογοτέχνες, δημοσιογράφοι, διανοούμενοι κά-
θε κλάδου, ὅλοι αὐτοὶ οἱ χριστιανοὶ ἐργάτες
τοῦ πνεύματος, ποῦ παρουσιάσανε στὴ Γαλλία,
στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, αὐτὸ ποῦ ὀνο-
μάστηκε Χριστιανικὴ Ἀναγέννηση τῆς Γαλ-
λίας.

Ὅταν στὰ 1939 ἔβγαίνε στὴ δημοσιότητα ἡ
τρίτομη «Ἀνθολογία τῆς Χριστιανικῆς Ἀνα-
γεννήσεως» τοῦ Louis Chaigne, ὁ Claudel
προλογίζοντας ἔγραφε πῶς σήμερα στὴ Γαλ-
λία τὰ σκῆπτρα τῆς λογοτεχνίας τὰ κρατοῦν
οἱ χριστιανοὶ. Νὰ λοιπὸν ποῦ ἀποδεικνύεται
ὅτι αὐτὰ δὲν ἦσαν λόγια. Αὐτὴ ἡ προτίμηση
ποῦ ἔδειξαν ἑκατομμύρια Γάλλων ψηφοφόρων,
μόνο ἐπιφανειακά μορεῖ νὰ χαρακτηριστῆ
σὰν μιὰ ἀπλὴ πολιτικὴ ἐπιτυχία. Στὴν πραγ-
ματικότητα, εἶναι ἡ νίκη τοῦ χριστιανικοῦ
τύπου, τοῦ χριστιανικοῦ βιβλίου, τοῦ χριστι-
ανοῦ οικογενειακοῦ ποῦ δούλεψε γιὰ τὸ καλὸ
σχολεῖο, τοῦ χριστιανικοῦ κλήρου, ποῦ τόσα
χρόνια ἀντιμετώπισε τὴ σκληρὴ καταδρομὴ
ἐνὸς ἐπίσημου ἀθρησκου κράτους. Εἶναι μιὰ
νίκη, ποῦ ἔρχεται τώρα ν' ἀποδείξῃ πανηγυρι-
κά, πῶς οἱ ἀγῶνες τῶν μεγάλων διανοουμένων,
ἐνὸς Péguy, ἐνὸς Blocy, ἐνὸς Ἐρνέστου Ψυ-
ζόρη, ἐνὸς Jammes, ἐνὸς Pierre l' Ermitte,
ἐνὸς Mauriac, ἐνὸς Maritain, καὶ τόσων ἄλ-
λων, κι' ἀπάνω ἀπ' ὅλους ἐνὸς Paul Claudel,
ποῦ πενήντα τόσα χρόνια γράφουν, μιλᾶνε, μά-
χονται γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ κόσμου στὸ
Χριστό, οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ καὶ οἱ κόποι δὲν πῆ-
γαν χαμένοι!

Βρισκόμαστε ἀραγε στὴν ἀρχὴ μιᾶς ἀναδη-
μιουργίας τῆς Γαλλίας; Δὲν μορεῖ κανεὶς νὰ
προφητεύσῃ. Ἐνα ὁμοῦ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο:
πῶς ἂν γίνῃ αὐτό, ἡ Γαλλία θὰ τὸ χρωστάῃ
ἐξ ὀλοκλήρου στὸν Χριστιανισμό.

Μὲ ἀγάπη
Γ. Βερίτης

Ο LAPLACE ΩΣ ΠΙΣΤΟΣ

Α) Μία ἀπορία.

Κύριε Διευθυντά,

Μὲ πολλὴ προσοχὴ διάβασα στὸ προτελευ-
ταῖο τεῦχος σας τὴν ἀνάλυση τοῦ βιβλίου τοῦ
Sir H. Spencer Jones, The Royal Obser-
vatory of Greenwich, μὲ τίτλο «Ἐννέα ἐρ-
γάτια τῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ». Καὶ μὲ
θαυμασμὸ στάθηνκα μπρὸς στὶς μορφές αὐτές
ποῦ ὑπῆρξαν ἐργάτες τῆς ἀλήθειας τοῦ ἀν-
θρωπίνου πνεύματος μὰ σύγχρονα καὶ ὑπερ-
ρέτες τῆς μόνης Ἀλήθειας.

Ὁμολογῶ ὁμοῦ, ὅτι διάβασα καὶ κάτι ποῦ
μ' ἔκανε νὰ δοκιμᾶσω κάποια ἐκπλήξη. Ὁ
ἀξιώτιμος ἀρθρογράφος σας γράφει πῶς «ὅλοι
οἱ πραγματικοὶ γίγαντες τῆς ἐπιστήμης ὑπῆρ-
ξαν συγχρόνως καὶ εὐσεβεῖς ὁμολογηταὶ τῆς
εἰς Θεὸν πίστεως καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας».
Αὐτὴ βέβαια ἡ φράσις δὲν μὲ ἐκπλήττει, γι-
ατί σήμερα πιά μόνο ἡμιμαθεῖς καὶ ἀσυγχρό-
νιστοι μποροῦν νὰ ἰσχυρισθῶν τὸ ἀντίθετο.
Ἄλλὰ, εὐθύς πιο κάτω, εἶδα ἀναφερόμενο με-
ταξὺ ἐπιστημόνων πιστῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ
Laplace. Μὰ τί λοιπόν; Ἐγίνε καὶ ὁ La-
place πιστός; Ἡ μήπως ἀγνοεῖτε τὴ βαθειὰ
τοῦ ἀρνῆσι; Καὶ ξεχνᾶτε τὸ ἐπεισόδιό μὲ τὸν
Ναπολέοντα; Πῶς ὅταν παρουσίασε στὸ στρα-
τηγὸ τὸ ἔργο του Exposition du système
du monde καὶ αὐτὸς τοῦ εἶπε πῶς «οὐδαμῶς
εὐρε τὸ ὄνομα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) οὐδ' ἐφ' ἄ-
παξ», ὁ Laplace ἀπήντησε: «Πολίτα πρῶτε
Ἔπατε, δὲν ἔλαβον ἀνάγκην τῆς ὑποθέσεως
ταύτης». Πῶς λοιπὸν τώρα βρίσκεται μεταξὺ
τῶν πιστῶν ἐπιστημόνων ὁ Laplace;

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μένει μιὰ ἀπορία.

Μὲ ἐκτίμησιν
Λεων. Κόνστα;

Β) Ἡ ἀπάντησις.

Ἐγαπηταὶ «Ἀκτινές»

Τὴν ἀπάντησιν πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας, ἡ
ὁποία διατυπώται εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ.
Λ. Κόνστα, σχετικῶς πρὸς τὰς περὶ ὑπάρ-
ξεως Θεοῦ δοξολογίας τοῦ Laplace μᾶς τὴν
δίδει ὁ διάσημος γάλλος ἀστρονόμος καὶ ἀκα-
δημαϊκὸς H. Faye, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ συγγράμ-
ματι αὐτοῦ «Sur l' origine du monde» (4e
éd. 1907, p. 129) ἀφηγοῦμενος τὸ ὑπὸ τοῦ
ἐπιστολογράφου μνημονεύμενον γνωστὸν ἀ-
νέκδοτον λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Laplace οὐδέποτε εἶπε τοῦτο. Ἰδοῦ,
κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ ἀλήθεια. Ὁ Νεύτων,
νομίζων ὅτι αἱ αἰωναὶ ἀνωμαλῖαι τῶν ὀπι-
ων εἶχε διατυπώσει τὴν θεωρίαν, θὰ κατέλη-
γον σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸ νὰ καταστρέφουν
τὸ ἡλιακὸν σύστημα, εἶπεν εἰς κάποιον σημείον,

ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ παρεμβαιήν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διὰ νὰ θεραπεύῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ ἐπανορθώῃ κατὰ τινα τρόπον τὸ σύστημα τοῦτο. Αὕτη εἶναι μίᾶ ἀπλὴ ὑπὸ θεοῖς προαθεΐα ὑπὸ τοῦ Νεῦτωνος συνεπιθεῖ ἀτελοῦς γνώσεως τῶν συνθηκῶν εὐσταθείας τοῦ μικροῦ μας κόσμου. Ἡ ἐπιστήμη τότε δὲν εἶχεν ἐπιτελέσει τοιαύτας προόδους, ὥστε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ καταστήσῃ καταφανεῖς τὰς συνθήκας ταύτας.

Ἄλλ' ὁ Laplace, ὅστις τὰς εἶχεν ἀνακαλύψει διὰ βοθείας μαθηματικῆς ἀναλύσεως, ἦτο εἰς θέσιν καὶ ἔφερε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸν πρῶτον Ὑπατιον, ὅτι ὁ Νεῦτων ἐσφαλμένως ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ ἐπανορθώσῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ μηχανὴ τοῦ κόσμου, ἐνῶ αὐτὸς, ὁ Laplace, δὲν εἶχε λάβει ἀνάγκην τοιαύτης τιμῆς ὑποθέσεως. Ὡστε ὁ Laplace, συμπεραίνει ὁ Faye, δὲν ἐξαπατήσῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ὡς ὑπόθεσιν, ἀλλὰ τὴν καθ' ὠρισμένην στιγμὴν ἄμεσον ἐπέμβασίν του».

Συμπληρῶν τὰ ἀνωτέρω ὁ Faye ἐν ὑποσημειώσει, προσεῖπεί ὅτι, ὅταν ὁ Laplace ἔμαθεν, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτι τὸ περιήγητον ἀνέκδοτον θὰ ἐδημοσιεύετο εἰς μίαν βιογραφικὴν συλλογὴν, ἀποδοκιμάζων διαφερόδη τὴν ἀποδοχθεῖσαν εἰς αὐτὸν κατηγορίαν, παρεκάλεσε τὸν Arago, Διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῶν Παρισίων, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ἐκδότην ὅπως μὴ δημοσιευθῇ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο. Ὅντως ἡ ἔκδοσις τὸ ἀνέκδοτον νὰ ἐξηγηθῇ ἢ, ὅπερ τὸ ἀπλούστερον, νὰ μὴ δημοσιευθῇ. Ἀτυχῶς ὁμως τοῦτο οὔτε ἐξηγήθη, οὔτε ἀπεσιωπήθη.

Ἐν τέλει, ὁ Faye, ἐπάγεται περὶ τοῦ Laplace, ὅτι ὁ μέγας οὗτος γάλλος σοφός, ὅπως πολλοὶ συγγραφεῖς τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος, ἔφερε πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἡσυχαιότητα μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου, οὐδέποτε ὁμως ἐδίδασκε τὴν ἀθεΐαν. Ἀλλὰ τότε πῶς ἐξηγεῖται ἡ τοιαύτη διαφύμισις τοῦ Laplace ὡς ἀθεοῦ; Τὸ πρῶγμα εἶναι ἀπλοῦν. Ἀσφαλῶς ἡ ἀντιθηροσκευτικὴ καὶ ἀντιχριστιανικὴ προπαγάνδα, ἡ ὁποία ἐγένετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, ὑπὸ τῶν γόλλων ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ἐμεγαλοποίησε καὶ διεστρέψε τὰ γεγονότα καὶ ἔπλασε τὸν περὶ ἀθεΐας μύθον εἰς βῆρος τοῦ ἐπιφανοῦς ἀστρῶν μου. Ὁ Laplace, δὲν ἦτο ἀθεός. Τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς πρὸς τὸν υἱὸν του: «Παρακαλῶ τὸν Θεόν, τοῦ ἔγραφε, νὰ σὲ διαφυλάτῃ ἐν τῇ ζωῇ σου ἔξο Τον πάντοτε παρόντα εἰς τὸν νοῦν σου, ὅπως τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου». Ὁ Laplace εἶχε καὶ χριστιανικὸν τέλος. Τοῦτο δύνата κανεῖς νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ ἐπίσημα κείμενα, τὰ ὁποῖα καταχωροῦνται εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ A. d' Alès, Dictionnaire Apologétique, tome II, Paris 1924, p. 1819.

Φιλικότατα
Στ. Π.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΙΣΤΗ

Κύριε Διευθυντά,

Διαβάζοντας πρὶν τρία περίπου χρόνια γιὰ πρώτη φορὰ τὸ περιοδικὸ σας ἐννοιῶσα πῶς μέσα σ' αὐτὸ βρισκοῦνταν κάτι καινούργιο γιὰ μένα, κάτι ξεχωριστό, κάτι ἀνώτερο. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐνοιῶθα ἕνα μεγάλο κενὸ νὰ πλημμυρίξῃ τὴν ψυχὴ μου. Ἡ ζωὴ, ποῦ ἀπὸ μικρός εἶχα ἀκολουθήσει, μ' εἶχε κάνει νὰ τὰ βλέπω ὅλα μαῦρα καὶ σκοτεινά. Τὸ διάβασμα ὁμως τοῦ περιοδικοῦ σας ἄρχισε νὰ φωτίξῃ μ' ἕνα παρᾶξενο φῶς τὸν ψυχικὸ μου κόσμον. Ἔτσι, σιγά-σιγά, ἐξακολουθώντας τὴ μελέτη τῶν «Ακτιῶν», δὲν ἄργησα νὰ νοιώσω, πῶς μέσα στὶς γραμμὲς τους βρισκοῦνταν χαραγμένο τὸ μόνο γερὸ θεμέλιο γιὰ μίᾶ πραγματικὰ ἀνώτερη ἀνθρώπινη ζωὴ. Δὲν ἄργησα νὰ νοιώσω πῶς μονάχα ἡ πίστις ἦταν ἐκείνη, ποῦ θὰ μοῦ χάριζε μίαν ἀναλλοίωτη χαρὰ καὶ εὐτυχία. Κι' ὁμως δὲν εἶχα τότε τὸ θάρρος ν' ἀκολουθήσω τὸ δρόμον αὐτό. Μία τρομερὴ πλάνη μὲ κρατοῦσε μακριὰ ἀπ' τὸ δρόμον τῆς χαρούμενης ζωῆς. Νόμιζα, πῶς ἦταν ἀδύνατον γιὰ ἕνα σύγχρονον ἄνθρωπον, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ ἕναν νέον, ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμον τῆς πίστεως. Ἡ ζωὴ τῆς γύρω μου κοινωνίας, καὶ ἰδιαίτερα τῶν νέων, ποῦ κάθε ἄλλο ἦταν παρὰ χριστιανικὴ, ἐνίσχυε ἀκόμα μέσα μου τὴν καταστρεπτικὴν κα' ὀλέθρια αὐτὴ πλάνη. Ἔτσι γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ ζοῦσα μέσα σὲ μίᾶ τρομερὴ ἀμφιβολία. Ἐβλεπα νὰ ξανοίγεται μπροστά μου ὁ δρόμος τοῦ λυτρωμοῦ καὶ τῆς χαρᾶς κι' ὁμως δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ τὸν ἀκολουθήσω, ὅπου κάποιον ἀπόγευμα ὠδηγήθηκα σὲ μίᾶ συζήτηση χριστιανῶν φοιτητῶν. Μὲ λαχτάρα ἀντίκρινα τότε νέους, καὶ ἰδίως φοιτητὰς, ν' ἀκολουθοῦν τὸ δρόμον ποῦ χαράζει ἡ πίστις. Ὁ διαταγμὸς δὲν εἶχε πιά καμμία θέσιν στὴν ψυχὴ μου. Καὶ πραγματικὰ δὲ δίστασα περισσότερο. Τοὺς ἀκολούθησα ὁμῶς μὲ τὴ βεβαιότητα πῶς κοντὰ τους, μέσα στὸ φωτισμένο αὐτὸ δρόμον, θάβρισκα τὴν πραγματικὴν χαρὰ, τὴ λύτρωσιν ἀπ' τὸν κατῶτερον ἑαυτὸ μου, τὸ θεμέλιο τὸ γερὸ καὶ ἀσάλευτον γιὰ νὰ στηρίξω τὴ ζωὴ μου.... Τώρα ἀνάμεσά τους, μπροῦ νὰ πῶ ἀνεπιφύλακτα πῶς βρήκα πάρα πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα περιμένα. Νοιώθω τὸν ἑαυτὸ μου δυνατὸν κα' εὐτυχισμένον, νοιώθω πῶς βρήκα τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς μου μέσα στὴν Πίστιν. Κι' αὐτὸ ἀκριβὸς εἶναι κείνο ποῦ με ὠθησε νὰ σᾶς γράψω σήμερα τὸ γράμμα αὐτό.

Μετὰ τιμῆς

Εὐστάθιος Ἀθ. Ζάχαρης

Φοιτητῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς
Ἀθηνῶν

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

✱ Ὅποιος παρακολουθεῖ τὸ Γαλλικὸ περιοδικὸ μὲ χαρὰ ξαναδύσει τὸ Temps Présent, τὸ γνωστὸ χριστιανικὸ περιοδικὸ πολιτισμικῶν, ποῦ ἔχει πάρει μιὰν ἐξέχουσα θέση στὸν Γαλλικὸ περιοδικὸ τύπο. Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ξέριε καὶ ὀργανώθη ἔρρευσε πάνω σὲ θέματα, ποῦ καθρεφτίζουν τὰ προβλήματα τῆς τελευταίας στιγμῆς ἢ σὲ παλιὰ θέματα, αἰώνια καὶ παντοτεινά, ποῦ τὰ ἐμφανίζει στὴν περὶ συγχρονισμένη μορφή τους. Ἔτσι σ' ἓνα τελευταῖο φύλλο, ἀπασχολεῖται τὸ περιοδικὸ μὲ τὸ θέμα τῆς «παρουσίας τοῦ Θεοῦ», ἀπ' ἀφορμὴ τέσσερων καινούργιων γαλλικῶν βιβλίων: Τὸ πέρασμα τοῦ Κυρίου (Le Passage du Seigneur) τοῦ Luc Estang. Τὰ καθήκοντα τοῦ Πνεύματος (Les Devoirs de l'Esprit) τοῦ Claude Aveline. Ὁδοιπορικὸ ἐξόδιον (Viatique) τοῦ Jean Dietz. Δικαιοσύνη ἢ ἔλεος (Justice ou Charité) τοῦ Joseph Aynard. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ δὲν εἶναι ὅλοι πιστοί· ὅλοι ὅμως ξέρουν νὰ ἀντιμετωπίζουν σοφὰ τὰ μεγάλα, αἰώνια θέματα ποῦ ἀπασχολοῦν τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Ἔτσι ἡ «παρουσία τοῦ Θεοῦ», θέμα ποῦ, γιὰ τὴν Δύση, θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς ἀπασχολοῦσε μόνο τὴ θεωμιστικὴ φιλοσοφία, ξαναπαίρνει τὴ γραμμὴ ποῦ πρέπει νὰ πάρη στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν, ὅχι περὶ τούτης ἢ ἐκείνης τῆς καταστραμμένης χώρας, ἀλλὰ ὁλόκληρου τοῦ πολιτισμοῦ.

✱ Οἱ Γάλλοι—ποῦ τοὺς νομίζαμε, ἀπὸ περασμένες γενεές, συνειδησμένους σ' αὐτὰ—δὲν μποροῦν, τέλος πάντων, νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὸ ρυπαρογράφημα καὶ συνεχίζουν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κάθαρσιν τῆς λογοτεχνίας. Ἔτσι ἡ γαλλικὴ λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρησις Les Lettres Françaises διαμαρτύρεται σὲ μιὰ βιβλιοκρισίᾳ γιὰ ἓνα μυθιστόρημα, ποῦ τὸ ἔγραψε μάλιστα μιὰ κυρία, μυθιστόρημα ποῦ χαρακτηρίζεται «ρεαλιστικὸ» στὴν ἑλληνικὴ, «πορνογραφικὸ» στὴ γαλλικὴ. Ὁ κριτικὸς ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ποῦ ἀνίηκει σ' ἓνα ἐπληρωμένον περὶ εἶδος, γεμάτο ἀπὸ βρωμερότητες, καὶ τὸ χαρακτηρίζει ὡς βιβλίον ἀπ' αὐτὰ ποῦ θὰ μᾶς ἀτίμαζαν στὸ ἐξωτερικὸ, ἂν δὲν ἤξερε, ὅτι πρόκειται γιὰ ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις. Καὶ συνεχίζει αὐτολεξεῖ ὁ κριτικὸς: «Δὲν θὰ μιλούσαμε γι' αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα, ἂν δὲν θέλαμε νὰ τὸ καταγγεῖλωμε ὡς ἀληθινὴ ὕβρις στὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὸν ἠθικὸ κανὼνα ποῦ ὀρέπεται νὰ ὀδηγοῦν τὰ σημερινὰ γράμματα».

Καὶ ὅμως... δὲν τὸ διαβάσαμε τὸ βιβλίον αὐτό, μὰ φοβούμεσθε πῶς, μπροστὰ σὲ κάτι καινούργια δικά μας... μὰ εὐτυχῶς δὲν τὰ διαβάζουν αὐτὰ οἱ Γάλλοι κριτικοί.

✱ Τὰ Nouvelles Littéraires ἀφιερώνουν

τὴν κυρία βιβλιοκρισίᾳ ἐνὸς φύλλου τῶν (στὴν ἐπικεφαλίδᾳ le livre de la semaine) γιὰ νὰ παρουσιάσουν ἓνα μεγάλο, ἀληθινά, βιβλίον, ἓνα τελευταῖον βιβλίον τοῦ Claudel Poèmes et Paroles durant la guerre de Trente ans. «Τριακοσαετὴ πόλεμος» θεωροῦν μερικοὶ συγγραφεῖς στὴ Γαλλία (ἀπὸ τὸν Giraudoux) τὸν ἓνα πόλεμον 1914-1945. Ὁ Claudel μάζεψε στὸ νέο του βιβλίον τὴν πνευματικὴν του παραγωγή στὸ τριαντάχρονον αὐτὸ διάστημα τοῦ πόνου καὶ τῆς δημιουργίας. Καὶ ὁ Claudel ἔζησε τὸν πόνον τοῦ ὀλεθρίου πολέμου· δὲν ἦταν τῆς «φυγῆς» ὁπαδός. Μὰ τὸν ἔζησε ὡς πιστός, ὡς χριστιανός. Ἔτσι τὸ βιβλίον του, κοσμικὸ καὶ χριστιανικὸ μαζύ, δείγμα τοῦ ἀληθινοῦ ρεαλισμοῦ, ἐξαιρεται ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν κριτικὴν, ὡς ἓνα ἀντικαθρέφτισμα εὐγενικῆς καὶ ἡρωικῆς ζωῆς στὰ χρόνια τοῦ πόνου καὶ τῆς δοκιμασίας.

✱ Ὁ καθηγητὴς τοῦ γαλλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας στὸ ἀμερικανικὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πενσυλβανίας Emile Caillet σ' ἓνα βιβλίον του ποῦ κυκλοφόρησε γιὰ τὸν Πασκάλ (The Clue to Pascal) λέει ὅτι τοῦ ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωσις ὁ τεράστιος ρόλος, ποῦ ἔπαιξε ἡ Γραφή στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον ἐνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν.

✱ Μεγάλῃ ἐντύπωσις ἔκαμε μιὰ διάλεξις τοῦ κοσμητοροῦ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς καὶ καθηγητοῦ τοῦ Congrès Cristl College τοῦ Καϊμπριτζ γιὰ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμη στὴ τὴ σύγχρονη σκέψιν. Ἦταν ἓνα βήμα γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς ἱατρικῆς στὴν ἀληθινὴν θέση, δηλαδὴ στὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὡς ἐπιστήμης. Γιατὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι τέχνη, ὅπως τὴν εἶχαν κάτανθησι, ἀλλὰ πνευματικὴ δημιουργία, ποῦ ἔχει ὡς ὑποκείμενὸ τὴν τὸν σύνολον ψυχοφυσικὸν ἄνθρωπον.

✱ Ὁ καθηγητὴς Joseph L. Hromadka, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας, ἐξέδωσε τὴν περασμένη ἀνοιξὴ ἓνα πολὺ ἑνδιαφέρον βιβλίον μὲ τίτλον «Κρίσις καὶ Ἀνάστασις» (Doom and Resurrection). Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Hromadka κάνει ἀνάλυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Ντσοτογέφσκη, τοῦ Μάζαρυκ, τοῦ Ράντλ καὶ τοῦ Κάρλ Μπαρτ. Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶχε διωχθῆ ἀπὸ τὸν χιτλερισμὸν, ἐξουτίας τοῦ καθάρου καὶ ἀγνοῦ πνευματικοῦ του προσανατολισμοῦ. Αὐτὴ τὴν ξεκάρθην πνευματικὴν γραμμὴν, μὲ πλοῦτον ὕλικον, βαθύτητα μελέτης καὶ συνέπειαν στοχασμοῦ βλέπει ὁ ἀναγνώστης στὸ βιβλίον, ποῦ τὸ συμπέρασμα του ἓνα εἶναι: Ἡ σημερινὴ ἀπασθάλωσις αἰτία ἔχει τὴν ἀπασθασίαν. Κι' ἡ σωτηρία μιὰ εἶναι: Ἡ ἐπιστροφή.

✱ Οἱ Times τοῦ Λονδίνου ἀνήγγειλαν ὅτι μιὰ μεγάλῃ ἐπιτροπῇ, ποῦ τὴν ἀποτελοῦσαν ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐλευθέρων Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Ἐπιτροπῶν καὶ τῆς Παναγγλικῆς Ἐνώσεως τῶν Διδασκάλων,

υπέβαλε την έκθεσή της σχετικά με τη θρησκευτική διδασκαλία στα σχολεία. Προλογίζοντας την έκθεση αυτή η Παναγλική Ένωση των Διδασκάλων γράφει, ότι τρεις σκέψεις τους καθύβησαν στη σύνταξη της έκθέσεως. Πρώτο, η ανάγκη να γνωρίσει κάθε αγγλόπουλο την Άγία Γραφή. Δεύτερο, η ανάγκη να βασίζεται η ήθικη και η πνευματική διαπαιδαγώγηση των παιδιών στις αρχές και στις βάσεις του Χριστιανισμού. Και τρίτο, το ότι ο Χριστιανισμός πρέπει να έπηρεάζει τη ζωή των ανθρώπων, τις κοινωνικές συνθήκες της χώρας και την εξέλιξη του Δυτικού πολιτισμού.

Τὸν περασμένο Μάρτιο τὸ εἰδικὸ Συμβούλιο γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τῶν Σχολείων στὴν Ἀγγλία δημοσίευσε τὴν έκθεσή του, ποὺ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ θὰ ἀξίζε νὰ μελετηθῆ κι' ἀπ' τοὺς δικούς μας ἐκπαιδευτικούς. Φθάνει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐκεῖ μέσα ὑπάρχει ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἐκπαίδευση πρέπει νὰ ἔχη πέρα γιὰ πέρα χριστιανικὸ χαρακτήρα.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ Spectator τοῦ Λονδίνου ἐδημοσιεύθηκε ἕνα ἄρθρο γιὰ τὴν Γερμανικὴ Ἐκκλησία, ὅπου ὑπάρχουν πολλὲς ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τοὺς διωγμοὺς ποὺ ὑπέστησαν ἀπ' τοὺς χιτλερικούς ὅσοι χριστιανοὶ θέλησαν νὰ μείνουν σταθεροὶ στὴν πίστη τους καὶ γιὰ τὴν κατάσταση, ποὺ ἐμφανίζεται τώρα. Τὸ πῶς ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι γενικὰ εἶναι αἰσθητὴ ἡ συναίσθηση τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν καὶ ὅτι οἱ γερμανοὶ, ἀποκαμμένοι καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ, καταφεύγουν στὴν Ἐκκλησία, γερμίζοντας τοὺς ναοὺς. Χριστιανοὶ ποὺ διακρίθηκαν γιὰ τὴν ἀντίστασή τους κατὰ τοῦ Ναζισμού φρονοῦν ὅτι τώρα εἶναι μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ νὰ ἐργασθῆ γιὰ τὴ χριστιανικὴ διαφώτιση τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ποὺ ἀμάρτησε τόσο πολὺ.

Ἄπειρα εἶναι τὰ δημοσιεύματα, ποὺ ἐμφανίζονται σὲ ξένα περιοδικὰ, ἐφημερίδες ἢ καὶ σὲ αὐτοτελῆ βιβλία σχετικά μὲ τὶς υπηρεσίες, πῶς προσέφεραν στοὺς στρατιώτες οἱ στρατιωτικοὶ ἱερεῖς. Τὰ πῶς πολλὰ ἀναφέρονται σὲ πράξεις ἐξαιρετικῆς αὐτοθυσίας. Ἡ Saturday Evening Post σ' ἕνα μακρὸ ἄρθρο ἀνέφερε γιὰ ἕνα πάστορα, ποὺ ἔχασε τὸ πόδι του στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ ποὺ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔπαυσε νὰ προσφέρει τὶς υπηρεσίες του. Τὸ Time μιλά γιὰ ἕνδεκα ἱεραποστόλους, ποὺ γιὰ χάρι ἄλλων χριστιανῶν ἔμειναν προσφέροντας κορυφὰ τὶς υπηρεσίες τους σ' ἕνα νησί τῶν Φιλιππίνων, μέχρι ποὺ οἱ Ἰάπωνες τοὺς ἀνακάλυψαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὅλους. Τὸ Reader's Digest ἀναδημοσιεύει τὴν ἀφήγηση γιὰ τὸν ἠρωϊκὸ θάνατο μερικῶν ἱερωμένων, ποὺ, ταξιδεύοντας μ' ἕνα πλοῖο ποὺ τორπιλλίστηκε, βοήθησαν πρῶτα ὅλους τοὺς ἐπιβάτες νὰ μπουῖν στις βάρκες, ὅ-

στερα δέ, ὅταν χρειάστηκαν ἀκόμα μερικὰ σωσίδια καὶ δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα, ἔδωσαν κι' ἔδωσαν τὰ δικά τους.

Στὴ Συρία καὶ στὸ Λίβανος, στὶς 16 Μαρτίου 1942, ἀπὸ δέκα φοιτητὰς ἰδρύθηκε ἡ «Κίνηση τῆς Ὁρθοδόξου Νεότητος» (Mouvement de la Jeunesse Orthodoxe). Ἡ Κίνηση ὁμως ἀναπτύχθηκε γρήγορα καὶ περιλαμβάνει σήμερα περισσότερα ἀπὸ 1000 μέλη. Γιὰ σκοπὸ τῆς ἔχει τὸ ξαναζωτάνεμα τῆς θρησκευτικῆς, ἠθικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς στὴ Συρία, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ δίκαια ἐπίλυση τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ ζητᾷ τὴ συνεργασία καὶ ἄλλων ὁμοφρόνων ὁμάδων.

Ἡ Δημογραφικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ἀγγλίας δημοσίευσε πολὺ ἐνδιαφέρουσες στατιστικὲς πάνω στὴν κίνηση τοῦ πληθυσμοῦ στὴν Ἀγγλία. Τὸ πῶς ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι οἱ γεννήσεις, ἐνῶ τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο ἔτος τοὺ πολλῶν ἐμφανίζουν μὴ μείωση, ἀπὸ τὸ 1942 παρουσιάζουν μίαν αἰσθητὴ αὐξηση, ποὺ τὸ 1944 ἔφθασε νὰ εἶναι κατὰ 135 χιλιάδες περισσότερες. Ἀρχισαν ἀρὰ γε νὰ συνέχωνται οἱ λαοὶ στὸ ζήτημα αὐτό;

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Michael Pupin: «Ἀπὸ μετανάστου εἰς ἐφευρέτην». (From Immigrant to Inventor. New York 1945, p. 396).

Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ καθηγητὴς τῆς ἠλεκτρομηχανικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νέας Ὑόρκης Μ. Pupin (*) ἐξιστορεῖ λεπτομερῶς ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του. Περιγράφει τὴν ἐξέλιξίν του ἀπὸ μικρὸ παιδί ποὺ ἔφυγεν ἀπὸ ἕνα χωριὸ τῆς βορείου Σερβίας διὰ νὰ ἀνδειχθῆ κατόπιν εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστεροὺς συγχρόνους ἐπιστήμονας καὶ ἐφευρέτας τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ διακεκριμένος οὗτος ἐρευνητὴς τῶν ἠλεκτρικῶν καὶ μηχανικῶν φαινομένων διηγεῖται ὅλα τὰ περιστατικὰ τοῦ πολυκυμάντου βίου του. Τὴν παιδικὴν καὶ τὴν νεανικὴν του ζωὴν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην ποὺ ἔδειξε πρὸς αὐτὸν ἡ μητέρα του καὶ τὴν ἰδιαιτέραν φροντίδα ποὺ κατέβαλε διὰ νὰ τοῦ μεταδώσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὄχι μόνον ὅταν ἦτο παιδί, ἀλλὰ καὶ κατόπιν ὅταν ὡς φοιτητὴς καὶ ὡς ἐπιστήμων συνεπλήρωνε τὰς σπουδὰς του εἰς διάφορα Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Περιγράφει ἀκόμη τὰς ἐπιστημονικὰς του ἐνασχολήσεις καὶ μελέτας, ὅπως ἐπίσης καὶ τὰς ἐντυπώσεις του

(*) Μελέτη τοῦ καθηγ. Μ. Pupin ὑπὸ τὸν τίτλον «Φυσικὴ δυναμικὴ καὶ πνευματικὴ δυναμικὴ» εἶχε δημοσιευθῆ εἰς τὰς «Ἀκτίνες». (*Ἀκτίνες» τ. 1939, σ. 268-272).

ἀπὸ τὴν ἀναστροφήν του μὲ πολλοὺς διασή-
μοις καθηγητὰς του.

Ὁ ἀναγνώστης τῆς αὐτοβιογραφίας αὐτῆς
τοῦ καθηγητοῦ Purin πληροφορεῖται ἐξαιρε-
τικῶς ἐνδιαφέροντα περιστατικά, σχετικὰ μὲ
τὴν διαμονὴν του καὶ τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ
Cambridge τῆς Ἀγγλίας, κοντὰ εἰς τοὺς δι-
ασήμους καὶ χριστιανούς φυσικομαθητικοὺς
Lord Rayleigh, Stokes κ. ἄ. εἰς τὸ περιώνυ-
μον Trinity College. Καὶ μαζὺ μὲ αὐτοὺς τοὺς
ζῶντας καθηγητὰς, εἶχεν ὡς ὁδηγούς εἰς τὴν
ἐπιστήμην του καὶ τὸν βίον του ἄλλους ἐκλι-
πόντας ἔρευνητάς, ὅπως τὸν Νεύτωνα, τὸν
Faraday, τὸν Maxwell τὰς βιογραφίας τῶν ὁ-
ποίων συνεχῶς ἐμελέτα. Διηγείται τὴν συγκι-
νησὶν ποῦ ἠσθάνθη, ὅταν διὰ πρώτην φοράν
ἀντίκρυσεν τὴν ἱστορικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Trini-
ty College, διότι—ὅπως λέγει—τοῦ ἦλθεν εἰς
τὸν νοῦν ἡ μορφή τοῦ μεγάλου Νεύτωνα, ποῦ
ἐκκλησιάζεται ἐκεῖ πρὸ δύο αἰώνων. Ἐνεθυμήθη
ἀκόμη τὸν διαπρεπῆ φυσικὸν Maxwell ποῦ συ-
χνὰ προσήυχτο ἐκεῖ μῆσα. Καὶ ἡ ἀνάμνησις
τῶν μεγάλων αὐτῶν φυσιογνωμιῶν, τοῦ ἔδιδαν
ἐλπίδας καὶ δύναμιν διὰ τὸ μέλλον.

Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου καταλαμβάνει
ἡ φοιτητικὴ ζωὴ τοῦ Purin εἰς τὸ Βερολί-
νον πλησίον τῶν καθηγητῶν Helmholtz καὶ
Kirchoff, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ σταδιοδρομία
του ὡς ἔρευνητοῦ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Τέλος, μία
σύντομος ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῶν φυσικῶν ἐ-
πιστημῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, τῶν πνευματικῶν
κατευθύνσεων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ
τῶν προβλημάτων ποῦ ἀντιμετωπίζει τὸ Ἐθνι-
κὸν Συμβούλιον Ἐρευνῶν εἰς αὐτὴν, κλείουν
τὴν ὀλην αὐτοβιογραφίαν.

Μέσα εἰς τὰς 396 σελίδας τοῦ ἔργου τού-
του ὁ ἀναγνώστης βλέπει τὴν ἱστορίαν τῶν φ-
σικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ 1880 καὶ ἐντεῦθεν
καὶ τοὺς κόπους ποῦ πρέπει νὰ καταβάλῃ κά-
θε ἐπιστήμων διὰ νὰ προσφέρῃ θετικὰς ὑπε-
ρρεσίας. Ζηρωτάτην ὁμοῦ ἐντύπωσιν προκα-
λεῖ ἡ ζωντανὴ τοῦ καθηγητοῦ Purin χριστιανι-
κὴ πίστις, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν μη-
τέρα του, τὴν ἀνέπτυξε καὶ τὴν ἀνεζωπύρωσε
κατὰ τὰς σπουδὰς του καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν
ἐξαγγέλλῃ τίς τὰ μαθηματὰ του καὶ τὰ βι-
βλία του. Ἡ ἀπλότης μὲ τὴν ὁποίαν ὁ μεγάλ-
ος ἐπιστήμων περιγράφει ὁλόκληρον τὴν ζω-
ήν του εἶναι δεῖγμα τῆς ψυχικῆς ἀνωτερότη-
τος ποῦ τὸν διακρίνει. Δι' αὐτὸ ἡ μελέτη τοῦ
βιβλίου τούτου ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς φοιτητὰς
καὶ γενικῶς τοὺς ἐπιστήμονας εἶναι ἀξιου-
στατος καὶ ἐξαιρετικὰ διδασκτικὴ, ἂν θέλουν
νὰ διαπρέψουν ὡς ἐπιστήμονες καὶ ὡς ἄνθρω-
ποι, νὰ προσφέρουν δὲ κάτι τὸ θετικὸν εἰς τὸν
τόπον μας, τὸν ὁποῖον τόση πνευματικὴ ξηρα-
σία τὸν μαστίζει ἐπὶ ἕνα καὶ πλεόν αἶωνα.

Δ. Κ.

Ἐἰς τὴν ἐπιστήμην ὁρῶνται τὸν πέ-
πλοον (Science lifts the Veil, London

1944). Μέσα εἰς τὸ τεῦχος αὐτὸ καταχωροῦν-
ται 13 ραδιοφωνικαὶ ὁμιλίαι τῶν πλεόν δια-
κεκριμένων ἀγγλων ἐπιστημόνων ὅπως εἶναι οἱ
καθηγηταί: Sir W. Bragg, Sir R. Robinson,
J. Kendall, J. Cockcroft καὶ ἄλλοι, τὰς ὁ-
ποίας μετέδωκαν διὰ τοῦ πομποῦ κατὰ τὰ τε-
λευταία πολεμικὰ ἔτη. Μὲ τὰς ὁμιλίαις αὐτὰς
ἔκαναν περισσότερο γνωστὰ εἰς τὸ πᾶν κοιν-
ὸν τὰ πρόσφατα ἐξαγόμενα τῶν φυσικοχημι-
κῶν ἔρευνῶν γύρω ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τοῦ ἀ-
οράτου μικροκόσμου τῶν μορίων καὶ τῶν ἀτό-
μων τῆς ὕλης. Ἔτσι ἀνεπτύχθησαν πολλὴ ἐνδι-
αφέροντα ζητήματα, ὅπως π. χ. τὸ πρόβλημα
τῶν μικροοργανισμῶν, τὸ ἐργαστήριον τῆς ζω-
ῆς (κύτταρον, χρωματοσώματα, κληρονομικώ-
της), αἱ ἀσθένειαι καὶ οἱ διηθητοὶ λοι, τὰ άτο-
μα καὶ μόρια, τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως
τῆς ζωῆς, τὰ περιέργα φαινόμενα τῶν κοσμι-
κῶν ἀκτίνων κλπ.

Ἄν ἐπιχειροῦσαν Ἕλληνες ἐπιστήμονες νὰ
κάμουν μίαν τοιαύτην ἐκλαίκευσιν τῆς ἐπιστή-
μης ὑπῆρχεν ἡ βεβαιότης—ἔτσι τοῦλάχιστον
μὰς ἐσυνήθισαν μέχρι τώρα—ὅτι θὰ ἔλεγαν
καὶ θὰ ἔγραφαν ὅλας τὰς παραδοξολογίας καὶ
δὲν θὰ εἶχαν τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ἐκθέσουν ἀντι-
κειμενικῶς τὴν σημερινὴν θέσιν τῶν ἐπιστημο-
νικῶν ἔρευνῶν. Οἱ ἀγγλοὶ ὁμοῦ ἐπιστήμονες,
εἰς τὸ τεῦχος αὐτό, ἐκθέτουν πολὺ λεπτὰ καὶ
δυσκόλα ζητήματα, μὲ ἀκρίβειαν, ἀντικειμενι-
κότητα, προσοχήν, εἰλικρίνειαν, χωρὶς νὰ δυσ-
κολευνταὶ καὶ τόνισαν ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχει, τὴν
ἀνικανότητα καὶ ἀδυναμίαν τῆς ἐπιστήμης νὰ
λύσῃ ἢ νὰ δείξῃ τὴν βαθυτέραν οὐσίαν πολ-
λῶν προβλημάτων.

Δ. Κ.

*

Μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔβδομου τόμου, ποῦ μό-
λις πρὶν ἀπὸ λίγο κυκλοφόρησε, τελειοῦν ἕνα
μνημώδες ἔργο τοῦ Δρος Κ. S. Latourette, ἐ-
καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ
τῶν Ἱεραποστολῶν στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ
Yale. Φέρει τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς δι-
αδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ»
(A History of the Expansion of Christia-
nity) καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ τελειωνοντας μὲ τὸν ἔβδομον τόμο
στὶς ἡμέρας μας. Εἶναι ἕνα ἔργο, ποῦ συνδυ-
άζει τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπιστημονικότητα τοῦ
εἰδικοῦ ἔρευνητοῦ καὶ τῆς θερμῆς πίστεως τοῦ χρι-
στιανοῦ, ποῦ μένει ἑκθαμβὸς μπροστὰ στὸ
θαῦμα τῆς ἀκατάλυτης δυναμικότητος τῆς ἁ-
ληθινῆς θρησκείας. Τὸ ὅλο ἔργο εἶχε σχεδια-
σθῆ νὰ περιλάβῃ ἕξ τῶν τόμων, ἀλλὰ ὁ ἕκτος στα-
μάτησε στὸ ἔτος 1910, κι' ἔτσι ἦταν ἀνάγκη,
γιὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἐργασία, νὰ προστεθῇ
καὶ ἔβδομος, ποῦ ἐξιστορεῖ τὴν δρᾶσιν τῶν Ἱ-
εραποστολῶν ὡς τίς ἡμέρας μας. Ἔτσι ὁ με-
λετητὴς τοῦ ἔργου αὐτοῦ μπορεῖ νὰ παρακο-
λουθῆσιν τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν τοῦ Χριστια-
νισμοῦ, ἀπ' τὸ ταπεινὸ ὑπερῶν τῆς Ἱερουσα-
λῆμ ὡς τὴν στιγμὴν ὅπου ἀνέβηκε στὸν ρωμα-
ικὸ αὐτοκρατορικὸ θρόνον καὶ ὕστερα νὰ αἰ-

σθαινή τους αγώνες του για τον έκπολιτισμό των βαρβάρων λαών της Εύρωπης, ύστερα της 'Ασίας, της 'Αφρικής, των νησιών του Ειρηνικού κλπ., αλλά και την προσπάθειά του να προχωρήσει στον έκπολιτισμό των αγρίων «πολιτισμένων» του είκοστου αιώνας.

E.O.

Βιβλία σαν το «Ορθόδοξη πνευματικότητα» (Orthodox Spirituality), που μόλις έκυκλοφόρησε, δείχνουν ποιά ενδιαφέρον και ποιά εκτίμηση έχουν οι ξένοι για το πνευματικό περιεχόμενο της 'Εκκλησίας μας, που πολλοί απ' τους δικούς μας διανοούμενους τόσο λίγο γνωρίζουν και συνεπώς και εκτιμούν. Στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου, πριν εκτεθούν τα στοιχεία που αποτελούν την ουσία της ορθόδοξης πνευματικότητας, ο σ., που θέλει να παραμείνει ανώνυμος, εκθέτει την ιστορική εξέλιξή της. Είναι όμως χαρακτηριστικό, ότι την Βίβλο την θεωρεί ως το πρωταρχικό και ουσιαδέστερο στοιχείο στην εξέλιξη αυτή και την 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία την ονομάζει «βιβλική», γιατί «πάντατε συνέστησε και ενθάρρυνε τη μελέτη του Ιερού βιβλίου».

E.O.

Το «Ανάμεσα ουρανού και γης» (Between Heaven and Earth) είναι από την πένα του Franz Werfel, του γνωστού συγγραφέως του «The Song of Bernadette». Είναι αυτός που τελευταία με δεκατρείς άλλους ονομαστούς ευρωπαίους διανοούμενους, απ' αυτούς που είχαν καταφύγει στην 'Αμερική ύπερβαση τη «Διακήρυξη της Ευρωπαϊκής 'Ανεξαρτησίας», προτεινόντας την ένωση όλων των κρατών της Εύρωπης σε μια 'Ομοσπονδία. Το «ανάμεσα ουρανού και γης» είναι μερικά άρθρα του γύρω απ' το θέμα της φύσεως του ανθρώπου και της αληθινής ευτυχίας του. Το ζήτημα το εξετάζει σαν ποιητής, βλέποντας ότι η ένδραση του καλλιτέχνη χύνει περισσότερο φώς για να σε βοηθήσει να καταλάβεις τον έσωτικό κόσμο του ανθρώπου, απ' όσο μπορούν να δώσουν οι μηχανιστικές αντιλήψεις για τη ζωή. 'Ο υλισμός, ο φασισμός και δ,τι άλλο απαιτεί άφροσύνη και πίστη σε μια μονομερή και σφαλερή αντίληψη της ζωής, λέγει ο σ. είναι άνικα να ικανοποιήσουν τις βαθύτερες ανάγκες της ανθρώπινης ψυχής. 'Η λογική πίστη οδηγεί τον άνθρωπο στο Θεό, που του είναι απαραίτητος για να ζήσει πραγματικά. Το βιβλίο αυτό είναι αξιοσημείωτο, όχι μόνο για τις τόσο ενδιαφέρουσες απόψεις του, αλλά και γιατί ο συγγραφέας του είναι 'Εβραίος, πράγμα που δείχνει ότι μέσα στις τάξεις των διανοούμενων 'Εβραίων άρχισε να σημειώνεται μια στροφή προς την πίστη, που κόβει πνευματικός άνθρωπος πρέπει να την Ι-δῆ με ανάκουφση γιατί μέχρι τώρα οι δια-

νοούμενοι 'Εβραίοι έστρεφαν τα κῶτα προς την πίστη. Ύστερα, λοιπόν, από την όμολογία του Einstein, («'Ακτίνες» τεύχος 50 σ. 153) έρχονται και οι διακηρύξεις του Werfel.

E.O.

«Οι εργάτες και ο αύριανός κόσμος» (Labour and Tomorrow's World) προέρχεται από τον δυνατό συγγραφέα G. Bromley Oxnam, που πριν από λίγους μήνες επισκέφθηκε και τās 'Αθήνας. 'Ο επίσκοπος Oxnam δεν είναι μόνον ο δυνατός συγγραφέας αλλά και ο άφοσιωμένος φίλος των εργατών κι' έτσι ο καταλληλότερος για να γράψει ένα βιβλίο, που, όπως αυτό, έχει σκοπό να παρουσιάσει την άποσσηλή του Χριστιανισμού αναφορικά με τις ανάγκες του εργατικού κόσμου.

E.O.

'Ιωάννου Δελένδα: «'Ερνέστος Ψυχάρης». 'Η μορφή του 'Ερνέστου Ψυχάρη είναι πολύ γνωστή στους στενούς κύκλους των διανοούμενων μας, που από κοντά παρακολουθούν τα γαλλικά γράμματα, μα δεν είναι στο κοινό μας «οίκειο» δυνα, δημοσιογραφικά γνωστό σαν πλατεία φέρμα, που να χρειάζεται για' αυτήν ειδική βιογραφία.

Και όμως, και στην περίπτωση ακόμα που δεν ξέρεις τίποτα για τον άνθρωπο και τον τεχνητή, με το απλό φυλλομέτρημα του καινούργιου βιβλίου, ιωίθεις πώς ο 'Ερνέστος Ψυχάρης, σαν μορφή, ενδιαφέρει κάθε 'Ελληνα αναγνώστη. 'Ισως-ίσως, αυτή την κρίσιμη εποχή η προσωπικότης του 'Ερνέστου Ψυχάρη, του σεμνού μαχητή, που σαν στρατιώτης και σαν διανοούμενος κράτησε στέρεα πέρα για πέρα τις συνέπειες μιάς αντρικίας και γενναίας ζωής, ν' αποκτά σήμερα περισσότερη επικαιρότητα, παρά η μορφή του πατέρα του Γιάννη Ψυχάρη. Και τούτο γιατί πάτερας και γιους ανήκουν σε δυο διαφορετικούς κοσμοθεωριακούς κύκλους που ο ένας βρίσκεται σε παρακμή και ο άλλος σε δράση. 'Ο πατέρας δ,τι είχε να δώσει, τδωσε. 'Ο γιους όμως εξακολουθεί να δίδη.

Για πολλούς ο 'Ερνέστος Ψυχάρης δεν είναι μόνον ο λογοτέχνης δημιουργός του «Ταξειδίου του 'Εκατοντάρχου», δεν είναι μόνον ο εξαιρετικός κριτικός τεχνίτης, που ενώ πέθανε τόσο νέος άφισε ένα τέτοιο έργο, μα πρόπαντός είναι μια συμβολική μορφή. Περισσότερο σταθμός και άπαρη παρά τελειότης και ακαδημία. 'Η «έπιστροφή» του είναι το δυναμικό σημείο των καιρών μας. Βλέποντας τον έγγονό του Ρενάν να άρνηται την άρνηση, τον όρθολογισμό και την έγκεφαλοπάθεια και ν' άγκαλιάζει την χριστιανική Ιδία, βλέπουν την έπιστροφή δόλκλληρης της διανόησης στο δρόμο της πίστης. 'Ο 'Ερνέστος Ψυχάρης ήταν ο πρωτοπόρος του πνευματικού φαινομένου,

πού σήμερα σ' ἔδες σχεδὸν τὴς ἡπείρουσ τείνει νὰ λάβῃ διαστάσεις ὁμαδικοῦ κινήματος. Αὐτὸ τὸ κίνημα οἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάζουν μέσα στὶς σελίδες τους στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ κατὰ καιροῦς, ὅσο ὁ χώρος τὸ ἐπιτρέπει. Καὶ γιὰ τὸν Ἑρνέστο Ψυχάρη ἀφιέρωσαν σὲ διαφορετικοὺς τόμους εἰδικὰ ἄρθρα(*). Σήμερα εἶναι καιρὸς τὸ κοινὸ μας νὰ γνωρίσῃ σὲ τόμο ὁλόκληρο τὴν προσωπικότητά του Ἑρνέστο Ψυχάρη. Ὁ ἔγγονος τοῦ Ρενάν, μὲ τὴ θέσῃ πού πήρε, ὡς τερα ἀπὸ δραματικὸ ἀγῶνα, μπροστὰ στὴν πίστη καὶ μὲ τὴ λογοτεχνικὴ του χάρι, ἀπασχολεὶ περισσότερο τὴν παγκόσμια κι' ἑλληνικὴ διανόηση παρ' ὅ,τι τὴν ἀπασχόλησαν οἱ πρόγονοὶ του, παπποῦς καὶ πατέρας.

Ὁ κ. Δελνύδας μᾶς δίδει μὲ ἀπλὸ τρόπο στὸ βιβλίον του «Ἑρνέστος Ψυχάρης» τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν συγγραφέα. Χρησιμοποιεὶ τὴν ἐκλεκτὴ βιβλιογραφία πού ὑπάρχει γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὄχι μυθιστοριοποιημένον τὸν Ἑρνέστο Ψυχάρη, ἀλλὰ ὅπως πραγματικὰ ἐζησε. Χωρὶς νὰ ἀγνοῖ τὸν τεχνιτὴ μᾶς ζωντανεῖ εἰς τὸν ἀγωνιστὴ. Τὸν ἤρσα, πού, καθρόβωντας νὰ διώξῃ ἀπὸ πάνω του, τὴν ἀρρώστεια, δική του καὶ προγονική, ἐζησε τὴν ζωὴ του καὶ βρῆκε στὸν δρόμῳ τὴν θυσίαν τὴν πλείρα δικαιοσύνη. Μᾶς δείχνει τὸν ἐκλεκτὸ καὶ εὐγενικὸ νέο πού εὐνοήθηκε ν' ἀνατραφῇ ἀνάμεσα στὶς καλύτερες συνθήκες γιὰ ἓνα διανοούμενο καὶ πού ἀπὸ τὰ ἐφηβικά του χρόνια εἶχε τὴς εὐκαιρίας νὰ συνδιαλέγεται καὶ νὰ συζητῇ μὲ τοὺς μεγάλους τῆς ἐποχῆς του, τὸν Berthelot, τὸν Picard, τὸν Anatole France, τὸν Clémenceau, τὸν Painlevé, τὸν Jaures, πού γιὰ νὰ βρῇ ὅμοιο τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς, ἐζησε τὰ καλύτερα χρόνια σὰν στρατιώτης μέσα στὶς δυσκολίες τῆς Μαυριτανικῆς γῆς, καὶ πού ἠρωϊκὰ ἐξέμετρησε τὸ ζῆν πεθαίνοντας ἀπάνω στὸ κανόνι, πού ὑπερασπιζόταν. Αὐτὴν ὅλη τὴν ἱστορία μιᾶς ἐκλεκτῆς ψυχῆς μᾶς ἀφηγεῖται στὸ βιβλίον του ὁ κ. Δελνύδας. Καὶ ἀναμετρώντας τὸν Ψυχάρη, βλέπομε δίπλα του νὰ παραστέκουν οἱ ἐξαισιοφίλοι του, ὁ Charles Réguy καὶ ὁ Jacques Maritain. Ὅλες οἱ διαμαχῆς τῆς ἐποχῆς, ἡ ὑπόθεσις Ντρεΐφους, οἱ συγκρούσεις τῶν Ἰδών, τὰ σύγχρονα ρεύματα εἶναι συυφασμένα μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Ἑρνέστου Ψυχάρη, ὅπως μᾶς ἱστορεῖ τὸ βιβλίον πού κυκλοφορεῖ. Γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ διαδαστῇ, καὶ νὰ παραμερισθῶν οἱ ἀτέλειες κι' οἱ ἐλλείψεις πού τυχὸν ἐμφανίζεῖ στὴ σύνθεσή του τὸ βιβλίον αὐτό. Σ. Καλ.

*

1. Α. Βερνάρδου: «Δ α β α κ η σ—Πίνδος». Τὰ γεγονότα τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πλεῖμου ἔχουν ἤδη ἀρχίσει νὰ γίνονται ἀντικείμενον πολλῶν μελετῶν. Ἀσφαλῶς δὲ ἐπὶ πολὺν

καιρὸν οἱ ἱστορικοὶ θὰ ἔχουν πολλὰ νὰ γράψουν καὶ νὰ φέρουν εἰς φῶς διὰ τὰ προηγηθέντα τοῦ πολέμου καὶ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν δραματικὰ γεγονότα καὶ πράξεις ἠρωϊκάς, πού ἐδόξασαν ἄλλην μίαν φοράν τὴν Ἑλλάδα. Τὸ νέον β β λιον τοῦ κ. 1. Βερνάρδου εἶναι ἱστορία τῆς μάχης τῆς Πίνδου καὶ βιογραφία τοῦ κυριωτέρου αὐτουργοῦ τῆς μεγάλης ἐκείνης νίκης ἀειμνήστου συνταγματάρχου Κων. Δαβάκη. Ἄν καὶ γραμμένον ἀπὸ ἀξιωματικόν τὸ βιβλίον αὐτό, δὲν περιορίζεται εἰς ἀπλὴν καὶ ξηρὰν ἐξιζοτήρησιν γεγονότων καὶ παρατάξεων ἀνακονωθ.ντων. Εἶναι ἀντιθέτως γραμμένον εἰς ὕψος πολὺ ἐλκυστικόν καὶ κατορθώνει νὰ κρατῇ ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου μέχρι τέλους. Ἐνα πλῆθος ἀγνώστων ἔως τώρα πληροφοριῶν σχετικῶν μὲ τὴν νίκην ἐκείνην πού ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα, προσφέρονται κατὰ τρόπον εὐχάριστον πού συνδυάζει τὴν ἀφήγησιν μὲ τὴν ἱστορίαν. Ἡ δολοφονικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ μέσου τῶν χαραδρῶν καὶ ἀτραπῶν τῆς Πίνδου, ἡ πρώτη σὺμπτυξις τῶν ἐλαχίστων ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἡ θαρραλέα κατόπιν ἀντεπίθεσις ἡ σχεδιασθεῖσα καὶ ἀναληφθεῖσα ἀπὸ τὸν Δαδάκη, τὸ περίφημον «μάντρωμα» τῶν Ἰταλῶν καὶ ἡ ἐν πανικῷ ὑποχώρησις των ἔπειτα, ἐξιστοροῦνται ἀναλυτικὰ, ἀνετα, μὲ πλήθος λεπτομερειῶν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἀρχείων πού εἶχεν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν διάθεσίν του.

Ἐξ ἄλλου πολῦτιμος διὰ τὸν ἱστορικόν τοῦ μέλλοντος εἶναι καὶ ἡ βιογραφία τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς Πίνδου, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ γ' μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Β. Ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ τὰ πρώτα βήματα τοῦ Δαδάκη καὶ τὰς τῶσον ἐπιτυχεῖς σπουδὰς του εἰς τὴν Ἑλλάδα πρώτα καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἔπειτα, ὅπου εἶχε προκαλέσει τὸν θαυμασμὸν τῶν Γάλλων στρατιωτικῶν διὰ τὴν εὐστροφον καὶ διααυγῇ τακτικὴν του ἀντίληψιν, τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματός του, τὴν ὀξυτάτην παρατηρητικότητα καὶ τὴν βαθεῖαν γίνωσιν τοῦ ἐδάφους» (σ. 402). Βλέπομεν παραλλήλως τὴν λαμπράν του συμμετοχὴν εἰς τὰς μάχας τοῦ Σκρά καὶ τῆς Δοϊράνης κατὰ τὸν πρώτον παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἀργότερον εἰς τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν καιρῷ εἰρήνης κατόπιν πολυσχιδῆ ἐργασίαν του ὡς καθοδηγητοῦ τῶν Ἄνωτ. Στρατιωτικῶν σχολῶν, ὡς ἐπιτελικοῦ, ὡς ἀπεσταλμένου εἰς Ἀγγλίαν καὶ ὡς συγγραφέως πολλῶν καὶ πρῶτοτύπων συγγραμμάτων, τὰ πλείστα τῶν ὁποίων «θὰ παραμείνουν καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ὡς φωτεινοὶ ὀδηγοὶ τῶν στελεχῶν τοῦ στρατοῦ μας» (σ.435).

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ποικίλης καὶ πολυμεροῦς δράσεως, ἐξ ἴσου ἂν μὴ καὶ περισσότερον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως παρουσιαζομένη εἰκὼν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ὅλης προσωπικότητος τοῦ νικητοῦ τῆς Πίνδου. Ἡ θερμὴ του φιλοπατρία, ἡ εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων, ἡ εὐκρίνεια ἀπέναντι ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ἡ ἀπίστος ἀποφασιστικότης, ὅλα

(*) Τόμος 1938 σελ. 171-172. 1940 σελ. 266-271. 1943 σελ. 182-187.

αὐτὰ ἦσαν μέσα του συνδυασμένα με μίαν βαθεῖαν εὐσέβειαν καὶ πίστιν εἰς τὸν Θεόν. Τὸ ἀξιοσημειωτὸν δὲ εἶναι, ὅτι ἡ πίστις αὐτῆ δὲν ἦτο ἀπλῶς ἐκδήλωση μίας τυπικῆς καὶ κατὰ παράδοσιν θρησκευτικότητος, ἀλλὰ καρπὸς συνειδητῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων πίστεως καὶ ἀπιστίας, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν καὶ εἰς τὸν Δαδάκην κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν. «Ὁ Δαδάκης—γράφει ὁ κ. Β.—δὲν ἐκλονίσθη ἀπὸ τὴν κρίσιμον, τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν σύγκρουσιν, καθ' ἣν συντριβόνται παραδεδεγμένοι ἀρχαὶ καὶ μεταβάλλονται χαρακτῆρες». Ἡ νίκη δὲ αὐτῆ τῆς πίστεως—ἡ πρώτη νίκη τοῦ μετέπειτα ἥρωος τῆς Πίνδου—εἶχεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὅλης ζωῆς του καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος του. Ὁ συγγρ. τονίζει ὅτι: «Ἦτο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ συναγματάρχου Κ. Δαδάκη ἡ βαθυτάτη χριστιανικὴ πίστις του, ἀποτελέσασα τὸν γῶμονα πάσης εἰρηνικῆς ἢ πολεμικῆς ἐνεργείας του. Οὐδέποτε εἶχε παρασυρῆ εἰς ἀνυπαλαβεῖς συζητήσεις τῶν δῆθεν ὀρθολογιστῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι παρέμεινε ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Γαλλίαν (σ. 359). Καὶ εἰς ἄλλο μέρος: «Ὁ Δαδάκης δὲν ἀνήκεν εἰς τοὺς ἐξημμένους τύπους τῶν ὀρθολογιστῶν ποῦ σκώπτουν τοὺς θρησκευομένους. Ὅπως πάντες οἱ πραγματικῶς καὶ ὄχι ἐπιφανειακῶς μόνον μορφωμένοι, ἐπίστευε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Θεόν, προσήχετο μετ' εὐλαβείας, ἐμελέτα διαρκῶς τὴν ἁγίαν Γραφήν... Ἦτο σεμνὸς καὶ ἀγνὸς ἰρυστιανός» (σ. 87). Ἡ εὐσέβεια τοῦ Δαδάκη φαίνεται ἀνάγλυφα καὶ ἀπὸ συνομιλίας του, τηλεφωνικῆς συνδιαλέξεως ποῦ εἶχε μετ' ἄλλους στρατιωτικῶς κατὰ τὴν μάχην τῆς Πίνδου, καθὼς καὶ ἀπὸ ἐπιστολάς του, τὰς ὁποίας παραθετῆ ὁ συγγραφεὺς.

Γενικῶς, ὁ κ. Βερνάρδος μετ' τὸ νέον βιβλίον του ζικτανεῖ μίαν νικὴν καὶ μίαν μορφήν τῶσιν ἀρρηκτὰ συνδεδεμένας μεταξύ των. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῶν ἐπιφυλάξεων τὰς ὁποίας θὰ ἤμπορούσε νὰ ἔχη κανεὶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύνθεσιν καὶ διάταξιν τῆς ὕλης, ἢ τὴν κάποιαν μακρηγορίαν εἰς ζητήματα δευτερευούσης σημασίας, ἀκόμη δὲ καὶ μερικὰς ἐπαναλήψεις τοῦ ἤμποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀποφευχθῆ, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ κ. Β. μετ' τὴν ἐργασίαν του αὐτὴν προσφέρει ὄχι μόνον ἓνα πολῦτιμον βοήθημα διὰ τὸν ἱστορικὸν ποῦ θὰ θελήσῃ νὰ πραγματευθῆ συνθετικῶς καὶ κριτικῶς τὸν δλον πόλεμον Ἑλλάδος-Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ ἓνα σύγχρονον ἀνάγνωσμα ἐξαιρετικὰ εὐχάριστον καὶ πολὺ ὠφέλιμον. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἐπιτυχία του αὐτῆ μάς κάμνει νὰ περιμένωμεν εὐχάριστως καὶ τὰ ἄλλα βιβλία του τὰ σχετικὰ μετ' τὸ ἀλβανικὸν ἔπος, τῶν ὁποίων ἀναγγέλλει τὴν προσεχῆ ἐκδοσιν.

Ἄ. Λαμπρ.

λησαν καὶ ἀπασχολοῦν ἀκόμη ὄχι μόνον τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς κοινωνιολόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσχολουμένους γενικώτερον μετ' τὴν φιλοσοφίαν, εἶναι καὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν δικαιολογητικὴν βάσιν τῆς ποινῆς. Ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι ἀφθονος καὶ ὁμως τὸ θέμα δὲν ἔχει, ὅπως συνήθως νομίζεται, ἐξαντληθῆ.

Εἰς τὴν ποῦσσαν μελέτην ὁ σ. τὸ διαπραγματεύεται, ἀπὸ νομικῆς κυρίως ἀπόψεως, μετ' σαφῆνειαν καὶ ἀπλότητα ὥστε καὶ ὁ μὴ νομικὸς ἀναγνώστης δύναται μετ' ἀνεσιν νὰ τὸ παρακολούθησῃ.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ποῦ σκοπὸν ἔχει νὰ κατατοπίσῃ τὸν μὴ νομικὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς βασικὰς ἐνωσίας τοῦ δικαίου, μὰς δίδει ὁ σ. εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον μίαν σύντομον ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς ποινῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων, εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς, Ἕλληνας, Ἰουδαίους, Ρωμαίους κλπ. Κατόπιν ὁ σ. ἐξετάζει ἐκτενέστερον τὰς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀναπτυχθείσας θεωρίας περὶ τοῦ δικαιολογητικοῦ λόγου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ποινῆς καὶ ἀποκρούει τὰς ἀπόψεις τῶν ὁπαδῶν τῶν «σχετικῶν θεωριῶν», διότι αὐταὶ, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτεροαρχίας τῆς βουλήσεως, (determinismus), καταλήγουν νὰ ἀφαιροῦν, ὅπως λέγει ὁ σ., τὴν αὐτοτέλειαν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν ὑποβιάζουν εἰς τὴν θέσιν αὐτομάτου μηχανικοῦ ὄντος κατ' οὐδὲν διαφέροντος τῶν ἀλόγων ὄντων. Τὰς ἐν λόγω θεωρίας, ὁ σ. θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ πνεύματος ἀκράτου ὀρθολογισμοῦ ἐπιβληθέντος ὑπὸ τῶν ὀλιστικῶν θεωριῶν. Τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἀναζητῆ εἰς τὸν La Mettrie, ἰδρυτὴν τοῦ χονδρεϊδοῦς ὀλισμοῦ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἐν Γαλλίᾳ καὶ τοὺς κατόπιν ὀλιστάς. Περαιτέρω ὁμοίως ἐπικρίνει τὴν εἰς τὰς μικτὰς ὑπαγομένην θεωρίαν τοῦ Franz von Liszt διότι καὶ αὕτη ὁδηγεῖ κατὰ τὸν σ. εἰς ἀπαραδέκτους συνεπειάς. Ἐν τέλει ὁ σ. διὰ συντόμου ἀνασκοπήσεως τοῦ κοινού περὶ δικαίου αἰσθήματος ἐν Ἑλλάδι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ποινὴν, ἀπὸ ἀρχαίων μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, αἰσθήματος τὸ ὁποῖον συμπίπτει πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς κλασικῆς σχολῆς τοῦ ποινικοῦ δικαίου, φρονεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ ποινὴ εἶναι μέτρον δικαιοσύνης διὰ τῆς ἀναποδόσεως κακοῦ ἀντὶ γενομένου ἐγκλήματος, ἀλλὰ καὶ ἐξαγνισμοῦ. Τὰ δὲ ἀσφαλιστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ λαμβάνῃ ἡ Πολιτεία πρὸς πρόληψιν νέων ἐγκλημάτων, πρὸς βελτίωσιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ ἐγκληματιοῦ κλπ., ἀφορῶντα εἰς τὴν σκοπιμότητα, εὐρίσκονται ἐκτός τοῦ πεδίου τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου.

Ἐκεῖνο ποῦ θὰ εἶχε κανεὶς νὰ σημειώσῃ, ἀνεξαρτήτως τῶν εἰδικωτέρων ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων τοῦ σ., εἶναι ὅτι μελέται ὡς ἡ παρούσα ἀποτελοῦν ἐνθαρρυντικὸν γεγονός, διότι εἶναι δείγμα, ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχίζομεν νὰ χειραφετοῦμεθα ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑ-

Δ. Σ. Μπογδανοπούλου. Τὸ ἐγκλημα καὶ ἡ ποινὴ. Πάτρας 1945. Ἐνα ἀπὸ τὰ πλῆρη ἐνδιαφέροντα θέματα ποῦ ἀπασχό-

λιστικῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἀρνητικῆς νοοτροπί-
ας καὶ νὰ ἀντιλαμβάνωμεθα τὴν ἀνάγκην θετι-
κῆς συμβολῆς εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ γνησί-
ως ἐπιστημονικὸν προσανατολισμὸν τῆς ἐπι-
στημονικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ Δι-
καίου.

Ἄ. Φρ.

Ἐλήφθησαν εἰς τὰ γραφεῖα μας τὰ κάτωθι
βιβλία: 1) Const. Dem. Cristopoulos, «A
Contribution to problem of the Minoan
Scripta, Athens, 1945. 2) Μητροπολίτου Σά-
μου Εἰρηναίου, «Ὁ Ν. Μπαρδιάς καὶ ἡ Χρι-
στιανικὴ τὸ φιλοσοφία» Ἀθήναι, 1945. 3) Δημ.
Ἰω. Χρόνη «Ἀλληθινὸς Σοσιαλισμὸς καὶ Κομ-
μουνισμὸς» Ἀθῶστος 1945. 4) Σωτηρ. Ἰ. Μαν-
τζελοπούλου «Καλοκαιρινὰ» Ἀθῶστος 1945.
5) Ἰ. Ν. Σκανδαλάκη «Ἀγωνίες καὶ τρόποι»
Ἀθήναι 1945. 6) Ζ. Οἰκονόμου «Ἡ συνοδεία τοῦ
ἀνέμου» ποιήματα. 7) Ζ. Οἰκονόμου, «Πολιτικὴ
καὶ πνεῦμα» Ἀθήναι 1945.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ν. Σαντορ. Ἐνταῦθα, ἀυποῦμεθα, δι-
ότι δὲν μποροῦμε νὰ ἀποληθῶμε με τὴν θεω-
ρίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν μᾶς γράφετε.—κ. Μ. Μ. α. β.
Πτο λ ε μ α τ θ κ. Σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ γράμ-
μα σας. Τὸ ποίημά σας κλείνει μέσα του παλ-
μόν, διὰ τὸν ὅποιον σας συγχαίρομεν. Προσπα-
θῆσατε ἀκόμη, με ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονή, διαβά-
ζετε με ἐπιμέλεια, καὶ θὰ φθῶσατε στὸ ἄριστο.
Τὸ σπουδαιότερον, ὅμως, νὰ διατηρηθῆ ἡ ψυχι-
κὴ καλλιέργεια.—κ. Α. Κ. Μ. α ρ κ ο π ο υ λ ο ν.
Εὐχαριστοῦμεν. Τὸ θέμα, ὅπως θὰ συμφωνήσατε,
εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ἀπασχολοῦντα τὸ περιοδικόν.
—κ. Γ. Κ. Πάτρας. Καὶ βέβαια πρέπει νὰ
συνοχεῖται «πάντοτε διαβάζοντα καὶ τελειο-
ποιῶντα» ὅπως γράφετε. Κι' αὐτὸ πού στείλα-
τε εἶναι καλὸ. Καλύτερα, ὅμως, νὰ τὸ ἐπεξερ-
γασθῆτε ἀκόμη, νὰ βάλωμε κατὰ περισσώτερο
ὄριον.—κ. Δ. η. μ. Τρίπολιν. Εὐχαριστοῦμε.
Πολὺ καλὸ τὸ σχετικὸν με τὴν πίστιν. Τὸ ἄλλο,
δὲν εἶναι ἀσχημὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρόν ἄς προ-
τιμηθῶν ἄλλα θέματα ἔχομε ἀνάγκην ἀπὸ χα-
ρὴν καὶ ἐκδηλώσιν χαρᾶς.—κ. Σ. τ. Μιχαήλ.
Πάτρας. Ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου, διὰ τὸ
ὅποιον μᾶς γράφετε, ξέρει διὰ ποῖον λόγον δὲν
τοῦ ἀπηγγέσταμεν καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος δὲν
συνδέεται με... κατακερματισμῶς. Ζητήματα πού
ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐξετάζονται εἰς
τὰς στήλας μας μόνον ἀπὸ ἐπιστημονικῆς σκο-
πιᾶς. Καὶ συζήτησιν κάμνομεν μόνον με ἐπιστη-
μονικὰ ἐπιχειρήματα, προκειμένον δὲ περὶ θε-
τικῶν ἐπιστημῶν, με ἐπιχειρήματα παρμένα
ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον καὶ τὴν πρό-
σφατον ἔρευναν. Τὰ ἄλλα δὲν εἶναι σοβαρὰ. Κα-

τὰ τὰ λοιπὰ, ἄρκει, ὅτι ὁ ἀρθρογράφος, ἐνῶ
κατηγορεῖ διότι γράφονται ἄρθρα με ψευδώνυ-
μον, ὁ ἴδιος ὑπογράφει... πάλιν με ψευδώνυμον!
κ. Ν. Δ. Π. α. π. Πάτρας. Πολὺ καλὰ αὐτὰ πού
λέτε. Δυστυχῶς ἡ παῖρα, ὅπου ἔγιναν δοκιμαί,
δὲν ἦτο ἐναρμονικὴ. Ἄς ἐλιπίσωμεν, ὅτι εἰς
ἄλλην γενεάν θὰ εἶναι διαφορητικὰ τὰ πράγμα-
τα, ἄρκει ἡ παροῦσα νὰ κάμῃ τὸ χρέος της.—
κ. Γ. Κ. α. β. Πάτρας. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολήν σας
βγάζομε τὸ συμπέρασμα πῶς εἶθε πολὺ κοντὰ
στὴν προσπάθειά μας. Γιὰ τὸ γραπτό σας ἔχο-
με νὰ ποῦμε πῶς ἀκόμη χρειάζεται δουλειά,
γιὰ τὴν ὁποῖαν ὅμως ἔχετε τὴν δύναμιν. Ἀχ,
ἀπ' αὐτὸ πού μᾶς στείλατε τὸ δεύτερον μέρος
εἶναι πολὺ ἀριστερότερον ἀπὸ τὸ πρῶτον. Ἐμπρός,
λοιπόν!—κ. Δ. Σ. α. λ. α. μ. Γιὰ ν ν ν α. Μᾶς εὐ-
χαριστεῖ ἡ ἰδέα νὰ ἀποληθῆ με τὸν Κοσμᾶ
τὸν Αἰτωλὸ. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ζωντανὰ νε-
οελληνικὰ θέματα. Οἱ συνεργάται τοῦ περιοδι-
κοῦ, πούχομεν ἀπολαθῆ εἰδικὰ με τὴν μεγάλῃ
αὐτῇ μορφή τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, με
χαρὰ τους θάβλεπαν τὰ καινούργια στοιχεῖα πού
θᾶχατε νὰ προθέσατε ἕσπες πού ζῆτε στὸ ζων-
τανὸ ἀκόμη στήν Ἱταρην ἑθλο τοῦ μεγάλου
λαϊκοῦ ἀναμορφωτοῦ. Ἡ διάρθρωσις τοῦ σχεδίου
εἶναι καλὴ. Μᾶς ἀρᾶσει τὸ ὅτι συνδέετε τὴ Βε-
νετιὰ με τὴν μορφή τοῦ Κοσμᾶ. Γιὰ τὰ παρακά-
τω ἐξαρτάται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού θὰ μᾶς προ-
σφέρετε.—κ. Β. α. ν. θ. Δ. ρ. ο. Ἐνταῦθα. Μὲ ὅσα
μᾶς γράφετε ἐξηγῶνται ὅλα. Μὲ ἰδιαίτερον
χαρὰ πῆραμε τὸ νέο σας τραγῳδίον. Ἡ τα-
χνικὴ του ὅμως ὕστερα πολὺ ἀπὸ τὸ προη-
γούμενον. Γιὰτὶ; Δὲν νομίζετε πῶς κι' ὁ ἐλεύθε-
ρος στίχος χρειάζεται προσοχή; Δὲν μπορεῖ ἀπὸ
ἓνα καλὸ τραγῳδὸν ὁποιουδήποτε μορφῆς νὰ λεί-
πῃ ἡ μαστοριά κι' ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου, κι'
αὐτὸ νὰ μὴν ἔχη τις συνέπειας του.—κ. Θ. ω. μ.
Μ. α. ρ. ν. Ἐνταῦθα. Πολὺ πλούσιον σὲ λυρικό
καὶ ἔξοχον τὸ τραγῳδίον σας. Μερικὲς ἀτελειεῖς
του ὅμως δὲν ἐπιτρέπουν τὴν δημοσίευσήν του.
Ἄλλὰ γι' αὐτὰς, ἀν θέλατε, παρνάτα ἀπὸ τὰ
γραφεῖα μας νὰ τὰ ποῦμε.—κ. Ν. ι. κ. Λ. ε. μ. π.
Ἄθ ἡ ν. α. Ὁρατο καὶ τὸ καινούργιον σας ποι-
ημα, ἀλλὰ ὅπως εἶπαμε χρειάζεται ἡ πλούσια
ἐμπνευσή σας νὰ πάρῃ σύγχρονον χρώμα.—κ.
Β. α. ο. Χονδρ. Θεσσαλονίκην. Ἀυποῦμε-
θα γιὰτὶ δὲν ἠμποροῦμε νὰ ἱκανοποιήσωμε τὴν
αἰτήσιν σας. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.
—κ. Γ. Θ. Ν. ι. Χ. α. ν. α. Ἐὶ «δὴληγμα», περὶ
τοῦ ὁποῖου ὁμιλεῖτε, δὲν πρέπει νὰ σὰς στενο-
χωρῆ. Εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ζη-
τημάτων κάθε ἄλλο παρὰ ἁπλῶν. Ἡ ἄγνή, ἀ-
προκατάληπτος, ταπεινὴ ἀντιμετώπισις τοῦ θέ-
ματος θὰ σὰς ἐδῶγγαχ. Καὶ ἀν ἀρρήστα λίγο
νὰ εἴρατε τὴν λύσιν πού θὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν
συνείθησιν σας, δὲν πειράζει. Καὶ αὐτὴ ἡ κα-
λόπιστος ἔρευνα θὰ εἶναι ὠφέλιμος.

Περιοδικόν «Ἀκτινὲς», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—
Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35 023. — Ὑπεύθυνος, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ
ἐμβόλια: Δ. Γ. Σταμάτης. — Προϊστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομικαλῆ 176.
Συνδρομὴ ἑτησίαι δρχ. 700 ἐξαμηνίαι δρχ. 400. — Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΟΓΔΟΥ ΤΟΜΟΥ

1945

ΑΡΘΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: Δύο μηνύματα, σελ. 1-3. Μιμητάς, 33. Τόσον νέος! 65. Διά νά μείνη, 113. Τό χρέος, 161. Τό έτος, 209.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ: Χριστουγενιάτικο μήνυμα, σ. 2. Πρωτοχρονιάτικο μήνυμα, 3. Τα «πνευματικά ιδρύματα» στη δοκιμασία, 4. Οι νέοι πού δείχνουν τόν δρόμο, 114-115. 'Από τή χριστιανική αντίσταση στη ναζιστική Γερμανία, 116-119. Οι 'Ελβετοί φοιτηταί πρὸς τοὺς 'Ελληνας συναδέλφους τους, 136. 'Η κατάρρευσις μιᾶς αὐτοκρατορίας, 223-225.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Η έννοια τοῦ φυσικοῦ νόμου, σελ. 70-76. 'Ο ἀγώνας γιὰ τὸν φυματικό ἄνθρωπο, 123-8. 'Από τήν φιλοσοφίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, 141-145. Γιατροί καί κοινὸ στή σύγχρονη Ιατρική, 218-222. 'Υποθέσεις καί θεωρίαι εἰς τήν Φυσικήν, 231-236.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Η παρακμή στήν ἀρχαία 'Ελλάδα, σελ. 7-10. Τα πνευματικά μας κέντρα κατὰ τήν Τουρκοκρατίαν, 137-140. Τὸ ὀλοκληρωτικό κράτος σάν ἐκφυλιστικό φαινόμενο, 174-177. Τα πνευματικά μας κέντρα κατὰ τήν Τουρκοκρατίαν, 226-230.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Η γυναίκα στήν κοινωνική πρόνοια, σ. 16-18. 'Ενας ἀρνητικός πολιτισμός, 41-45, 66-69. 'Επιστήμη καί ἐλευθερία, 84-87. Τὸ κοινωνικό ἔργο τῶν ἱεραποστολῶν, 88-94. 'Η τεχνική καί ὁ σημερινὸς κόσμος, 132-135. Χριστιανισμός καί πολιτική, 162-169. Τὸ ὀλοκληρωτικό κράτος σάν ἐκφυλιστικό φαινόμενο, 174-177. Τὸ κοινωνικό ἔργο τῶν ἱεραποστολῶν, 183-187.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Τα Πανεπιστήμια εἰς κρίσιμον καμπήν, σελ. 51-53. 'Από τήν ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση στήν 'Αγγλία, 81-83. Πῶς μορφώνονται τὰ παιδιά μας, 210-217.

ΜΟΡΦΑΙ: Abraham Lincoln, σελ. 27-29. A. S. Eddington. 'Ο ἄνθρωπος, ὁ ἐπιστήμων, 34-35. 'Η ἐπιστημονική σκέψις, ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Eddington, 36-40. André M. Ampère, 146-148. Henri Ghéon, 154-155. Φιλοθέη

Μπενιζέλου, 178-182. 'Από τὸ ἔργον τοῦ Eddington, 187-189.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Τὸ ἀποδεικτικὸν πρόβλημα, σελ. 11-15. 'Αρνητικὴ μεταφυσική καί φαντασιώσεις, 46-50. Νέοι προσανατολισμοί εἰς τήν ἐπιστημονικήν σκέψιν, 120-122.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Ο ποιητὴς χθὲς καί σήμερα, σελ. 77-80. Τα γαλλικὰ χριστιανικά γράμματα στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, 103-106. 'Ο θάνατος τοῦ λυρισμοῦ, 129-131. 'Ο λυρισμὸς θά ξαναζήση!, 170-174.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Σδυστὰ καντήλια, σελ. 19-26. Μὰ μικρὴ ἱστορία, 54-57. 'Η Λότι, 97-100. Κοντὰ στὸν οὐρανὸ, 189-194.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: 'Ομορφοί κόσμοι, σελ. 10. Αὐγὲς στήν ἐξοχή, 58-59. Γιορτὴ ψυχῆς, 69. 'Ο στερνὸς μου πόθος, 76. 'Ο 'Αναστάσιμος, 95-96. Πίστις, 145. Οι πόρτες τῆς 'Αθήνας, 149. 'Ενα παιδί γράφει στὸ Χριστό, 195. Πρὸς 'Εμμαούς, 198. Φριχτὸ τέλος, 237-238.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ: Τὸ μυστικό, σελ. 150-152. 'Ενας ἄλλος κόσμος, 196-197. Εἴκοσι 'Ελληνες, 239-230.

ΑΠΟΨΕΙΣ: 'Εκδόσεις, ἐκδότες καί εὐθύνες, σελ. 60-61. Κουβέντες μὲ τὸν ἑαυτὸ μου, 101-102. Βιογραφίαι καί μυθιστορήματα, 106-108. Κείμενο καί περιλήψεις, 153. Διάφορα, 199-200, 241-242.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: σελ. 30, 109, 153, 201-203, 242-244.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ: σελ. 154, 203-205, 245-246.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Καινούργια προοπτική στὸν κινηματογράφου, σελ. 200-201.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ: σελ. 31-32, 61-64, 109-111, 155-159, 205-208, 246-251.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ: 32, 64, 112, 160, 208, 251.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

ΟΓΔΟΥ ΤΟΜΟΥ

Α

Αγάπη	89-94, 163, 183-7, 222
Αγία Γραφή	167, 202-5, 227, 248, 250
Αγγλικός πολιτισμός	40, 248
Αθεϊσμός	216
Αθήναι μεσαιωνικά	178-182
Αθωνιάς ακαδημία	139-40
Αισιτάιν	30, 35, 39, 142, 153, 188, 232
Αϊρυ Γεώργιος	157
Αιτιότητα νόμος	144-5
Ακαδημία	4-5
Αλβανικός πόλεμος	19-26, 111, 223-5, 249-50
Αλήθεια επιστημονική	48, 70, 142, 231-6
Αμερικανικός πολιτισμός	27-9, 200-201, 203, 204, 241-3.
Αμπέρε Μ. Αντρέ	146-148
Αναγέννησις	27
Αναγέννησις χριστιανική	243, 248-9
Ανθρωπος	45, 50, 123, 132, 163, 167-8, 173, 221.
Αντίστασις ἔθνικη	103, 114, 116-9, 153, 158
Αντιφασματικός αγών	123-128
Αξιωματική Σχολή	143-4
Αξιώματα	232
Απελευθέρωσις	209
Αποδεικτικόν πρόβλημα	11-15, 48
Απόδειξις	11-15, 130, 131
Αποστασία	2, 3
Απω Ανατολή	92, 202-3
Αρείος Πάγος	4
Αριστοτέλης	46, 141, 163, 171, 235
Αρνησις	6, 17, 42-3, 66-9, 115, 134, 212, 219-20, 236, 248, 250.
Αρητική μεταφυσική	41-5, 46-50
Αρητικός πολιτισμός	41-5, 65-9
Άσεμα δημοσπύματα	216, 245
Αστική τάξις	43
Αστρονομία	34-6, 155-8, 205, 234
Ατομική βόμβα	199
Ατομον	73, 199, 234, 235
Αφική	32, 89, 183-7

Β

Barth Karl	85, 247
Bernanos Georges	104, 158
Βιβλίον ἑλληνικόν	30, 60-1, 106-8
Βιβλίον διδακτικόν	207
Βιοτέχνις	133, 179
Bluntschli	163
Βολταίρος	90, 216
Bourget Paul	135
Βούλγαρις Εὐγένιος	138-9, 140, 230

Brogie de, Louis	235
Brower	143
Brunner	167
Büchner	43, 44, 48, 214
Βυζαντινός πολιτισμός	9

Γ

Γαλλίας Κατοχή	103-6, 158, 203-4
Γαλλικά χριστιανικά γράμματα	58, 103-6, 158, 203-4, 243, 248.
Γαλλικάί ἐκλογαί	243
Γαλλική ἐπανάστασις	216
Γαλλικό θέατρο	154-5, 204
Γαλλικός κινηματογράφος	201
Γερμανία	30, 32, 85-7, 116-9, 153, 165, 175
Γεωμετρία	142, 144
Ἡ γυναίκα στήν κοινωνική πρόνοια	16-8, 178-182, 187.

Δ, D

Δαβάκης Κων.	249-50
Daremberg	124
Δεκεμβριανά	1
de la Tour du Pin, Patrice	204
Descartes	46, 84, 141, 230
Δημοσιογραφία	153, 202-4
Διαίθησις	14, 236
Διδάσκαλοι	138-40, 210, 212, 215, 217, 226-30.
Διεθνές Δίκαιον	153
Διεθνή πρόβλήματα	110-11, 113, 185, 206-7
Διεθνής Σύμβουσις Γενεύης	216
Diehl Charles	106
Δίκαιον	169, 250-1
Διωγμοί πιστών	116-9, 243
Driesch H.	66
Duhamel Georges	6, 127
Dyson Frank	157
Δυναμικά	39
Δυστυχία	18, 41, 88-94

Ε

Ἑβραίοι	248
Ἑγκλημα	250
Ἑγώισμός	17, 47-8, 125-6, 135, 224
Eddington Arthur Stanley	33-40, 75, 121, 171, 188-189, 205, 232
Edwards Milne	221
Εἰκοστός αἰών	41, 66, 133-5, 171
Εἰρήνη	113
Ἑκκλησία	88, 93, 117, 137-40, 165, 167, 169, 206-7, 248.

Ἐκπαίδευσις	81-3, 138-140, 158-9, 168, 184-5, 207-8, 210-17.
Ἑλλάδος κατοχὴ	4-6, 7, 16-7, 65, 111, 114, 202-3.
Ἑλλάς ἀρχαία, παρακμὴ	7-10
Ἑλληνικὸν ἔθνος	4, 5, 7, 202, 210
Ἑλληνικὸς λαὸς	201-2, 239-40
Ἑλληνικὰ πνευματικὰ κέντρα	137-40, 201-2, 210.
Ἑλληνικὴ ἐπαρχία	203, 219, 239-40
Ἑλληνισ σύγχρονος	16-18
Ἐλευθερία καὶ ἐπιστήμη	84-7, 111, 153-4
Ἐλευθερία καὶ θρησκεία	111
Ἐλευθερία θρησκευτικὴ	32
Ἐνέργεια μηχανικὴ	132
Engelhardt	135
Engels	42
Ἐνόρασις	12
Ἐντροπία	74-5
Ἐπιστήμαι θετικαί, φυσικαί	11, 37-40, 42, 47, 49, 63, 70-6, 84, 120, 129, 131, 141-5, 158-9, 170-1, 199, 229, 231-6
Ἐπιστήμη	11, 30, 32, 37, 40, 44, 46, 66, 84, 120-3, 129, 131, 135, 141-5, 158, 170, 218, 220, 231-6.
Ἐπιστήμη καὶ θρησκεία	33, 35, 39, 40, 52, 130, 135, 146-8, 157, 158-9, 171, 222, 243.
Ἐργάτες	111, 133-4, 248
Pierre l' Ermite	248
Z	
Ζακόμπ Μᾶξ	203
Ζερβὸς Π.	11, 233-4
Ζολά Ε.	30, 60
Ζωσιμαία σχολή	230
G	
Gerlach W.	72, 75
Ghéon Henri	154-155
Grotte	218
H	
Ἠγεσία πνευματικὴ	4-6, 33, 203, 213, 243
Ἠθικὴ	130, 164-5, 222, 224
Θ	
Θέατρο	154-5, 200
Θεϊσμός	42
Θεολογία	84, 130
Θερμodynamική	75*
Θετικισμός	47
Θεωρία τοῦ αἰθέρος	231, 234
Θεωρία τῆς γνώσεως	11-15, 37-40, 46-50
Θεωρία Δαρβίνειος	43, 48, 120
Θεωρία Ἐπιστημονικὴ	74, 120, 231-236
Θεωρία κληρονομικότητος	37
Θεωρία κυμάτων	234
Θεωρία τῶν Quanta	74, 188, 234
Θεωρία τοῦ μαγνητισμοῦ	146, 148, 231-32

Θεωρία μηχανικὴ	36, 40, 207, 236
Θεωρία τῶν συνόλων	143
Θεωρία σχετικότητος	188, 205, 232
Θεώρημα	12
Θρησκευτικὴ ἀγωγή	215-16
I	
Ἰαπωνία	186, 207
Ἰατρικὴ, ἱατροὶ	90, 123-28, 218-22
Ἰατρικὴ περίθαλψις	88-94, 123-28, 134
Ἰεραποστολή	18, 88-94, 183-87, 202, 228
Ἰνδία	186

J

James Francis	106, 243
Jeans James	40, 70, 121, 158-159, 236
Jones Harold	155, 157
Jones Spencer	188, 243
Jordan P.	73

K, C

Καβάφης	79, 130
Cain Hall	31
Κάντ	46
Καρρέλ	45, 134
Κατασκοπήσεις	31
Κατηχητικὸ Σχολεῖο	28, 185, 203, 211
King Mackenzie	242
Κινηματογράφος	200-1
Claudel Paul	105-106, 243, 245
Κληρικῶν προσωπικότητες	86, 118, 138-40, 157, 202, 204, 210, 227-30
Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν	30
Κοινωνικὰ ἔργα καὶ ἱεραποστολαί	88-94, 178-82, 183-7
Κοινωνικὰ προβλήματα καὶ χριστιανισμός	63, 111, 161
Compton A.	40
Κόμμα χριστιανικὸ	163-65, 242
Κοσμθεωρία	36-40, 66, 173, 205, 212
Κράτος	163, 167
Κράτος ἀθρησκον	243
Κράτος ὀλοκληρωτικὸ	85, 174-77
Κράτος ρωμαϊκόν	175-6
Κρυφὸ σχολεῖο	210
Kuss	123, 125-126
Κυματομηχανικὴ	205, 235

Λ, L

La Mettrie	42, 250
Laennec	123
Laplace	243
Leibniz	207
Λεπρῶν περίθαλψις	93
Lewis G. S.	207
Λίδιγκστον Δαυῖδ	183
Lieb	167
Lincoln Abraham	27-29
Λόγιοι	1, 8, 60, 138, 178, 201-2, 206, 227-30, 248
Λυρισμός	129-31, 170-74

M

Mach E.	236
Μαθηματικά	15, 142-43
Μακρόκοσμος	72, 188
Malebranche	15, 230
Maritain Jacques	103-104, 243, 249
Μασκελάιν	157
Mauriac François	201, 243
Maxwell	232
Μεταφυσική	46-50, 122, 129, 135, 170, 207, 236
Μηνύματα	2, 3, 206-7
Μηχανή	41-3
Μικρόκοσμος	71, 73, 188
Millikan	40
Milne E. A.	40, 122, 188-189
Minkowski	142
Μοναδολογία	207
Μονή 'Αγ. Φιλοθέης	179-82
Μονισμός	44
Μοντυκόμερυ	204
Moitton H. V.	205
Μοσχοπόλεως 'Ακαδημία	226-8
Μοσχοπολίτης Γρηγόριος	227
Μουσσολίνι	161, 224
Μπετόδεν	108
Μπράντλεϋ	156
Muckermann	85

N

Ναυσιπλοία	156
Νεολαία σύγχρονος	66, 81, 85, 114-5, 117, 122, 159, 203, 244, 246
Νεομάρτυρες	116-9, 178-82
Nernst W.	72
Νεύτων	141, 234, 244
Nicholson Norman	109-110
Niemöller	118, 207
Νίκη και άπογοήτευσις	209
Νίτσε	119, 135, 163
Νήσις	12-15
Νόμος βαρύτητος	75, 232
Ντάχσαυ	116

O

Oersted	146-148
Οικογένεια	82, 103, 184, 200
'Ομολογηταί	116-19, 178-82
'Οξφόρδη	206
'Οπισμανία	92
'Ορθολογισμός	172, 174, 183
Ούγκώ	130, 211

Π

Παγκόσμιος Χριστ. Φοιτητ. όμοσπονδία	51, 136
Παιδαγωγική	183-5, 208
Παιδιού προστασία	183-5
Παλαιστίνη	205-6
Παλαμάς	131, 172
Πανεπιστήμιον	4-6, 30, 51-3, 84-7, 109, 154, 199
Παρατήρησις	49, 50, 70-1, 141, 205, 231
Παρίσι	106, 203, 204

Πασκάλ	173
Παστέρ	47, 50, 221
Péguy	104, 243, 249
Πείραμα	38, 50, 141, 231
Πελοποννησιακός πόλεμος	7
Πιθανοτήτων λογισμός	72-4
Πίστις	11, 15, 39, 113, 130, 236
Πίστις χριστιανική	42, 47, 65, 66, 68, 86, 87, 114, 116-19, 127, 128, 147-8, 161-2, 167, 176-7, 202-3, 216, 225, 248-50
Planck Max	73, 122, 145, 171, 234, 236
Πνεύμα	39, 113, 121, 127, 131, 223
Πνευματικά ιδρύματα	4-6, 51-3, 81-7, 116, 140, 154, 210, 226-30
Πνευματική ζωή	1, 4-6, 128
Ποίησις	37, 103, 170-4
Ποίησις θρησκευτική	109-10, 129-31
Ποιητής	78-80, 170-1, 199, 204
Roipsard H.	243
Ποινή	250
Πόλεμος	3, 16-7, 28, 81, 113, 135, 170, 204, 206, 207
Πόλεμος και Θρησκεία	3, 28-9, 204
Πολίτης	166, 168
Πολιτική	66
Πολιτική και Χριστιανισμός	10, 27-9, 162-9, 241, 242, 243
Πολιτισμός	7-10, 30, 41-5, 66-9, 132-6, 202-3
Πολιτισμός Ευρωπαϊκός, Δυτικός	3, 27, 41-5, 52, 65-9, 110-11, 132-7, 170, 215
Πολιτισμός χριστιανικός ίδε χριστιανικός πολιτισμός.	
Πόντ 'Ιωάννης	157
Rowell Baden	32
Προδότες	8
Πρόνοια κοινωνική	16-8, 88-94
Προσευχή	28-9, 130, 147, 171, 202-3, 206, 242
Προσωπικότης πνευματική	14-5, 33, 45, 122, 128, 136, 212, 222, 249-50
Προτάσεις έπιστημονικάί	11-3, 144, 231-6

P, R

Ραδιοφωνικάί όμιλίαι	110, 223-5
Ρενάν	130, 248
Rist	123
Rosenberg	118, 177
Rossiter X. P.	235
Rusell B.	15

Σ, S, C

Chaigne Louis	243
Charasson Henriette	58
Σεξουαλικόν πρόβλημα	103, 241-2
Σινά	61-3
Schumann Maurice	203
Siebeck	219, 221
Σκοπιμότης	164
Σολωμός	131
Σόλωνος νομοθεσία	166
Σοφισταί	8
Spengler	44, 67, 184, 215

